

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a katonai felsőoktatás reformja

A NATO-csatlakozás előkészítéséről

A biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek

Honvédelmünk alapkérdéseinek értelmezése

A területvédelem a hadászati nézetek tükrében

A haderő-átalakításának vezetési-filozófiai aspektusairól

Az IFOR magyar kontingens felállításának tapasztalatai

Az MK első digitális topográfiai térképe

A katasztrófatörvény értelmezéséről

VI. évfolyam

1996/3.

A tanulmányok szerzői

Dr. Ács Tibor nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Bak Antal nyá. mk. ezredes

Dr. Bognár Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Czékus János ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Gelencsér Gyula nyá. r. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora

Dr. Móricz Lajos nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Nagy Miklós százados, aspiráns

Dr. Pataky Iván nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Seebauer Imre nyá. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Siposné dr. Kecskeméthy Klára alezredes,
a földrajztudomány kandidátusa

Dr. Szabó János ezredes,
a hadtudomány doktora,
a szociológia tudomány kandidátusa

Dr. Szabó József nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora

Dr. Szenes Zoltán dandártábornok,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Szternák György alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Tompa János mk. dandártábornok,
az MH műszaki főnöke

A társasági élet rovat összeállításában részt vett:

Dr. Sándor Vilmos hőr. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Szabó A. Ferenc,
a történelemtudomány kandidátusa

Dr. Vasvári Vilmos nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
DR. CZÉKUS JÁNOS,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
dr. Barna Géza,
dr. Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot gondozta,
szedte és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VI. évfolyam

3. szám

1996. október

Tartalomjegyzék

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM

Czékus János	A katonai felsőoktatás modernizációja	3
Szenes Zoltán	A katonai felsőoktatás átalakításának koncepciója . . .	20
Ács Tibor	Egyetem és előzmény	26

BIZTONSÁGPOLITIKA

Kőszegvári Tibor	A biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek . . .	29
Szabó János	A NATO-csatlakozás előkészítésének kommunikációs stratégiájáról	40

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Bognár Károly	Új szemléletet, gondolkodást a honvédelem néhány kérdésében!	53
Móricz Lajos	A megváltozott hadászati nézetek és a területvédelem	59

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Szabó József – Seebauer Imre	A vitorlán állítani kell! (A haderő-átalakítás új filozófiája)	67
------------------------------	---	----

Tompa János	Az IFOR magyar kontingense felállításának tapasztalatai	83
Bak Antal	A Magyar Köztársaság első digitális topográfiai térképe	90

RENDVÉDELEM

Pataky Iván	Gondolatok a katasztrófatörvény szükségességéről	99
Gelencsér Gyula	Matematikai modell a bűncselekményi latencia minimumának meghatározására	108

FÓRUM

Szternák György	A NATO bővítésének lehetőségeiről	113
Nagy Miklós – Siposné Kecskeméthy Klára	Az angolszász geostratégia	118

TÁRSASÁGI ÉLET

Szabó A. Ferenc	Emlékezés az 1956. évi forradalom és szabadságharc 40. évfordulója alkalmából	123
Vasvári Vilmos	A Kiss Károly hadtudományi klub rendezvényeiről	126
Sándor Vilmos	Emlékezés a határőr elődökre	128

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bíraltatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEM

Czékus János

A katonai felsőoktatás modernizációja

1993. szeptember 1-jén hatályba lépő felsőoktatási törvény a magyar felsőoktatási rendszer minden lényeges elemét érinti. Hatálya egyértelműen kiterjed a korábban zárt – a nyilvánosságtól féltett – katonai oktatási rendszerre is. A szerző – aki az új katonai felsőoktatási rendszer egyik aktív kidolgozója és irányítója – részletes áttekintést ad a törvény előírásai szellemében folyó előkészítő vizsgálatokról, a katonai felsőoktatás átalakításával és modernizációjával kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdésekről. Bemutatja – a több éves előkészítő munka után – az 1996. szeptember 1-jével megalakult és új felállásban működő Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemet (ZMNE) és utal a intézmény további korszerűsítésével kapcsolatos teendőkre is.

Országunk modernizációs törekvéseivel összhangban a 90-es évek elején a magyar felsőoktatásban is megindult egy önmagát megújító, az európai értékrendekhez igazodó fejlődési folyamat. Ennek végső célja: a minőség fejlesztése révén olyan követelményrendszer kialakítása, amelyben a diplomák (végzettségi szintek, képesítések) ekvivalenciája mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten egyaránt megvalósul. Vagyis olyan minőség megteremtése a felsőoktatásban, amelynek eredményeként az egyetemek, főiskolák által kiállított okleveleket a világon bárhol elfogadják.

A felsőoktatási törvény jelentősége

A modernizációs folyamat egyik jelentős állomása a felsőoktatásról szóló LXXX. számú törvény (a továbbiakban Ftv.) elfogadása, és 1993. szeptember 1-jén történt hatályba lépítése.

Az Ftv. fő erénye, hogy – az alkotmánnyal* összhangban – elismerte a tudományos kutatás és oktatás szabadságát, megteremtette a felsőoktatási intézmények autonómiáját, pontosította az állami szerepvállalás mértékét és hatásköreit a felsőoktatásban.

További jelentősége, hogy a korábbi partikuláris tárcaérdekek érvényesítése helyett (amely esetenként a gazdasági kényszertől vezérelve meglegedett a szűk napi követelmények és az azonnali realizálhatóság szintjével) a közvetlen felügyeletet – a katonai és a rendvédelmi felsőoktatás kivételével – egy minisztérium (MKM) ha-

* A Magyar Köztársaság Alkotmányának XII. fejezete: „...A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát...”

táskörébe helyezte; megtartotta a honvédelmi és a rendvédelmi specifikumoknak megfelelő szabályozási lehetőségeket a szükséges mértékben és területeken (Ftv. 115. §); visszahelyezte a tudományos képzés és minősítés rendszerét a tudományos kutatás és oktatás alapvető műhelyeibe, bázisaira az egyetemekre; megteremtette az új doktori képzésre való áttérés zökkenőmentes feltételeit; meghatározta a felsőoktatási intézmények létesítésének és működtetésének feltételeit; egységesítette az oktatói fokozatok követelményrendszerét; bevezette a habilitáció intézményét, amely az egyetemi tanári kinevezéshez szükséges egyetemi oktatói és tudományos teljesítmény – országos szinten egységes – szakmai megítélését biztosítja.

Lényeges eleme az Ftv.-nek a felsőoktatási intézmények folyamatos és időszakos minőség-ellenőrzésének bevezetése. A doktori programok és a teljes intézményi akkreditációk biztosíthatják az azonos szintek és követelmények teljesítését a hazai felsőoktatás valamennyi területén.

Az Ftv. elfogadása óta kiderült, hogy a fenti erények mellett a törvénynek számos fogyatékosága is van. Ezek a fogyatékoságok elsősorban a működés hatékonyságával, gazdaságosságával, a kívánatos integrációs rendszer kialakításának szabályozatlanságával kapcsolatosak. Napjainkban zárult le a törvény módosításának előkészítése, vitája és elfogadása. A módosítás legfőbb célja az volt, hogy megteremtse a törvényi alapjait egy racionálisabb struktúra és intézményi működés kialakulásának, s ezzel létrehozza azokat a jogi feltételeket, amelyek nélkülözhetetlenek a felsőoktatás fejlesztésével kapcsolatos 107/1995. (XI. 4.) országgyűlési határozatban is megfogalmazott elképzelések érvényesítésének (minőség, nyitottság, méltányos tehermegosztás, elszámoltatás, a megrendelői szféra és a felsőoktatás kapcsolatának erősítése stb.).

Mindezen tényezők bizonyítják, hogy az Ftv.-nek a magyar felsőoktatásban való megjelenése összességében a széles értelemben vett nyugati (európai, amerikai) élenjáró és világszínvonalú értékrendek átvételét, honosítását jelenti, továbbá ösztönzőleg hatott az egyébként világviszonylatban is elismert magyar felsőoktatás minőségének további fejlesztésére.

A törvény hatása a katonai felsőoktatásra

Ebbe a folyamatba kapcsolódott be a katonai felsőoktatás és vállalt kezdeményező szerepet a tisztek képzésében a megváltozott követelmények érvényesítéséért.

A rendszerváltozást követő kezdeti lépések elsősorban a képzés tartalmi megváltoztatására, módosítására irányultak. A tantervek, tematikai programok felülvizsgálatával, a belső arányoknak a vezetési funkciók, szakmai ismeretelméleti alapok javára történő módosításával sikerült az igényeknek megfelelően javítani a képzés hatékonyságát. Ezt támasztotta alá az 1993-ban végrehajtott, átfogó vezérkari főnöki felügyeleti szemle eredménye is.

Az Ftv. megjelenése határozottan élénkítő hatást fejtett ki a katonai felsőoktatás fejlesztésére, hiszen a törvény hatálya egyértelműen kiterjed erre a korábban zárt oktatási rendszerre is.

Az Ftv. előkészítése időszakában már nyilvánvaló volt, de a hatályos törvény nyilvánosságra hozatalakor hamar kiderült, hogy a törvény a magyar felsőoktatási rendszer minden lényegi elemét érintette, alapvető változásokat hozott szervezeté-

be, működésébe és társadalmi kontrolljába egyaránt. Elmondható, hogy a törvény elfogadásával az abban tükröződő szervezeti változások eredményeként létrejött az egységes magyar felsőoktatás.

A magyar felsőoktatás történetében először fogalmazódott meg az a gondolat, hogy a törvény rendelkezései – a fő tartalmat, a kritériumrendszert, a minőséget illetően – diszkriminációtól mentesen kiterjednek a Magyar Köztársaság területén működő minden, az Országgyűlés által elismert magyar felsőoktatási intézményre. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert ezzel jogilag befejeződött a katonai és a rendészeti felsőoktatási intézményeknek a civil társadalomhoz való közelítése. Ennek eredményeként a katonai és a rendészeti felsőoktatási intézmények az egységes magyar felsőoktatási közösség szerves részeivé váltak. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezen intézmények valamennyi sajátosságukat el is veszítették. Éppen ellenkezőleg! A tiszti hivatásra való felkészítés, a katonai vezetőktől elvárható értékrendek kialakítása, az erre való nevelő funkciók kiemelt szerepe biztosíthatja a katonai felsőoktatás létjogosultságát.

Motiváló tényezők, a modernizáció vezérelvei

A katonai felsőoktatás modernizációját két nagyon fontos tényező motiválta: egyrészt a haderő-átalakítás körvonalazódó feladataiból, a megváltozott feltételrendszerből, a biztonságpolitikai környezetből, az euroatlanti csatlakozási szándékból fakadó humánkövetelmények, másrészt a felsőoktatási törvény által előírt céloknak, feladatoknak, kritériumrendszernek való megfelelés.

Mindkét motivum szerepe és hatása döntő jelentőségű a jövőt illetően. A haderő-átalakítás (reform) területén stratégiai fontosságú a tiszti alapképzési, önképzési és továbbképzési rendszer fejlesztése, a sokat hangoztatott szellemi kompatibilitás.

A katonai felsőoktatási rendszer modernizációjára számos elgondolás, tanulmány készült. Ezek jelentős része – alapjait tekintve – azonos elveket tekintett kiindulásul, vagyis az egyetemi, főiskolai lét megőrzését. Különbségek elsősorban a szervezeti struktúrában és a működés rendjének kialakításában voltak.

Ezen különbségek egy része olyan tartalmi jegyeket hordozott, amelyek megvalósítása nem a felsőoktatási integrációt, hanem az attól való elszakadást okozta volna. Ezért is hosszan tartó viták, döntések elhalasztásai késleltették az intézményi hatáskörökön kívüli feladatok konkrét megkezdését.

Voltak olyan vélemények is, hogy valamelyik hasonló méretű ország tisztiképzési rendszerét vegyük át. Az a meggyőződésem és határozott véleményem, hogy nem lehet a nyugat-európai vagy a tengerentúli katonai oktatási intézményrendszerket egyszerűen átültetni egy más, sajátos fejlődésű környezetbe. Ezen intézményeket meg kell ismernünk, tanulmányoznunk, de nem szabad egyszerűen lemásolni, mert a hazai környezetben, a hazai feltételek között feltehetően nem úgy működnek, mint az eredetiben.

Mindezek alapján – hosszú előkészítő munka eredményeként – olyan átfogó koncepciót sikerült kialakítani, amely megfelelő alapul szolgált a döntések meghozatalához. Ennek során tisztázódtak a katonai felsőoktatás feladatai és a fejlesztés során vezérelvként betartandó specifikumok.

Általános felismeréssé vált, hogy a jövő tiszti generációja a kor követelményeinek abban az esetben lesz képes megfelelni, ha általános műveltsége megkérdőjelezhetetlenül eléri a társadalom humán- és szakmai értelmiségi színvonalát; ha katonai felkészültsége nemzetközi mércével is professzionális; ha a haza védelme iránti elkötelezettsége és erkölcsi tulajdonságai megfelelnek a társadalom elvárásainak; ha elméleti felkészültsége kifogástalan fizikai erőállapottal és sokoldalú képességekkel párosul.

A fentiek alapján egyre jobban tisztázódott a katonai felsőoktatás feladata, hogy a magyar felsőoktatás általános céljaival összhangban, az egyetemes értelmiségképzés részeként biztosítsa a felsőfokú szakemberképzést a szélesen értelmezett védelmi szektor számára. Részletesebb elvárások: a fegyveres szervek hivatásos tiszti utánpótlásának, valamint a katonai, a nemzetbiztonsági és a rendvédelmi hivatásos tiszti állományának, továbbá a védelmi szektorhoz tartozó polgári szakembereknek egyetemi és főiskolai szintű alapképzése, a hivatásos és tartalékos tisztek szakirányú át- és továbbképzése, továbbá a doktoranduszképzés.

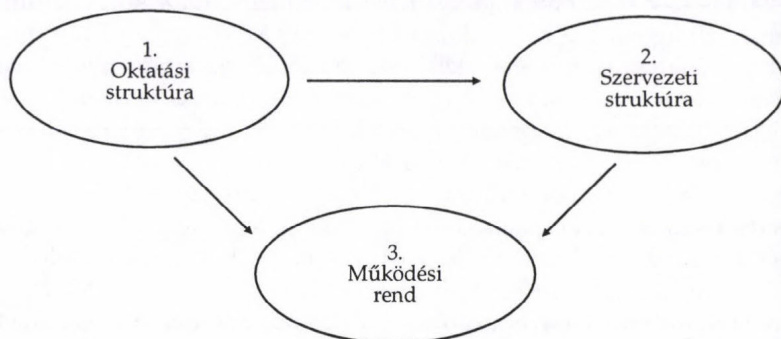
A fejlesztés főbb vezérelvei voltak:

- a katonai felsőoktatásban is érvényesülnie kell azon szabályozó elveknek, amelyek alapján a magyar felsőoktatás integráns részévé válhat, különös tekintettel a nyilvánosságra, az átjárhatóságra, az ekvivalenciára;
- az egyetemi és a főiskolai alapképzésben – a katonai főiskolák eddigi tapasztalataira támaszkodva – *meg kell őrizni a tiszti hivatásra felkészítés és nevelés sokoldalúságát, a már bevált rendszerét;*
- a magyar tisztképzésben új korszakot nyitó, a nemzeti hagyományokat megőrző, az európai színvonalat elérő képzési formákat és tantárgystruktúrákat kell kialakítani, amelyek biztosítják a honvédelmi és a rendvédelmi igényeknek megfelelő, különböző beosztású vezetők felkészítését;
- a hadtudományi képzés hatékonyságának növelése mellett más tudományág(ak)ban is kell olyan szakembereket képezni, akik képesek lesznek a fegyveres erők különböző szakterületei feladatainak megoldására, műszaki-gazdasági-szervezeti és közigazgatási rendszerének irányítására, szervezésére;
- a katonai felsőoktatásnak folyamatos megújuláson kell keresztülmennie, amelynek során – az euroatlanti csatlakozást szem előtt tartva – biztosítani kell a szükséges kompatibilitást a NATO-tagországok tisztképzési intézetivel és képzési formáival;
- a katonai felsőoktatásnak fel kell készülnie olyan tisztek képzésére, akik mind hazai, mind nemzetközi katonai feladatok teljesítésére alkalmasak;
- a katonai felsőoktatás hallgatói létszámát és a szakok szerinti összetételt – ellentétben a polgári felsőoktatással – a fegyveres erők mindenkori szükséglete határozza meg.

A modernizációra vonatkozó elgondolás eredeti formájában a katonai felsőoktatási intézmények elkülönült önállóságát tényként fogta fel, rögzítette azonban, hogy nyitott és nagyfokú befogadókészséget tanúsít a katonai felsőoktatás integrációs törekvéseinek minden formájával szemben. Úgy gondolom, hogy a költségvetés jelenlegi drámai helyzete, a haderőreform további takarékosági céljai különösen aktuálissá teszik ez utóbbi törekvést. Átgondolt szervezeti integrációval olcsóbb és hatékonyabb rendszert lehet megvalósítani.

Az elgondolás felépítése

A felsőoktatási rendszer három alapvető alrendszerből áll, amelyek egymással szoros kölcsönhatásban állnak (1. sz. vázlat).

A vázlaton a nyilak jelzik az egyes alrendszerek kialakításának sorrendjét is. Nyilvánvaló, hogy elsőként az oktatási struktúra kidolgozására kellett törekedni, annak teljes vertikumában és diverzifikációjában. Ebből következhetett a szervezeti struktúra, vagyis az egyes szervezeti egységek célszerű tagozódása és a különböző állománykategóriák szükséges létszámainak meghatározása. Az oktatási és a szervezeti struktúra ismeretében a működési rend kidolgozása biztosítja a rendszer harmonikus funkcionálását. Következésképpen bármely alrendszer későbbi felülvizsgálata vagy megváltoztatása maga után vonja a teljes rendszer újraszabályozását.

Nagyon fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az oktatási struktúrát nem csupán a megrendelő követelményei, igényei, vagy a fenntartó döntései határozzák meg, bár ezek nélkülözhetetlenek. Ezek a tényezők elsősorban a rendszer létjogosultságát bizonyítják és kiindulási alapfeltételt jelentenek. Az oktatási struktúrát végső soron a felsőoktatási intézmény alkalmassága, képessége befolyásolja, illetve dönti el. A képességet az intézmény korrekt önértékeléssel állapítja meg. Ami adott esetben ezen felül „perdöntő” lehet: létezik egy külső kontroll is. Az alkalmasságot a törvény szerint egy akkreditációs eljárás keretében a Magyar Akkreditációs Bizottság állapítja meg. A bizottság hazai és külföldi szakemberekből áll és az alkalmasságot széles, nemzetközi mércével kialakított átfogó, szakmai kritériumrendszer szerint állapítja meg.

Irányítás, vezetés, felügyelet

Az Ftv. az 51. §-tól a 81. §-ig többek között az irányítás, vezetés és a felügyelet kérdéseit is szabályozza. Ezek szerint a hagyományos értelemben vett központi vagy felső szintű irányítás és vezetés megszűnik. A felsőoktatási intézmények felett általában a művelődésügyi és közoktatási miniszter, a katonai felsőoktatási intézmények felett pedig a honvédelmi miniszter gyakorolja a közvetlen törvényességi felügyeletet. A felügyelet az adott szervezetnél a rendeltetésnek megfelelő jogszabá-

lyokon alapuló működés ellenőrzését jelenti. Ennek során biztosítja a különböző jogszabályok harmonikus érvényesülését és az alacsonyabb szintű szabályozások összhangját.

Az irányítás – az autonómia elvéből adódóan – a helyi intézményi tanácsok feladata. Vagyis egy sor döntési jogosultság intézményi hatáskörbe került. Ezzel a fejlett nyugati világban ma már mindenütt érvényesülő korszerű gyakorlat honosodik meg, nevezetesen az, hogy a képzési, képesítési követelményeket alapvetően az oktatáson kívüli tényezők (törvények, rendeletek, piac, megrendelők stb.) határozzák meg. Azt azonban, hogy ezen követelményeket milyen módon teljesítsék, az oktatási intézményeknek maguknak kell eldönteni.

A felsőoktatási intézményi autonómia megvalósítása egyébként nem sérti a katonai vezetés tisztképzéssel kapcsolatos igényeinek teljesítését. Hiszen a képesítési követelmények kiadása a kormány hatáskörébe tartozik. Ezzel kapcsolatban előterjesztést a Művelődésügyi és Köznevelési Minisztérium és a Honvédelmi Minisztérium a honvédezőerő igényei szerint – együttműködésben a felsőoktatási intézményekkel – végezhet.

A képesítési követelmények teljesítésének módja (tematika, tanterv, oktatás módszertan stb.) a felsőoktatási intézmények belső ügye. Ez semmiképpen nem jelenthet követelmény- vagy színvonalcsökkenést, esetleg belterjességet. Hiszen a felsőoktatási intézetek az akkreditáció bevezetésével tevékenységüket az eddigieknél nyitottabb, szélesebb és nemzetközi mércével kialakított szakszerű kontroll mellett végzik.

Az akkreditáció típusai és tartalma

Az átfogó alkalmassági vizsgálatnak két típusa van: a doktori programok akkreditációja és az intézményi akkreditáció.

Az egyetemi lét alapfeltétele, hogy az általa oktatott tudományágakban rendelkezzen akkreditált doktori programokkal. Az akkreditáció során azt vizsgálják, hogy a program céljai, tartalma és színvonala megfelel-e a hazai és a nemzetközi normáknak, valamint azt, hogy alkalmasak-e a képzésbe bevont oktatók.

Az intézményi akkreditáció azt vizsgálja, hogy az intézmény alkalmas-e a törvényben meghatározott és a kormány által kiadott képesítési követelmények, valamint a saját maga által kitűzött célok színvonalas teljesítésére. Ennek megítéléséhez az intézménynek mindenekelőtt rendelkeznie kell egy ún. küldetésnyilatkozattal, továbbá egy középtávú és esetleg egy hosszú távú stratégiai fejlesztési koncepcióval.

Az akkreditáció *elsősorban* azt vizsgálja, hogy az intézmény jelenlegi helyzete, valamint a küldetési nyilatkozat, a stratégiai fejlesztési terv megfelel-e a törvényben előírtaknak. *Másodsorban* azt vizsgálja, hogy az intézmény oktató- és kutatómunkája hogyan felel meg a saját küldetési nyilatkozatában lefektetett alapelveknek. *Harmadsorban* azt vizsgálja, hogy az intézmény szakjai, oklevélhez vezető tantervei milyen mértékben tesznek eleget az adott szakma a tudomány jelenlegi állásán alapuló elvárásainak, a képesítési követelményeknek. *Negyedszer* azt vizsgálja, hogy a szakot oktatók alkalmasak-e arra, hogy a tanterveket színvonalasan oktassák. Végül *ötödször* azt vizsgálja meg, hogy az intézmény infrastruktúrája és szervezete, dön-

tési mechanizmusai, belső együttműködési rendszere és külső kapcsolatai megfelelően segítik-e a kérdéses szakmák kutatását, a szakok oktatását, a hallgatók tanulási folyamatát.

Az akkreditáció tehát az intézményt az oktatás, a szak, a szak elvégzését bizonyító oklevél felől közelíti meg. Úgy gondolom ez nagyobb garanciát jelent az oktatás minőségbiztosítására, mint bármely más korábbi rendszer.

A nemzetvédelmi egyetem megalakulása

A fenti motiváló tényezők, követelmények és kritériumok figyelembevételével 1996. szeptember 1-jén hatályba lépett fontos törvények, törvénymódosítások, kormányrendeletek és honvédelmi miniszteri rendeletek, határozatok metszéspontjában a katonai felsőoktatás átalakításának első, jelentős mozzanatához érkezett. Ennek lényege az, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola és a Szolnoki Repülőbiztonsági Főiskola bázisán létrejött az új Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE), továbbá tartalmi megújulással és szervezeti-működési változásokkal megújulva folytatja működését a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola (BJKMF). (Erre utal dr. Szenes Zoltán úr is cikkében – szerk.)

A ZMNE és a BJKMF 1996. szeptember 1-jével kiváltak a Magyar Honvédség hadrendjéből és „...mint a Magyar Köztársaság állami felsőoktatási intézményei szakmailag önálló, önkormányzattal rendelkező, részben önálló gazdálkodást végző jogi személyek folytatják tovább tevékenységüket. Feladataikat a katonai felsőoktatási intézmények részére biztosított autonómia szellemében, a vonatkozó jogszabályok keretei között, a honvédelmi miniszter közvetlen felügyelete alatt látják el.” (A honvédelmi miniszter 46/1996. sz. HM utasítása.)

Az új oktatási struktúra

A katonai főiskolákon már több évtizede főiskolai alapképzés, a katonai akadémián 1971-től egyetemi szinttel egyenértékű, 1985-től pedig – az állami egyetemi minősítés törvényben való deklarálásától – valós egyetemi alapképzés, szakirányú továbbképzés és posztgraduális képzés folyt. Mind a hazai, mind a mértékadó külföldi vélemények is megerősítették, hogy a képzés eddigi színvonala a kor követelményeinek, kihívásainak megfelelt. Tisztjeink nemzetközi összehasonlításban is példamutatóan megállják helyüket.

Az új követelmények megjelenésével azonban a modernizációs folyamat keretében zajló átalakítás intézményünk valamennyi képzési szintjét érintette. Ebből adódóan célszerűnek tartom e szintek tartalmi változásait röviden felvázolni.

Az új oktatási struktúra kiindulási alapja az Ftv., amely kimondja, hogy „...egyetem abban az esetben létesíthető, illetve működhet, ha több tudományterületen és tudományterületenként több tudományágban, valamint több szakon képes és alkalmas

- a) legalább négyéves egyetemi alapképzésre, általános és szakirányú továbbképzésre;
- b) tudományos kutatásra, doktori... képzésre..., és doktori (PhD)... fokozat odaítélésére... [Ftv. 3. § (1)]

A főiskolákra vonatkozó követelmény a több tudományágban és több szakon folyó képzésre, a legalább hároméves főiskolai alapképzésre, általános és szakirányú továbbképzésre való alkalmasság" [Ftv. 4. § (1)].

Az alapképzés átalakítása

A katonai és az általános védelmi szektor specifikumait érvényesíteni kívánó oktatási rendszer a minimálisan elégséges időtartamok helyett az **egyetemi szinten 5 éves** (10 szemeszteres), míg **főiskolai szinten 4 éves** (8 szemeszteres) **alapképzéssel** számol.

A tervezett alapképzési szakokat a 11–13. oldalon lévő táblázat tartalmazza. A szakokon folyó képzés célját, az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezését, a képzési időt, a képzés főbb tanulmányi területeit és arányait, a választható specializációkat, az ismeretek ellenőrzési rendszerét, valamint az oklevél által biztosított jogosultságokat minden egyes szak esetében a kormány által a későbbiek során kiadásra kerülő **képesítési követelmények** tartalmazzák. A táblázat 12. szakáig a képzést az egyetem, a további szakokat pedig az önálló főiskola valósítja meg. Ez a megosztás egyfajta „profiltisztítást” is jelent. A műszaki és a közgazdaságtan tudományágak többségét a BJKMF integrálja, míg a társadalomtudományi és részben a természettudományi területhez tartozó tudományágakban folyó képzést a ZMNE vállalja fel.

A ZMNE felsorolt szakjainak (1-től 12-ig) megnevezése és belső tartalma a korábbi képzési rendszerhez képest jelentősen módosult, ezért szakalapítási és szakindítási engedélyeket szükséges kérni, amelyekhez szakmai állásfoglalást a Felsőoktatási Tudományos Tanács és a Magyar Akkreditációs Bizottság ad. A BJKMF-en az országosan elfogadott mérnök- és közgazdászképzésre kiadandó képesítési követelmények szerint valósul meg a főiskolai alapképzés. Véleményem szerint itt mind a képesítési követelmények, mind pedig a szakalapítás, -indítás dokumentumai a katonai sajátosságokkal kiegészítésre szorulnak.

A katonai felsőoktatás képzési folyamata és a közöttük lévő kapcsolatok a 2. számú vázlaton láthatók.

A képzés olyan szemeszterrel kezdődik, melynek keretében feldolgozzák mindazon katonai ismereteket, illetve az azokhoz szervesen kapcsolódó tevékenységeket, amelyek az általános tiszti követelmények rendszerébe tartoznak. Ezt követően a hallgatók vizsgát tesznek. Aki megfelelt, folytathatja tanulmányait, aki nem, az visszakérül a polgári életbe vagy letölti a sorkatonai szolgálatát.

Az egyetemi és a főiskolai alapképzés első részében (szemesztereiben) a szakra jellemző általános, alapozó képzés folyik. A specializáció (szakirányú képzés) specifikus ismereteit az ezt követő szemeszterekben lehet megszerezni. A specializáció keretében elsajátítható szakismeretek megszerzését az oklevél kiegészítéseként az ún. tanúsítvány bizonyítja. A képzés egyfajta belső átjárhatóságot biztosít, amely tananyag szerint fokozatosan szűkül illetve csak különözeti tantárgyi ismeretek vagy 1–2 szemeszter tananyagának elsajátításával eszközölhető. A tudás ellenőrzése kreditrendszerben történik, így az ismeretek ekvivalenciája folyamatosan nyomon követhető.

A katonai felsőoktatásban – alapképzésben – szerezhető tervezett egyetemi és főiskolai végzettségek

A) EGYETEMI SZINTŰ

Szak megnevezése		Specializációk	Szakképzettség megnevezése
(1)		(2)	(3)
1.	Szárazföldi katonai vezetői szak	❖ Gépesített lövész ❖ Harckocsizó ❖ Felderítő ❖ Tüzér ❖ Műszaki ❖ Katonai térképész	Okleveles katonai vezető
2.	Légierő katonai vezetői szak	❖ Repülő ❖ Légvédelmi	Okleveles katonai vezető
3.	Biztonságpolitikai szak	—	Okleveles biztonságpolitikai szakértő
4.	Katonai logisztikai szak	❖ Általános katonai logisztikai ❖ Katonai ellátási-elosztási logisztikai ❖ Katonai közlekedési logisztikai ❖ Katonai üzemfenntartási logisztikai ❖ Katonai gazdasági és pénzügyi logisztikai	Okleveles katonai logisztikai vezető
5.	Katonai műszaki menedzser szak	❖ Általános haditechnikai ❖ Katonai kommunikációs ❖ Katonai informatikai ❖ Katonai elektronikai	Okleveles katonai műszaki menedzser
6.	Határrendészeti és -védelmi vezetői szak	❖ Határrendészeti ❖ Határvédelmi	Okleveles határrendészeti és -védelmi vezető
7.	Védelmi igazgatási szak	❖ Vegyi- és környezetbiztonsági ❖ Polgári védelmi ❖ Tűzvédelmi ❖ Önkormányzati és védelmi igazgatási ❖ Haderőszervezés és hadkiegészítés	Okleveles védelmi igazgatási menedzser
8.	Közbiztonsági szak	—	Okleveles közbiztonsági vezető

B) FŐISKOLAI SZINTŰ

	(1)	(2)	(3)
9.	Szárazföldi katonai vezetői szak	❖ Gépesített lövész ❖ Harckocsizó ❖ Felderítő ❖ Tüzér	Katonai vezető
10.	Légierő katonai vezetői szak	❖ Légi forgalmi (katonai) irányító ❖ Repülőhajózó	Katonai vezető
11.	Határrendészeti és-védelmi- vezetői szak	—	Határrendészeti és-védelmi vezető
12.	Műszaki építőmérnöki szak	—	Műszaki építőmérnök
13.	Gépészmérnöki szak	❖ Fegyverzet-technikai ❖ Páncélos-technikai ❖ Gépjármű-technikai ❖ Műszaki-technikai ❖ Repülőgép sárkány hajtómű ❖ Helikopter sárkány hajtómű	Gépészmérnöki
14.	Közlekedésmérnöki szak	—	Közlekedésmérnök
15.	Vegyésmérnöki szak	—	Vegyésmérnök
16.	Villamosmérnöki szak	❖ Légvédelmi rakétatechnikai ❖ Radartechnikai ❖ Híradó ❖ Elektronikai harc ❖ Rádióelektronikai felderítő ❖ Repülőgép- és helikopterfedélzeti műszerttechnikai ❖ Repülőgép- és helikopterfedélzeti rádiótechnikai ❖ Repülőgép- és helikopterfedélzeti fegyverzet-technikai	Villamosmérnök
17.	Műszaki informatikai szak	—	Mérnök informatikus

(1)		(2)	(3)
18.	Gazdálkodási szak	❖ Hadtáp üzemanyag ellátó ❖ Hadtáp ételmezési ellátó ❖ Hadtáp ruházati ellátó ❖ Gazdálkodási	Közgazdász
19.	Pénzügyi szak	—	Közgazdász
20.	Biztonságtechnikai szak	—	Biztonságtechnikai mérnök

A kreditrendszerű képzés jelentős mértékben elősegíti az intézményen belüli másik karon, vagy szakon (szakirányon) történő áthallgatást, sőt korlátozott mértékben más egyetemen történő áthallgatás is szervezhető. E rendkívül bonyolult, sokirányú egyeztetést igénylő feladat megoldására fordított energia sokszorosan megtérülhet a képzési színvonal növekedésében.

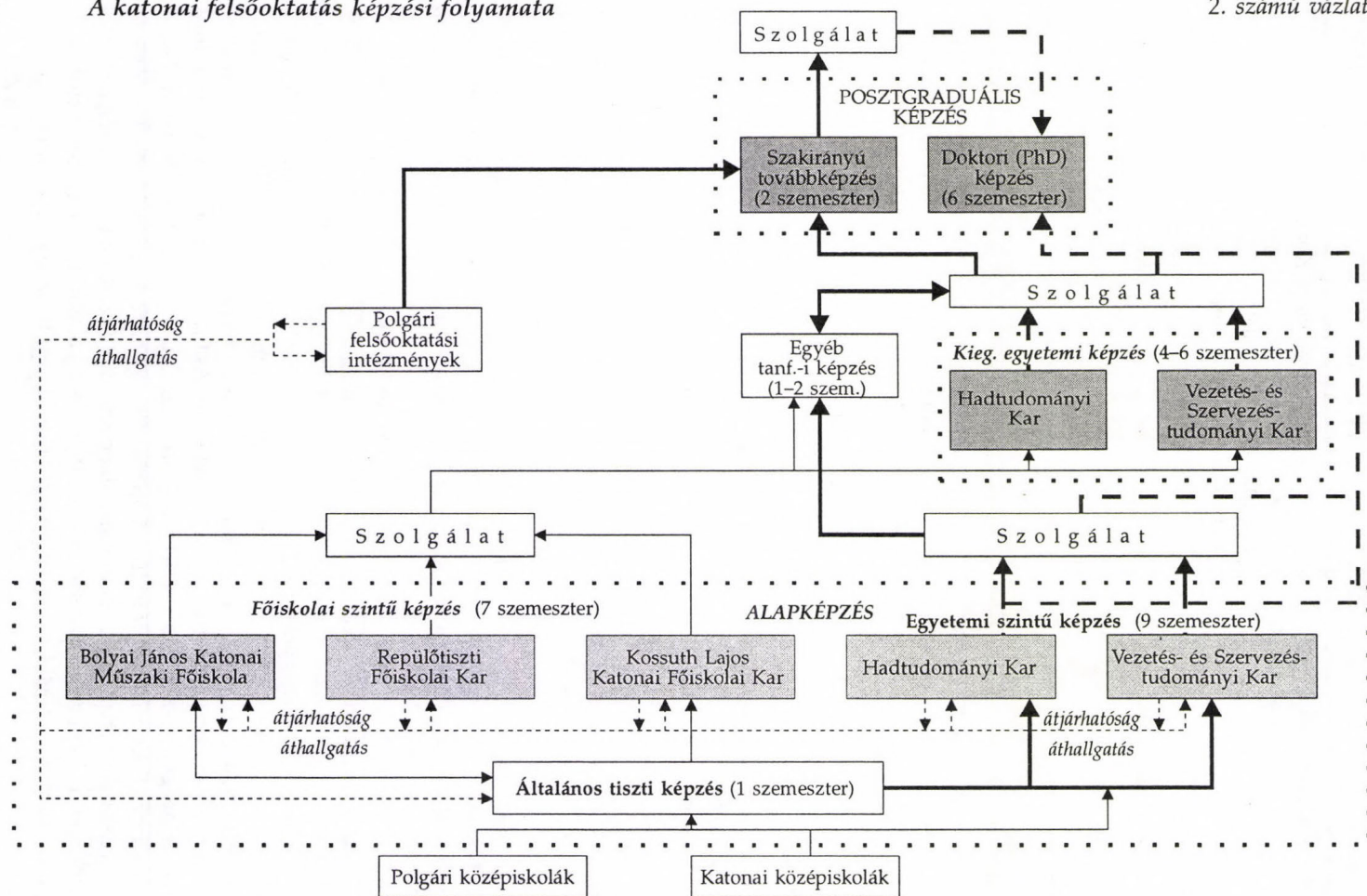
Az átjárhatóság biztosítására az egyetemi tisztképzésben még korlátozottabb lehetőségek vannak. Tekintettel a képzés költségeire, az átjárás nem intézményi ügy, hiszen a képzést a csapatok igényeinek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség Parancsnoksága, a csapatok szakmai előjáróinak tervei szerint végezhetjük.

A kiegészítő egyetemi képzés a főiskolai szintű végzettség és szakképzettség megszerzése után ugyanazon a szakon szerzett egyetemi végzettség és szakképzettség megszerzésére irányuló képzést jelent. Ez a képzés biztosítja a főiskolán, illetve főiskolai karon végzettek részére a további előrehaladást a tisztí pályán. A kiegészítő egyetemi képzés első féléveiben általános, az utolsó szemeszterekben a meghatározott követelmények szerint szakképzés folyik.

A posztgraduális képzés keretében a doktori képzés mellett (6 féléves), a felsőfokú vezetőképzés, illetve a polgári egyetemet végzetek hadtudományi szakirányú képzése folyik. A felsőfokú vezetőképzés tartalmában megújulva a korábbi vezérkari tanfolyam funkcióit veszi át.

Mint ismeretes, az egyetemi doktori és a kandidátusi fokozat megszerzésének lehetősége a tudományos továbbképzés rendszerének átalakításával megszűnt. A Tudományos Minősítő Bizottság megszűnésével – az Ftv. ide vonatkozó szabályozóinak megfelelően – csak az egyetemek folytathatnak tudományos továbbképzést. A Magyar Tudományos Akadémia az akadémiai törvénynek megfelelően az MTA doktora címet adományozhat a régi tudomány doktora fokozatszerzéshez hasonló eljárás keretében.

Az új rendszerű doktori képzés a Magyar Akkreditációs Bizottság által jóváhagyott program szerint a ZMNE doktori programtanácsának irányításával 1996. szeptember 1-jén megkezdődött. A képzés célja: a hadtudomány, a vezetés- és szervezéstudomány területén a legmagasabb egyetemi végzettség követelményének teljesítésével a doktori fokozatszerzés feltételeinek, valamint az egyetemi (főiskolai) oktatói, továbbá az MH tudományos kutatói utánpótlásának biztosítása.

Az egyetemi lét, illetve az akkreditációnak való megfelelés egyértelműen szükségessé teszi további – a karok által önállóan indítandó – doktori programok kidolgozását, elfogadtatását.

A fent említett posztgraduális képzésen túl természetesen egyéb tanfolyamszerű képzés is folyik. Ennek keretében a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Honvédség, illetve a rendvédelmi és más szervek (pl. a polgári szakigazgatási szervek, az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága) által igényelt felkészítő tanfolyamokat előre egyeztetett program alapján az adott szakirány képzéséért felelős tanszékek végzik.

A törzstiszti tanfolyamok szervezése kifejezetten a Magyar Honvédség vezetése által megadott kritériumrendszer szerint a csapatoktól és törzsektől, a katonai felsővezetéstől meghívott vagy hivatalból rendelhető tisztek, tábornokok bevonásával történhet a leghatékonyabb módon.

A törzstiszti tanfolyamok szintjei és időtartamai:

- zászlóalj- (osztály) törzstiszti tanfolyam: 2–3 hónap;
- dandár- (ezred) törzstiszti tanfolyam: 5–6 hónap;
- hadosztály-törzstiszti tanfolyam: 2–3 hónap.

Az átalakított oktatási struktúra 2. sz. vázlaton látható folyamatai fogják biztosítani a Magyar Honvédség, a Határőrség (részben), a rendvédelmi szervek és az adott szakokon a polgári szférában (államigazgatási szervek) tevékenykedők részére a főiskolai és egyetemi szintű alap- és posztgraduális képzést. A nemzetvédelmi egyetemen meghatározott létszámban olyan fiatalok is fognak tanulni, akik nem a tiszti pályára készülnek, hanem a védelmi szektor egyéb szegmenseiben fognak tevékenykedni.

Az új oktatási struktúra nyitott rendszerű, bár a katonai sajátosságok miatt a nyitottság bizonyos területeken korlátozottan érvényesülhet. A nyitottság kifejezésre jut az átjárási, áthallgatási lehetőségekben is, amely nagyobb mozgásteret teremt a hallgatók mobilitására.

Az oktatási struktúra ilyen irányú és tartalmú átalakítása természetesen megköveteli az oktatási struktúrának adekvát szervezeti átalakítást.

Az új szervezeti struktúra

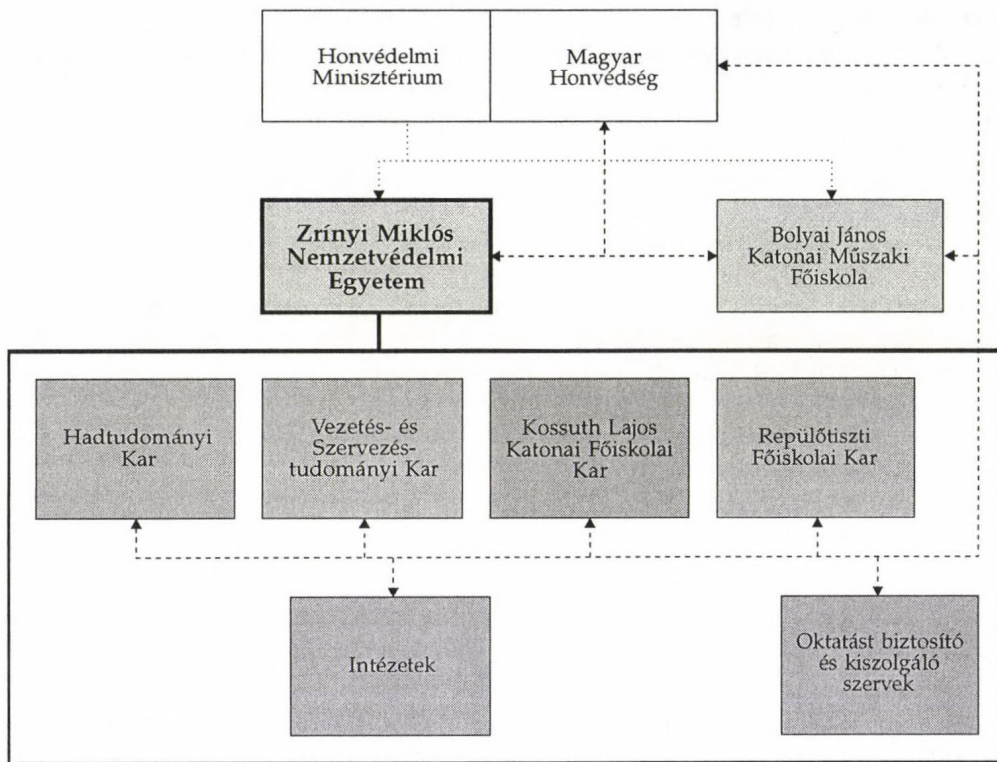
A katonai felsőoktatás új, nagybani szervezeti struktúráját a 3. sz. vázlat szemlélteti. A változás lényege az, hogy megszűnt a katonai szervezetre jellemző állománytáblás tagozódás, helyette az Ftv.-ben előírt vezetési, irányítási rendszernek megfelelő szervezeti egységeket és munkaköröket tartalmazó jegyzék lépett.

Az egyetem felelős vezetője a korábbi kinevezett parancsnok helyett a választás útján megbízott rektor, önálló főiskola esetében pedig a főigazgató, akiknek a közvetlen alárendeltségébe a főtitkár, a gazdasági főigazgató, az egyetemi kari dékánok és a főiskolai kari főigazgatók, valamint az adminisztráció tartozik.

Az oktatási és tudományos képzési programunk sikeres megvalósítása érdekében az egyetemen két egyetemi kar, valamint két főiskolai kar működik. Az egyetemi kar vezetője a kari dékán. A szakok képzését dékánhelyettesek, illetve tanszék-

A katonai felsőoktatás szervezeti struktúrája

3. sz. vázlat

..... törvényességi felügyelet

----- együttműködés

vezetők felügyelik. Az egyetem szervezetébe a tanszékeken kívül még egyéb oktatási és tudományos kutatóintézetek tartoznak.

A főiskolai kart a kari főigazgató vezeti. Alárendeltségében az oktatási igazgató, a főtitkár és a gazdasági igazgató tevékenykedik főigazgatóhelyettesi funkciókkal.

Az ellátó biztosítási feladatok az önálló főiskola és a főiskolai karok esetében utaltsági rendszerben a tiszthelyettesképző szakiskolák végzik, az egyetemi karokon pedig önálló szervezeti egységek valósítják meg.

Az új szervezeti struktúrában lényegében eddig horizontális volt az integráció, vagyis nagyobb szervezeti egységek fuzionálása valósult meg. Az egyes nagyobb szervezeteken belül lévő azonos funkciójú szervezeti egységek belső átalakítására, integrációjára még nem került sor. Az elkövetkezendő időszakban a hallgatói létszám csökkenése miatt is elkerülhetetlen a vertikális integráció, vagyis az egyes azonos funkciójú szervezeti egységek fúziója.

A modernizáció várható előnyei

Napjainkban, a hadsereg minőségi átalakítása idején – a megsokasodott és gyarapodó, elsősorban anyagi természetű bizonytalansági tényezők ellenére – egyértelműen deklarált követelmény, hogy a Magyar Köztársaság az állam védelmére alkalmas, korszerű fegyveres erővel rendelkezzen. A honvédség ilyen irányú fejlesztésének természetesen számos feltétele ismeretes, hangsúlyozni kell azonban, hogy a sikeres átalakulás egyik alapvető kritériuma a katonai szellemi potenciál megújulása, megújítása, azaz a 21. század elvárásainak és kihívásainak megfelelni tudó tisztikar felkészítése. Ez a felkészítés viszont messzemenően megköveteli a katonai felsőoktatás előzőekben felvázolt modernizációs folyamatát.

A modernizációs folyamat célja volt egy olyan új – az Ftv. előírásait kielégítő – katonai felsőoktatási rendszer kialakítása, amely alkalmassá válik a jövő század honvédelmi, nemzetközi biztonsági és hazai társadalmi követelményeinek megfelelő tiszti generációk felkészítésére.

Már említettem az intézményrendszer és az oktatási struktúra átalakítását, így most a teljesség igénye nélkül arra kívánok reflektálni, hogy milyen lehetőségeket, előnyöket kínál az Ftv.-nek való megfelelés a megújuló nemzetvédelmi egyetemnek, katonai műszaki főiskolának, illetve polgárainak. Ennek értelmében:

- lehetőség nyílik arra, hogy a megújuló felsőoktatás integráns részeként funkcionáló intézményekről kikerülő tisztek – a magyar értelmiség elismert tagjaivá válva – egyaránt megfeleljenek a társadalom, az MH és a NATO elvárásainak;
- a Magyar Köztársaság Alkotmánya, az Ftv., a katonai és rendvédelmi felsőoktatási intézmények vezetőinek, oktatóinak és hallgatóinak jogállásáról szóló 1966. évi XLV. törvény, a honvédelmi miniszter 7/1995. (VII. 21.), 8/1995. (VII. 21.), és 9/1995. (VII. 21.) HM számú rendeletei, valamint az előbbieket szerezint összeállított Szervezeti és Működési Szabályzat (továbbiakban: SzMSz) alapján, az Európai Egyetemek Magna Chartájának szellemében, a magyar katonai felsőoktatás hagyományait követve, egyben a megújulás iránti nyitottsággal és a társadalom által ráruházott széles körű felelősséggel, önkormányzattal rendelkező jogi személyként, a hadtudomány, valamint a vezetés- és szervezéstudomány független kutatóhelyeként működhet;
- a fentiekben említett SzMSz az intézmények alapszabálya, amely valamennyi felsőbb szintű jogszabály által nem szabályozott területen meghatározó (alapvető) jogforrásnak tekintendő. Ebből kiindulva az oktatás, a tudományos képzés, a kutatás és a tanulás szabadságának biztosítása érdekében az egyetem önkormányzati jogosultságát képezi:
 - a) szervezeti és működési rendjének önálló kialakítása;
 - b) az oktatók, a tudományos kutatók és a vezetők kiválasztása (az Ftv.-ben foglalt kivétellel);
 - c) a hallgatói felvétel feltételeinek meghatározása, a hallgatók kiválasztása és felvétele;
 - d) tantervek, tananyagok, képzési programok meghatározása, valamint bizonyítványok, diplomák, végzettséget, illetőleg szakképesítést tanúsító oklevelek kibocsátása;

- e) tudományos kutatási programok kidolgozása, tudományos kutatási feladatok meghatározása és szervezése;
- f) a részére jóváhagyott pénzügyi eszközök, források és előirányzatok feletti rendelkezési jog, valamint a kezelésükben lévő vagyontárgyakkal kapcsolatos jogok gyakorlása;
- g) hazai és nemzetközi oktatási és kutatási kapcsolatok kialakítása és fejlesztése;
- h) doktori képzés végzése és doktori fokozat odaítélése;
- i) habilitációs eljárás kidolgozása, lefolytatása.

Ezekon túlmenően nagyon fontos momentum – ezért célszerű külön kiemelni a lehetőségek „tárházából” – a hazai és nemzetközi oktatási és kutatási kapcsolatok kialakításának és fejlesztésének a katonai felsőoktatási intézményekre ruházott joga. Véleményem szerint ezen kapcsolataink számos – az oktatás és a kutatás terén nélkülözhetetlen – előnyt biztosítanak, úgy mint:

- emelik az oktatói és tudományos kutatómunka színvonalát;
- gazdagítják a felhasználható tapasztalatok körét;
- lehetőséget nyújtanak az oktatói és hallgatói mobilitásra;
- megmérettetési lehetőségeket biztosítanak.

Mindezek az előnyök az intézmények szellemi gyarapodását, továbbfejlődését eredményezik.

Az Ftv. által az egyetem és főiskola kompetenciájába utalt jogok növelik önállóságukat, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy a törvény számos kötelességet is előír az akkreditációnak megfelelni kívánó felsőoktatási intézmények számára.

*

Összességében a felsőoktatás törvényi szabályozása kedvező lehetőséget biztosít polgári és a katonai szellemi potenciál összpontosítására a honvédelem érdekében, továbbá megteremti a civil kontroll működési feltételeit a katonai felsőoktatásban. Természetesen a civil kontrollal párhuzamosan a törvény keretei között továbbra is megvalósul a katonai kontroll, hiszen a „megrendelő” (HM, MH) érdekeinek érvényesülése érdekében az egyetem, főiskola és a karok vezető testületeiben – az intézményi tanácsban – képviselői kifejtetik észrevételeiket, javaslataikat.

Ezek után röviden tekintsük át milyen jelentős elvek realizálódhatnak, illetve kell, hogy realizálódjanak megújuló képzési rendszerünk terén.

Mindenekelőtt úgy gondolom: folyamatosan pontosítani kell, hogy a bekövetkezett változásokból, a folyamatos fejlődés tendenciáiból adódóan melyek a jövő század tisztikarával, a védelmi szektor menedzsereivel szembeni követelmények, amelyek hosszabb távon befolyásolják a modern katonai felsőoktatás tartalmi irányait, kérdéseit. Ennek jelenleg érzékelhető alapvető társadalmi igénye tömören úgy fogalmazható meg, hogy a jövő katonatisztje legyen „*hazafi, professzionális katoná, művelt ember*”, azaz feleljen meg: az elhivatottság, a katonai professzionalizmus, az általános műveltség, a sokrétű fizikai képesség, szilárd erkölcsi és jellemtulajdonságok révén az adott kor szerteágazó kritériumrendszerének.

Ezen követelmények maximális figyelembevételével szükséges tovább folytat-

ni a jelenlegi képzési rendszer modernizációját, melynek végeredménye olyan európai színvonalú felsőfokú felkészítés, ami a jövő tisztgenerációk számára biztosítja:

- a korszerű, a NATO elvárásainak megfelelő ismereteket,
- a széles körű általános és szakmai műveltséget,
- a kreatív vezetés és döntés képességét.

Ahhoz, hogy ezen követelményeknek a katonai felsőoktatás, illetve a „felnövekvő” tisztikar is megfeleljen, a nemzetvédelmi egyetemen s a katonai műszaki főiskolán a nevelésnek (erkölcs- és jellemformálás, elhivatottság), az oktatásnak (elmélet), a képzésnek (gyakorlat), a felkészítésnek (tisztai szolgálat), a képességek fejlesztésének (kreatív döntés, vezetés) azonos súllyal kell jelen lenniük. Ezen sokrétű tevékenység végső eredményeként várhatóan olyan szakemberek kapnak diplomát, akik rendelkezni fognak:

- a kor szintjén álló tudományos elméleti alap- és szakismeretekkel, amelyek nélkülözhetetlenek a kreatív döntésképeség, valamint gyakorlati, vezetői képesség fejlesztéséhez;
- olyan emelt szintű általános katonai és szakspecifikus műveltséggel, amely alapját képezheti szakirányú továbbképzésüknek, valamint területükön a tudomány további művelésének;
- olyan általános műveltségi szinttel, amely elősegíti beilleszkedésüket az értelmiségi társadalomba, bekapcsolódásukat a nemzetközi katonai feladatok végzésébe.

Végezetül kihangsúlyozom, hogy *a katonai felsőoktatás modernizációs folyamata nem egy-két év feladata*. A jelenlegi átalakításokkal csupán a kezdeti lépéseknél tartunk. Ezen folyamat eredményeként egy olyan, jól működő intézményrendszer valósul meg, amely:

- egyrészt szellemiségének nevelő erejével, elméleti potenciáljával, gyakorlati felkészítő jellegével, kreativitásra és önállóságra ösztönző oktatási módszereivel képes az új követelményeknek megfelelő hallgatók kibocsátására;
- másrészt összehangolt, egységes folyamatot képez a tisztképzés különböző szintjei között.

Addig azonban nagyon sok részfeladatot kell megoldani. Ám akkor sem mondhatjuk, hogy megálljunk, mert a katonai felsőoktatásnak továbbra is élen kell járnia a fejlődésben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A felsőoktatási törvény; a Felsőoktatási Koordinációs Iroda kiadványa, Bp. 1996.
2. Dr. Kormos László: Katonai felsőoktatás igen vagy nem? Magyar Honvéd, 1995/30–31. sz.
3. Utasítás a katonai felsőoktatási intézményeknek a Magyar Honvédség hadrendjéből történő kiválással kapcsolatos feladatokról, 46/1996. HM sz.
4. Végh Ferenc altábornagy: Javaslat a 2000 után kibocsátandó tisztekkel szemben támasztott katonai-szakmai követelményekre, ZMKA, 20/2/691/1995. sz.
5. Elgondolás a ZMKA oktatási és szervezeti struktúrájának átalakítására, ZMKA, 1995. novemberi AT ülés anyaga.

Szenes Zoltán

A katonai felsőoktatás átalakításának koncepciója

Négy éve van napirenden a katonai felsőoktatás átalakítása. Az elmúlt időszakban változó intenzitással és sikerrel folytak az előkészületek, de végül is megteremtődtek a tisztképző intézmények reformjának törvényi, szervezeti, képzési és működési feltételei. A szerző a katonai felsőoktatás átalakítására vonatkozó elgondolás lényegét és a tisztképzés jövőképét bemutatva vázolja az oktatási intézmények integrációját, modernizálásának szükségességét, az intézményrendszer – benne a szervezeti és az eszközrendszer – továbbfejlesztésének irányait.

Az új törvények életbe lépése, a honvédség átalakításának felgyorsítása, az oktatás modernizációjában érintett szervek és intézmények közelmúlti intenzív tevékenysége meghozta gyümölcsét: 1996 szeptemberében a három tanintézet (a ZMKA, a KLKF és az SZRTF) bázisán létrejött a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem – ZMNE – (két egyetemi és két főiskolai karral), és továbbra is önállóan működik a BJKMF. A felsőfokú tanintézetekről leválasztódott a tiszthelyettesképzés, a katonai ellátó-biztosító szervezetek átkerültek az újonnan felállított katonai szakképző iskolákhoz. Új pályára lépett a katonai felsőoktatás.

A katonai felsőoktatás átalakításának eddigi tapasztalatai, a katonai felsőfokú tanintézményekre (ZMNE, BJKMF) tervezett erőforrások (mindenekelőtt a jelentősen csökkentett beiskolázási létszámok, az oktatói kar és a technikai állomány tervezett léépítése, valamint a fejlesztési pénzügyi források szűkössége) szükségessé teszik a *felsőoktatási rendszer változtatásainak felgyorsítását*, a képzési igények, az oktatási programok és a redukált intézményi feltételrendszer *egyensúlyának, összhangjának mielőbbi megteremtését*. Ezért a korábban tervezett evolúciós modell (elgondolás a ZMKA oktatási és szervezeti struktúrájának átalakítására; a honvédségi felsőoktatás fejlesztése 2000-ig) *gyorsabb ütemű megvalósítása* szükséges oly módon, hogy a további átalakítás középpontjába a *létszám- és költségtagarékos megoldásokat* helyezzük.

A katonai felsőoktatási rendszer modernizálása a képzés tartalmi megújításán, az intézményi integráció következetes végigvitelén és a fejlesztési erőforrások bekapcsolásán keresztül valósítható meg.

Ez az írás a katonai felsőoktatás további átalakításának fontosabb irányait, koncepcióját, ütemtervét tárgyalja. Bár az elképzelések és a javaslatok hivatalos

nézeteket is tartalmaznak, a modernizációs koncepció alapvetően a szerző nézeteit tükrözi.

A képzés tartalmi megújítása

A katonai felsőoktatási koncepció az egy-, illetve kétlépcsős (5 év, illetve 4+2 év) képzési rendszerének, az alapképzési szakok képesítési követelményeinek kidolgozása megtörtént és megkezdődött az oktatási változások bevezetésének előkészítése. A korábbi tervezőmunka azonban nem teljesértékűen számolt (információ hiánya miatt nem tudott pontosan számolni) az MH hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló döntések [88/1995. (VII. 6.) OGY határozat; 2383/1995. (VII. 7.) kormányhatározat; 30/1995. (HK 19.) HM utasítás] oktatásra háruló konzekvenciáival, fejlesztési elképzeléseit a ma is meglévő képzési rendszerre, képzési szerkezetre építette. Az elmúlt időszak szakértői megbeszélései, konzultációi, az időközben elkészült HVK létszámprognózisok, szakemberigények azonban *világossá tették*, hogy a hagyományos képzési struktúrában nem lehet hatékony humán erőforrás-gazdálkodást végezni, a tervezett létszámadatokat megközelíteni. Ez az új körülmény szükségessé teszi az évtizedek során kialakult, többször átalakított oktatási rendszer megváltoztatását és a szétaprózott haderőnemi, fegyvernemi és szakági képzési szerkezet *egységesebb, összevontabb, rugalmasabb struktúrává* történő átalakítását. Az általánosabb, átfogóbb képzési szerkezet innovatív módon biztosítja az új ismeretek befogadását, konvertálhatóságát, a hadsereg szaktisztai igényeinek kielégítését, a polgári oktatásba való átjárhatóság lehetőségeit.

Az oktatásnak a képzési tartalom oldaláról való vizsgálata azért fontos, mert az oktatás intézményi hálózata, a szervezeti egységek felépítése és működése a képzési szerkezetet fedi le. Minél több képzési szak, szakirány és ágazat van, annál több szervezeti egységben (és annál kisebb hatékonyságban) folyik az oktatás.

Az 1995. novemberi kollégiumi ülésen a *további munka alapjául elfogadott* elgondolás a meglévő hallgatói állományra (1600 fő) 7 egyetemi szakot és 26 szakirányt, 11 főiskolai szakot és 28 szakirányt tervezett 65 tanszék (ZMKA – 32, Kossuth főiskolai kar – 12, Szolnoki kar – 9, BJKMF – 12 tanszék) oktatómunkája mellett. A szervezeti egységek közötti párhuzamosságok, átfedések, duplikációk csak úgy szüntethetők meg (csökkenthetők), ha a képzési struktúrát aggregáljuk, haderőnemi, fegyvernemi ágazatcsoportos elvek szerint egyszerűsítjük és profilját megtisztítjuk. A kidolgozott új képzési követelmények már 8 egyetemi és 13 főiskolai szakkal számolnak, amely lehetővé teszi összevont tanszéki formációk létrehozását, az oktatói kar és a technikai állomány racionalizálását.

Az új képzési szerkezet kialakításának együtt kell járnia a tematikák, a képzési programok átdolgozásával, a szakértelmiségi, a katonai és a szakmai ismeretek oktatásának átrendezésével, blokkosításával, hogy megteremtődjene a kétlépcsős képzés (főiskolai karról, ágról az egyetemire) közötti átmenet, a polgári felsőoktatásba való csatlakozás (mérnök- és közgazdász képzés stb.) és a katonai tanintézetekben elsajátított szakmai ismeretek (szemeszterek) elismerésének, kreditálásának feltételei. Az új képzési követelményekkel, oktatási szerkezettel a ZMNE-n megszűnne a végzős hallgatók „kettős” diplomája (civil főiskolai diploma, katonai vég-

zettség), és a graduált tisztek egy diplomát, a polgári felsőoktatás által elismert szakképesítést kapnak. A BJKMF-en pedig a kialakult rendben folyik a mérnök- és a közgazdászképzés.

A modernizált képzési struktúra nagyobb lehetőséget biztosít modern polgári ismeretanyagok katonai oktatásba való "beemelésére", közös képzési programok indítására, hatékonyabb oktatási formák bevezetésére, létszámkímélő oktatási megoldásokra (részfoglalkoztatás, óraadók alkalmazása, különböző képzési szolgáltatások megvásárlása stb.).

Az új képzési rendszert, a homogénebb képzési szerkezetet – összhangban a 41/1995. HM utasítással – 1997. szeptember 1-jével célszerű bevezetni. Addig ki kell dolgozni az új képesítési követelmények szerinti szakalapítási kérelmeket, új tematikákat, tanrendeket, oktatásszervezési dokumentumokat, maximálisan biztosítva (a jelenlegi szükségszerűen megfelelő helyett) a ZMKA és a főiskolák oktatási rendszere, tananyagai közötti koordinációt és összehangoltságot.

Az integráció továbbvitele

A humán erőforrás-gazdálkodás hatékonyságának javítása érdekében tovább kell folytatni a katonai felsőoktatási intézmények integrációját, az intézményi rendszer fejlesztését. A tavalyi döntés kétintézményes (ZMNE két egyetemi és két főiskolai karral; BJKMF) katonai felsőoktatás mellett döntött, a mai ismeretek azonban a vertikális integráció (a két főiskolai kar egyetemi karokba való „beemelését”) végrehajtását és a teljes integráció (a BJKMF-nek műszaki főiskolai karként történő „beolvasztását” az egyetembe) megvalósítását követelik. A szentendrei és a szolnoki főiskolák önálló főiskolai karként csatolása az akadémiához ugyanis csak horizontális integrációt jelent, a képzési szerkezet átrendezéséhez, a szervezeti egységek fuzionálásához, az oktatási profil tisztításhoz nem biztosít szervezeti-intézményi kereteket. A főiskolai karok vertikális integrálása szabad utat nyit a tanszéki struktúrák racionalizálásához, a párhuzamos szervezetek megszüntetéséhez, komplementer jellegű szervezeti egységek kialakulásához. A BJKMF megváltozott helyzete (a Politechnikumnak nem lehet teljes jogú tagja, mint azt korábban terveztük), a katonai műszaki oktatás (műszakitiszt-képzés a KLKF-ről, mérnökképzés az SZRTF-ről) egységes rendszerbe való összefogásának követelménye szükségessé teszi a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola hozzácsatolását a ZMNE-hez integrált műszaki főiskolai karként (hadmérnöki karként). Ily módon egyetlen katonai tanintézménye lenne a katonai felsőoktatásnak, amely megfelelne a prognosztizált képzési igényeknek, a felsőoktatás törvénymódosítási szellemének és törvényi alapjainak. A teljes körű integráció tovább javítaná az erőforrásokkal való gazdálkodást, a tanintézmények, a szervezeti egységek közötti kooperációt, a képzési hatékonyságot.

Az egyintézményes struktúrára – figyelembe véve a feladatok összetettségét, a BJKMF jövő évi akkreditációját – oktatási szempontból 1998. szeptember 1-jével, gazdaságilag 1999. január 1-jével célszerű áttérni.

A nemzetvédelmi egyetem továbbépítése, az oktatás nemzetvédelmi jellegének erősítése, a BM-szakok (közrendvédelmi, nemzetbiztonsági) egyetemi alapképzésbe való bevitele szükségessé teszi a Rendőrtiszti Főiskolával való szorosabb kooperá-

ciót, egy felsőoktatási szövetség létrehozását, majd főiskolai karként az egyetembe történő beépítését. E nagyszabású feladat végrehajtásához lényegesen javítani kell a BM-mel való együttgondolkodást, a katonai és a rendőri tanintézetek közötti együttműködést.

A közeljövőben azt is vizsgálni szükséges, hogy az MH átalakításának második szakaszában (1999–2002) hogyan lehetne a nemzetvédelmi egyetem négy telephe-lyes jellegét csökkenteni, egy vagy két bázisra redukálni. Figyelembe véve ugyanis a beiskolázási létszámokat, az oktatási intézmények elhelyezési kapacitásait (ZMKA 730 fő, főiskolák 4500 fő, jelenlegi kihasználtságuk mintegy 60–70%), az ok-tatási infrastruktúra egyszeri инвестиációval racionalizálható lenne.

A katonai felsőoktatási rendszer hatékonyságát tovább javítja, ha a HM és az MH oktatási típusú intézményeket (amelyek egy része a ZMKA területén helyez-kezik el) integrálnák a nemzetvédelmi egyetembe. A Stratégiai és Védelmi Kutató-intézet, a Békapartnerségi Katonai Nyelvképző Központ, a Leszerelési és Civil-Ka-tonai Kapcsolatok Központja és a Katonai Környezetvédelmi Oktatási Központ – a HM szakmai irányítása, az egyetemen belüli „önálló” költségvetés, a személyügyi jogkörök fenntartása mellett – erősíti az egyetem oktatási-kutatási kapacitásait, nö-veli az intézmény 1998-as (vagy 2000-es) akkreditációs esélyeit, javítja a HM-intéz-mények működési hatékonyságát.

A NATO-hoz való közeledés, a nyugati katonai oktatási rendszerekhez való kapcsolódás szempontjából – a tavalyi döntésen túlmenően – szükségesnek látszik két új szervezeti egység, intézet felállítása az egyetemen belül: a *Törzstiszti Akadémia* (Staff College), amely a katonai továbbképző tanfolyamokat szervezné, és folytatná a Kossuth Lajos Katonai Főiskola hagyományait, valamint a *Vezérkari Akadémia* (Na-tional War College), amely a vezérkari képzés, a felsőszintű vezetői szakképzés feladatait végezné. Mindkét intézet kis létszámú, nem tanszéki struktúrájú intézmény lenne, így szervezeti felépítésükben és működésükben elsősorban a képzés, az ok-tatás, a felkészítés *katonai jellege* dominálna.

A jövőben vizsgálni szükséges azt, hogy a tárca többi kutatóhelye (Hadtörté-neti Intézet és Múzeum, Haditechnikai Intézet, Katonaföldrajzi és Térképészeti In-tézet stb.) hogyan kapcsolható a felsőoktatáshoz és a kutatáshoz, megvan-e a lehe-tősége a kapcsolatok szorosabbra fűzésének a polgári felsőfokú tanintézetekkel, egyes MTA-intézményekkel. További elemzést igényel néhány más fontos, komplex probléma [például a repülőhajózó-képzés; polgári felsőfokú intézményekben (Bu-dapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Ybl Miklós Műszaki Főiskola) működő ka-tonai oktatási egységek ZMNE-hez való „bekötése”, polgári oktatási szolgáltatások megvásárlása stb.] külön program szerinti vizsgálata, az átalakításba való bevitelle.

A modernizáció szükségessége

A katonai felsőoktatás jelene és jövője szempontjából fontos követelmény (az át-szervezés, racionalizálás, redukálás mellett), hogy az átalakítást modernizáció, fej-lesztés is kísérje. Az elmúlt fél évtizedben beruházásra, felújításra, eszközbeszerzés-re alig volt pénz, a fejlesztések külső forrásokból (világbanki hitel, PHARE-program stb.), a főiskolai szövetség segítségével valósultak meg.

Az új védelmi tervezési rendszerben a felsőfokú oktatási intézmények már terveztek fejlesztést (1997-re felújításra 1 Mrd Ft-ot, eszközbeszerzésre 1,3 Mrd Ft-ot, békepartnerségi programra 49 M Ft-ot, 1998-ban ugyanezen célokra közel 2 Mrd Ft-ot), de a biztosítás az adott költségvetési év lehetőségeitől függ. Alapelveként az oktatás fejlesztésénél a polgári gyakorlatot célszerű követni: *a racionálisabb struktúra és intézményi működés kialakításával elért megtakarítást a tanintézeteknél kell hagyni fejlesztési forrásként.* A modernizációs fejlesztéshez a tanintézményeknek különböző programokat, projekteket kell kidolgozni. Első fejlesztési programként célszerű végrehajtani a tanintézetek információs rendszerének modernizálását (50 M Ft-os project), amellyel lehetőség nyílna az Országos Szakirodalmi Információs Rendszerbe való bekapcsolódáshoz, s megnyílna a lehetőség a Katonai felsőoktatási intézmények adatbázisa című NATO-projectben való részvételhez.

A katonai felsőoktatás további átalakításához szükség van *megfelelő szabályozásra, szervezeti és közrendszerre.* A felsőoktatási munkacsoport tevékenységét 1996. szeptember 1-jével befejezte, s funkcióit a ZMNE, a BJKMF, mint önálló katonai felsőoktatási intézmények, a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály, az MHP (HVK) illetékes szervei vették át. Az egyetem felállásáig a feladatok végrehajtása a HM 41/1995. (HK 25.) sz. utasítása, a közös HÁT és VKF feladatterv (Nyt. szám: 446/58/95.), illetve a tanintézmények önálló működéséről szóló HM-rendelet szerint folyik. 1996. szeptember 1-jétől (az egyetem felállásától) a tanintézetek kikerülnek az MH hadrendjéből, elvi irányításukat, törvényességi felügyeletüket a honvédelmi miniszter a katonai ügyeket felügyelő helyettes államtitkáron és a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztályon keresztül gyakorolja.

1997. január 1-jéig ki kell dolgozni a meghatározott (és még el nem készült) utasításokat, intézkedéseket, szabályzókat.

A hatékony és törvénykonform oktatási és szervezeti rendszer kialakításához, korszerű létszám- és költség-hatékony eljárások és megoldások kidolgozása érdekében polgári szakértők bevonásával (felhasználva az akkreditációt is) *át kell vizsgálni* a katonai felsőoktatás rendszerét. Az átvilágítás eredményeit be kell építeni a koncepcióba, hozzá kell járulni a korszerű oktatási és szervezeti megoldások széles körű alkalmazásához. Az átvilágítás befejezéséig, a tapasztalatok feldolgozásáig *csak a feltétlenül szükséges szervezeti változásokat* célszerű engedélyezni a racionalizálás jogszerű megvalósítása, az optimális szervezeti formák megtalálása és a humánfeladatok körütekintő végrehajtása érdekében. Ezekhez az elkerülhetetlenül szükséges szervezeti újításokhoz a rektori hivatal, a két egyetemi kar (a Hadtudományi Kar, a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar) felállítása, a KLKF és SZRTF főiskolai karokká történő átalakítása, intézeti szerveződések megkezdése, más HM- és MH-oktatási szervezetek integrálása, valamint a törzstiszti és a vezérkari akadémia (a Hadtudományi Karnak alárendelt intézeteinek) létrehozása tartozik. A tanszéki struktúra, más oktatási-biztosítási szervezetek átalakítására csak ezt követően kerülne sor.

Az átalakítás további irányairól, a legfontosabb döntési pontokról, a meghatározott feladatok teljesítéséről (visszacsatolásról) a HM kollégiumának *rendszeresen be kell számolni*, illetve – a felsőoktatási autonómia sajátosságainak megfelelően – *új döntéseket kell kérni.*

A katonai felsőoktatás átalakítása, a tisztképzés XXI. század elejének követelményei szerinti szervezése, igazi, nagy tekintélyű és hatékony nemzetvédelmi egyetem kialakítása még további, hosszan tartó erőfeszítéseket igényel. Amikor öt évvel ezelőtt megjelentettem a katonai felsőoktatás reformját sürgető, beharangozó *Katonai universitást* (Magyar Honvéd, 1991) c. cikkemet, egyszerűbbnek gondoltam a tisztképzés jövőjének építését. Ma már látszik, hogy az oktatás megreformálása az érintettektől komoly erőfeszítéseket igényel, hiszen csak komoly, koncepciózus és következetes munkával lehet a kitűzött célt elérni: önállóan gondolkodó, sokoldalúan felkészült, professzionális katonát és szakértelmiséget képező modern iskolarendszert teremteni.

A millicentenárium alkalmából az 1996. október 8–9-én a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem hadtörténelem tanszéke által szervezett tudományos konferencia anyagaként megjelent

A MAGYAR KATONAI VEZETŐ- ÉS TISZTKÉPZÉS TÖRTÉNETE című tanulmánygyűjtemény.

A kiadványban 22 szerző – történészek, hadtörténelmi kutatók és oktatók, a katonai főiskolák vezetői és képviselői, továbbá a tisztképzés korábbi és mai szervezői – kronológiai sorrendben tekinti át az 1100 év különböző korszakainak keretébe helyezve a magyar katonai vezető- és tisztképzés történetét, pozitív és negatív tapasztalatait, valamint fogalmazza meg őrizendő és követendő értékeit.

A konferencia teljes anyagát tartalmazó tanulmánygyűjteményt – a rendezvény résztvevőin kívül – a vezető- és tisztképzés bázisához közvetlenebbül kapcsolódó legismertebb könyvtárak: a ZMNE és kihelyezett karai, a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, valamint a Honvédezerkar könyvtárai is megkapták, így ahhoz az érdeklődők hozzáférhetnek, tanulmányozhatják.

Ács Tibor

Egyetem és előzmény

E lap hasábjairól az olvasó már több cikkből értesülhetett arról, hogy az elmúlt években nagy ütemben folytak egy új magyar egyetem megnyitásának előkészületei. Ez év szeptember 1-jén kezdte meg működését a hazai felsőoktatás rendszerének szerves részét képező Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint az egyetem: „bizonyos tudomány(ágak) tanításával és kutatásával foglalkozó legfelső fokú oktatási intézmény”. Az új nemzetvédelmi egyetem és négy karának tagadhatatlan célja az országépítés és az országvédelem érdekében szakértelmiség képzése és a tudományos kutatás. Bizonyos, hogy valamennyi magyarországi egyetem működésében nem kis erőt jelent a nagyra becsült történelmi tradíció. Hasonló előzménnyel, tradícióval rendelkezik az új (rég) Budapesti Nemzetvédelmi Egyetem is, mert megvan a maga több mint 200 éves előtörténete.

A magyar katonai felsőoktatás előtörténetének kevésbé ismert, figyelemreméltóan tanulságos az 1790-től 1848-ig terjedő időszaka. Ezért is tartjuk szükségesnek bemutatni ennek a több mint fél évszázados időszaknak néhány főbb eseményét és jellemzőjét. Hadtörténelmünkben közismertek azok az okok (a Habsburg-ház politikája, a magyar ne-

messég magatartása stb.), amelyek akadályozták az önálló magyar katonai felsőoktatás megteremtését. Csak a XVIII. század végére bekövetkezett hatalmas változások készítették a rendek előrelátó képviselőit arra, hogy az 1790–91. évi országgyűlésen előterjesszék azt a javaslatot, mely szerint: „A katonai nevelés előmozdítására nemzeti hadiiskolát állítsanak a nemes ifjúság részére, hol elméleti és gyakorlati kiképzést nyerhet, a neustadtihoz hasonlót. Ezt Budán állítsák fel”. Az 1790. évi LXVII. törvénycikk azonban csak azt írta elő, hogy az 1792-ben Budán tartandó országgyűlésre egy bizottság végezzen el előmunkálatokat: „Egy katonai akadémia felállításának tervezete, katonatiszti nevelőintézet alakítása végett, olyanokat is híván meg a tanácskozássra, kik ilyen intézetről tüzetesebb ismerettel bírnak.” A munkálatok arra irányultak, hogy elkészüljön az 1777-es hazai közoktatásügyet szabályozó Ratio Educationis, az egységes oktatási-nevelési rendszer felsőoktatási (egyetemi és akadémiai) intézményeibe illeszkedő első magyar katonai akadémia tervezete.

Egy részletes tervet Péchy Mihály mérnökkari százados készített Budán, 1792. január 26-án, „Egy katonai iskola formálásához való summás első munka” címmel, amely az 1792. május 24-én

megnyílt országgyűlés elé került. I. Ferenc az Országgyűlésen elfogadott 1792. évi IX. törvénycikkben megígérte, hogy „a katonai akadémiákban a magyar ifjúság is képeztesse a hadi szolgálatra”. Ez azt jelentette, hogy az uralkodó elfogadta a hazai katonai felsőoktatási intézmény létrehozását, amire azonban a francia háború miatt nem került sor.

A magyar katonai felsőoktatás ügyében azonban mégis lett előrelépés. Az 1802. évi IV. törvénycikk kimondta: „Addig is, míg az országban nemeseknek a hadi pályára szükséges tudományokban való kiképzés végett katonai akadémia állíttatnék fel, a pesti egyetemen tanszékek szerveztessék a hadi tudományok előadására.” Sőt az 1806. november 14-én a tanulmányügy szabályozására kiadott második Ratio Educationis a pesti egyetem bölcsészeti kar számára rendelt, sajátos egyetemi tanszékek közt említi „a hadi tudományt az építészettel, pyrotechnicával, ágyútannal és a katonai képzéshez szükséges egyéb disciplinákkal”. Ennek a célnak a megvalósítása érdekében Marczibányi István 50 000 forintos alapítványt tett, a hadtudományi tanszékeknek a pesti egyetemen való felállítására azzal a kikötéssel, hogy az egyetemi tanárok kötelesek előadásukat magyar nyelven tartani. Az udvar, a kormány és a helytartótanács a magyar nyelven való oktatás kikötése miatt 1807-ben nem fogadta el az alapítványt és azt javasolta, hogy a felajánlott összeget inkább a már működő osztrák katonai akadémiák növendékeinek ösztöndíjaira fordítsák. Ezzel megakadályozták, hogy létrehozzák a pesti egyetem bölcsészeti karán a hadtudományi tanszékeket.

Ám a katonai felsőoktatás ügye nem aludt el, amiben nem kis szerepet játszottak a magyar hozzájárulások a Napóleon

elleni háborúhoz. A rendek az 1808. évi Országgyűlésen törvényt alkottak a katonai akadémia megalakításáról és nagy összeget gyűjtöttek a felsőoktatási intézmény céljára. Az uralkodó a kényszerítő körülmények hatására hozzájárult a magyar katonai akadémia törvénybe iktatásához. Az 1808. évi törvény kimondta, hogy „önkéntes ajánlatokból jelentékeny alapot gyűjtöttek össze, melyből az országban nemzeti katonai akadémiát állítani és a hadi tudományokat fejleszteni lehessen”. Valóban: 800 ezer forintot adományoztak az akadémia létrehozására. Ludovika királynő is felajánlotta 50 000 forint koronázási ajándékát e célra, amiért róla nevezték el az első felsőfokú tisztképző intézményt. A törvény 200 növendék akadémiai képzését irányozta elő hat évfolyamban, ami azt jelentette, hogy a 12 és 15 éves korában felvett növendék 18 és 21 éves korában került volna ki a katonai, állami vagy polgári pályára. A törvény előírása szerint ugyanis a „tanulmányi rendszer a katonai akadémián olyan legyen, hogy benne azon tárgyak és tanulmányok adassanak elő, melyek az ifjúságot mind két életpályára, különösebben mégis a katonaira képezik.”

A nemzet lelkesen támogatta azokat az erőfeszítéseket és intézkedéseket, amelyek a törvény végrehajtására irányultak. József nádor Károly főherceg segítségét is elnyerte, aki energikusan dolgozott azért, hogy a törvény értelmében 1809. október 1-jén megnyíljon a váci Ludoviceum. A kilátások igen biztatóak voltak, mivel elkészültek az akadémia működésére vonatkozó tervek, okmányok. 1809. február 16-án Petrich András vezérkari ezredest kinevezték igazgatónak és 1809. március 9-én már jelentkezett az első pályázói is: egy alapítványi növendéki helyre Udvarnok Albert.

Ám az akadémia megnyitása elő-

ször a közismert 1809. évi hadi események miatt halasztódott el, majd József nádor erőteljes próbálkozásai és 1812-től a magyar Országgyűlés minden követelése ellenére az udvar és a haditanács négy évtizedes törvényellenes gáncskodásai tették lehetetlenné a váci, majd a pesti katonai akadémia működését. Hiába volt parancsnoka, szervi határozványa, részletes tanterve. Hiába tették le 1830. június 28-án ünnepélyesen Pesten az akadémiai épület alapkövét, alatta táblán e szavakkal: „Magyar Ifjaknak. A Hadi Tudományokban való Oktatásra”. Hiába épült fel 1837-re az akadémia épülete, hiába követelték a reformországgyűléseken a Ludoviceumban a magyar nyelven folyó oktatás megindítását, az udvar és a haditanács – féltve a hadsereg egységét – azt nem engedélyezte.

E vigasztalan helyzet miatt 1839-ben Széchenyi István és 1843-ban Kossuth Lajos felvetette azt a gondolatot, hogy ne álljon kihasználatlanul a Ludoviceum alapítványa és épülete alakítsák át a Ludoviceumot politechnikummá, vagyis ez a felsőoktatási intézmény ne katonaegyetem, hanem műegyetem legyen. Ám az 1843–44. évi Országgyűlés ezt az átalakítási javaslatot nem tűzte napirendjére, hanem inkább a lassú haldoklásra ítélt Ludoviceum ügyét elevenítette fel, ragaszkodva a ma-

gyar nyelvű katonai felsőoktatáshoz. Ezt azonban a kormány és az uralkodó ismét csak mereven elutasította.

A magyar katonai felsőoktatás ügyében a pozitív fordulatot csak az 1848. március 15-i forradalom, a szentesített áprilisi törvények és az első független magyar kormány hivatalba lépése hozott. Ez azonban katonai felsőoktatásunk történetének már egy másik fejezete.

Katonai felsőoktatásunk nagyon vázlatosan bemutatott előtörténetéből számos tanulság vonható le napjaink számára is. A legfőbb tanulság, hogy *a színvonalas katonai felsőoktatáshoz nem elegendők a jó törvények, rendeletek, intézkedések és szabályok, mert ha azok bizonyos vezetőikörök érdekeivel ellentétesek, akkor nem sikerül végrehajtásuk*. Ez történt 1790 és 1848 között, amikor az összbirodalmi érdekek, a cs. kir. hadsereg érdekei védelmében tették lehetetlenné a magyar katonai felsőoktatás tényleges megindítását. Ha viszont az érdekek úgy kívánják, rövid idő alatt megindulhat a színvonalas katonai felsőoktatás.

Ezt bizonyítja a magyar katonai felsőoktatás 1848–49. évi története, amely azonban már egy másik írásunk témája volt. (Lásd: A magyar katonai felsőoktatás 1848–49-ben. Új Honvédségi Szemle, 1996. 8. sz. 26–37. o.)

Kőszegvári Tibor

A biztonságot fenyegető kihívások és veszélyek

(Gondolatok egy OKTK-téma kutatása kapcsán)

A napirenden levő haderőreform előkészítése során visszatérően felmerül, hogy milyen veszélyforrásokkal, veszélyekkel kell hazánkban számolni. A kérdésre adható válasz alapján fogalmazható meg ugyanis, hogy milyen legyen az állam magatartása, előre megfontolt tudatos viselkedése, reagálása a veszélyforrások, illetve a veszélyek iránt. A szerző az OKTK keretében A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években című téma kutatásáról számol be cikkében, miközben választ keres az említett kérdésekre is.

A néhány éve hazánkban megkezdődött politikai és gazdasági átalakulás törvényszerűen hatott az országvédelem alapvető területeire is, beleértve a fegyveres erők funkcióit, feladatait, struktúráját, felszerelését, kiképzését és más fontos kérdéseket.

A Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar felelős tisztségviselői az Országgyűlés és a kormány döntései alapján szervezték az országvédelemből rájuk háruló feladatokat és tevékenyen, elsősorban szakértői véleményekkel segítették azoknak a dokumentumoknak (a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelveknek) a kidolgozását, amelyek döntő fontosságúak az országvédelem alapkérdéseiben.

Emellett folyamatosan és időnként megoldhatatlannak látszó feladatként végezték és végzik még napjainkban is a Varsói Szerződésben kényszerűen létrehozott és túlméretezett fegyveres erő lebontását, amely tevékenységet többé-kevésbé meghatározott irányba terelte és felgyorsította a Párizsban 1990. november 19-én aláírt CFE-megállapodás, amely az európai hagyományos erők és fegyverzetek jelentős mértékű csökkentését írta elő a 16 NATO- és a 7 VSZ-tagország részére. [A csökkentést a ratifikálástól számított 40 hónap alatt kellett végrehajtani a harckocsik, a PSZH-k, a tábori tüzérségi eszközök, a harci repülő és a harci (támadó) helikopterek vonatkozásában. Ezt a megállapodást egészítette ki a létszámok vonatkozásában az 1992-ben Helsinkiben aláírt szerződés.]

A fenti feladatok végrehajtásában állandó negatív tényezőként volt jelen a honvédség költségvetésének folyamatos és jelentős reálértékvesztése, amely tovább nehezítette az országvédelem és a fegyveres erők racionális átfarmálását, valamint a

nyugati haderőideálhoz való közeledését. A honvédelmi költségvetés reálértéke 1988 és 1995 között több mint 60%-kal csökkent.

A valós helyzetet jellemző néhány tényező felvillantásával *az volt a célom, hogy rámutassak arra a bonyolult, nehéz helyzetre, amelyben a Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar dolgozott, s amely nem tette lehetővé az országvédelem és a fegyveres erők reformjához feltétlenül szükséges, azt tudományos kutatással megalapozó-segítő, részletes elemzőmunkát.*

Ezen elemzőmunkának egyik nagyon fontos eleme annak meghatározása, hogy az országnak és véderejének milyen reális kihívásokkal, veszélyekkel kell manapság s belátható időn belül szembenéznie.

A kihívások és veszélyek felmérése

A kihívások reális felmérése, lehetséges nagyságának, erejének, idejének alapos elemzése nélkül nem oldható meg az ország biztonságát szavatoló biztonsági és védelmi politika kialakítása és az annak hátterét, végső garanciáját képező s a közvetlen fegyveres védelmet ellátó katonai erők feladatának, nagyságának, struktúrájának, felszerelésének és kiképzésének meghatározása, megszervezése. Erre csakis a reális tényekre támaszkodó tudományos kutatások és az azokra épülő ésszerű politikai mérlegelések adhatnak választ.

A téma kutatásának aktualitását az adja, hogy a veszélyforrások és veszélyek feltárása és objektív, tudományos megítélése – amely általában is meghatározó a hadseregépítésben – jelenleg döntő szerepet játszik a Magyar Honvédség átalakításában. Évek óta folyik a vita arról, hogy a jövőben milyen legyen a haderőrendszer jellege (sorozott, önkéntes vagy kerettípusú), mekkora legyen a honvédség létszáma, milyen legyen a haderőnemi alapstruktúra, ezen belül miként alakuljon a szárazföldi csapatok, a repülő- és a légvédelmi erők aránya stb.

Az ezzel kapcsolatos vélemények igen tág határok között mozognak és még az Országgyűlés 1995. júliusi határozata után sem tekinthető a vita lezártnak. Ennek oka pedig: *még nem történt meg annak megalapozott tisztázása, hogy reálisan milyen külső és belső veszélyekkel kell számolnunk, milyen lesz az azokból eredő fegyveres konfliktusoknak a lefolyása, hogyan kell azt megvívni és milyen fegyveres erő szükséges azokhoz.* Amíg tehát nem történik meg a kiindulópontok tisztázása – vagyis hogy milyen veszélyek ellen, milyen küzdelem megvívására kell az országot és hadseregét felkészíteni –, addig mindig kétséges lesz az országvédelem felkészítésének és a honvédség átalakításának iránya, mikéntje is.

Ennek szellemében a téma keretében folytatott kutatómunka arra irányult, hogy megkíséreljük komplexen áttekinteni napjaink veszélyforrásait, lehetséges és valóságos veszélyeit, s mindezek alapján következtetéseket vonjunk le Közép-Európa és a Magyar Köztársaság biztonságát reálisan fenyegető veszélyek és konfliktusok lehetőségeire és jellegére is.

Ebben követtük a legfejlettebb nyugati államok – beleértve az Amerikai Egyesült Államokat is – példáját, ahol nagy létszámú és a napi politikától független kutatóintézetek és központok (mint pl.: az amerikai Rand Corporation, a londoni Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete vagy a stockholmi SIPRI) kutatják, elemzik napjaink és a jövő veszélyforrásait, kihívásait, fenyegetéseit.

A kutatóintézetek és központok rendszeresen nyilvánosságra hozzák a kutatások eredményeit és a felmerült problémák megoldására irányuló javaslatukat. A kormányok és a vezérkarok feladata és joga, hogy a kutatási eredmények és javaslatok közül azt fogadják el, ami kellően indokolt és beilleszthető az adott kormány biztonsági és védelmi politikájába.

Hazánkban köztudottan nincsenek saját lábón álló, szilárd pénzügyi alappal rendelkező, önálló és független kutatóintézetek, amelyek az ország biztonságát veszélyeztető kihívások és fenyegetések feltárásával és elemzésével foglalkoznának. Ehelyett van néhány lelkes csoport és szakember, akik önmaguk erejéből vagy pályázati támogatással – például az OKTK keretében és támogatásával folyó kutatások –, igen szerény keretek között folytatnak kutatómunkát az ország biztonságát fenyegető tényezők feltárása és a fenyegetések elhárításához szükséges javaslatok megalkotása céljából.

Az elkészült tanulmány is egy ilyen csoport kutatómunkájának eredményeként született. A csoport – amelynek állományát 10 fős, a biztonságpolitika és a hadtudomány kérdéseiben jártas szakértőgárda képezte – 1993 és 1996 közötti időszakban dolgozott a közép-európai térség, illetve a Magyarország biztonságát fenyegető veszélyforrások és veszélyek feltárásán s az elhárításukkal kapcsolatos javaslatok kiművelésén.

A kutatómunka megkezdése óta eltelt közel négy év során a kutatócsoport – a forráskutatás és a szakirodalom tanulmányozása után – kidolgozott közel 30 résztanulmányt az egyes veszélyek és fenyegetések részleteiről, majd elkészítette a kutatás eredményeit összegező, csaknem 200 oldalas zárótanulmányt. A végső összegezésben a résztanulmányokon kívül elemeztük azokat a magyar és nemzetközi dokumentumokat is, amelyek tükrözik a hazai hivatalos nézeteket, illetve a fejlett európai államok hivatalos nézeteit.

Hazai vonatkozásban különösen nagy figyelmet fordítottunk a Magyar Köztársaság alkotmányára, a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvekre, az 1994. júniusi kormányprogramra, a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvényre, valamint a Magyar Honvédség hosszú és középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló országgyűlési határozatra. A fentiekén kívül tekintettel voltunk a legfelső politikai vezetők állásfoglalásaiban, a honvédelmi miniszter irányelveiben, előadásaiban, nyilatkozataiban, valamint a legfelső katonai vezetők parancsaiban, rendelkezéseiben megnyilvánuló nézetekre is.

A külföldi dokumentumok elemzése során figyelembe vettük a NATO 1991 novemberében elfogadott új stratégiai koncepcióját, a Német Szövetségi Köztársaság kormányának 1994. évi Fehér Könyvét, a különböző nemzetközi tanácskozásokon és konferenciákon e témában előadott és elfogadott nézeteket.

Útmutató és meghatározó volt munkánkban, a NATO stratégiai koncepciójának azon megállapítása, mely szerint a biztonságot érintő kihívások és kockázatok napjainkban, természetüket illetően, eltérnek a múltbeliektől. Az egyidejű általános méretű támadás veszélye valamennyi európai arcvonalon megszűnt, különösen Közép-Európában csökkent a meglepetésszerű támadás kockázata. Napjainkban az Európa biztonságát érintő kockázatok és veszélyek jellegükben eltérőek és többirányúak, ami nehezíti felismerésüket és kezelésüket. A kockázatok és a veszélyek leginkább abból adódhatnak, hogy a stabilitás hiánya – ami a súlyos gazdasági, társadalmi és politikai nehézségekből ered, ideértve az etnikai-nemzetiségi rivalizálást és a területi vitákat

Közép- és Kelet-Európában – az általános enyhülési folyamattal szemben ható negatív következményekkel jár.

A jövőben is számolni kell Oroszország hagyományos fegyveres erőivel, amelyek jelentősen nagyobbak bármely európai állam katonai erőinél, a hatalmas orosz nukleáris arzenál pedig csak az Egyesült Államokéval hasonlítható össze. Ebből következik, hogy Európa biztonsága elképzelhetetlen az észak-atlanti kapcsolatok nélkül: Oroszország hatalmas katonai potenciálját Európa csak az Egyesült Államokra támaszkodva képes ellensúlyozni. Akinek e tekintetben bármilyen kétségei lennének, annak célszerű Bonaparte Napoleon, Conrad von Hötzendorf, Erich Ludendorff és Adolf Hitler szellemével konzultálnia. Bizonyára eloszlanak a kétségei.

A NATO stratégiai koncepciója a biztonsági kihívások közé sorolja a Földközi-tenger déli térségét és a Közel-Keletet is, ahol folytatódik a katonai erő, a tömegpusztító fegyverek, valamint a ballisztikus rakéták számának növelése. A koncepció szerint számításba kell venni az olyan globális kockázatokat is, mint a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a létfontosságú energiaforrásokhoz való hozzájutás akadályozása, valamint a nemzetközi terrorizmus akciói.

A NATO új stratégiai koncepciójában felsorolt kihívások és kockázatok mellett nem feledkezhetünk meg arról, hogy *hazánk geostratégiai helyzete alapvetően megváltozott az elmúlt évek során*. Megszűnt a Varsói Szerződés, a korábbi szomszéd államok mellett új szomszédok (Szlovákia, Ukrajna, Horvátország és Szlovénia) jelentek meg, amely helyzetünk újraértékelését kívánja meg. *S mindezt tetőzte a délszláv válság*, amely a közvetlen és gyakori határ- és légtérsértések formájában, továbbá a menekültek tömegeinek beáramlásával érintette hazánkat.

A délszláv válság olyan, korábban nem ismert kihívásokat hozott felszínre, amelyek elhárítása a magyar fegyveres erők részéről teljesen új tevékenységi módokat és formákat tett szükségessé. A határt rövid időre megsértő fegyveres csoportok vagy légi járművek megjelenése új eljárásokat követelt meg a határőrség és a honvédség részéről. Felmerült a gyorsan mozgó, a határ- (légtér) sértés helyére rövid idő alatt beérkező katonai erők és eszközök szükségessége. Ezt a szükségletet nem minden esetben sikerült kielégíteni az időközben felállított határőr-akciószázadokkal és az ügyeleti szolgálatot ellátó vadászpilótákkal, illetve harci helikopterekkel.

A nemzetközi kockázatokkal kapcsolatban meg kell említeni, hogy nincs feltárva és részleteiben még *további tisztázásra vár a nemzetközi (ENSZ és EBESZ) békefenntartási, béketeremtő és humanitárius akciókban való részvétel feladatainak zöme*.

A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években című téma választásánál és kutatása során a *kutatócsoport azt tartotta szem előtt, hogy a biztonság és ehhez kapcsolódva a honvédelem kérdéseinek sorában első helyen kell megvizsgálni és megítélni: milyen külső és belső veszélyek ellen kell az országot és annak fegyveres erejét felkészíteni*, és milyen módon kell a reálisan számba vehető veszélyeket elhárítani. Az ezekre adandó válaszokból, állásfoglalásokból következik a biztonság és a védelem összes többi alapvető kérdése, mivel elsősorban ezek határozzák meg az ország védelmének megszervezésére, a haderő méretére – struktúrájára, szervezetére, létszámára, fegyverzetére és felszerelésére – nem utolsósorban alkalmazására vonatkozó kérdéseket.

A téma valamennyi összetevőjének átfogó vizsgálata keretében a *hagyományos*

értelemben vett katonai veszélyek – vagyis a fegyveres jellegű reagálásokat igénylő feladatok – mellett: a migrációt, a terrorizmust, az iszlám fundamentalizmussal együttjáró, állami rangra emelt agresszív törekvéseket, a gazdasági és az ökológiai veszélyeket, a természeti és az ipari katasztrófákat önálló, sajátos formában és törekvéssel megjelenő veszélyként vizsgáltuk; választ keresve arra, hogy az ilyen típusú veszélyek elhárításában, a honvédség és a rendvédelmi szervek hogyan, milyen feladattal vehetnek részt.

Az összefoglaló tanulmányról

Az összefoglaló tanulmány tartalmilag és szerkezetileg – követve a kutatás beindításakor jóváhagyott munkaterv szempontjait – az alábbi kérdések áttekintésére nyújt lehetőséget.

A bevezető tájékoztatást ad a téma keretében folytatott kutatómunka irányairól, céljáról és kereteiről. A tanulmány nyitó fejezete – a vizsgálandó kérdések egységes értelmezését célul tűzve – értelmezi a biztonsággal, a biztonságpolitikával kapcsolatos fogalmakat, tartalmi kérdéseket, a veszélyeket, azokat az alapvető értékeket, érdekeket, amelyek létfontosságúak az állam és a lakosság életben maradásához, fennmaradásához. A globális és a regionális veszélyforrásokkal és veszélyekkel foglalkozó fejezet részletesen elemzi az évtized elején bekövetkezett európai változásokat. A kutatók rámutatnak arra, hogy a nagyhatalmak dominanciájára épülő biztonsági rendszer helyett új biztonsági rendszer jött létre, a világ és benne a közép-európai régió instabilitása, bizonytalansága azonban továbbra is megmaradt, új és más jellegű kihívások keletkeztek. A biztonság dimenzióit sorra véve részletesen vizsgálják az európai változásokat, benne Magyarország helyzetét, új lehetőségeit és a különböző tényezők – köztük a katonai erő – szerepét a biztonság fenntartásában.

Az összefoglaló tanulmány öt további fejezete a téma kutatására vonatkozó céllal összhangban, a közép-európai térséget és a Magyarországot érintő potenciális veszélyforrásokat és veszélyeket – önállóan is értelmezhető keretbe helyezve – elemzi részletesen. Így többek között foglalkozik:

- A migráció biztonsági vetületével, a menekültügy kezelésével, ezen belül: a menekültáradat indítékaival, ok-okozati összefüggéseivel, méretével, hazai és nemzetközi hatásaival, a kihívás politikai, társadalmi, gazdasági és biztonsági következményeivel. Hangsúlyt kap az az állítás, hogy: a migráció az egyik legnagyobb veszélyforrás, mert olyan kiváltó okai vannak, mint az Észak–Dél ellentét, a szociális szakadékok és válsággóccok, amelyek felerősödhetnek.
- A nemzetközi terrorizmussal, a terrorakciók várható irányjaival, módjaival, eszközeivel – különös tekintettel hazánk helyzetére, átjárhatóságára stb. A terrorizmus a megtorlás és a zsarolás mellett az erőszakos akaratkényszerítés formájaként ölt egyre nagyobb méreteket, súlyosan veszélyeztetve a biztonságot. A veszélyt tovább fokozza, hogy a terroristák eszköztárában megjelenhetnek a tömegpusztító fegyverek is.
- Az iszlám fundamentalizmussal – mint új kihívás kialakulásának lehetőségével –, amely gyakran a terrorizmus hátterében, olykor annak mozgatójaként jele-

nik meg. A mozgalom törekvéseinek irányai azt mutatják, hogy ami ma még csak egyes országok problémája, az rövidesen régiók, ezt követően pedig az egész világ problémája lehet. Ezt a veszélyt fokozza, ha ezek az erők tömegpusztító fegyverekhez is hozzájutnak.

- Az összefoglaló tanulmány két fejezete a gazdasági és az ökológiai veszélyek között az *energiaellátási rendszerünk sebezhetőségével*, valamint a *természeti és ipari katasztrófákkal* kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.

Az ország energiaellátási rendszerét (villamosenergia, szén-, kőolaj- és földgázellátás) elemző fejezet részletesen tárgyalja az összetevők jellemzőit, rámutatva arra, hogy az MK biztonságának különösen érzékeny területe az energiaellátás, mivel jelentős részét (60%) külföldi forrásokból elégítik ki. Az energiaellátás zavarai vagy megszakításai közvetlenül és komplexen veszélyeztethetik az ország biztonságát.

A természeti és az ipari katasztrófák kérdéseit – napjaink kísérőjelenségeit – feldolgozó fejezet az emberi életet és javakat, valamint az infrastruktúrát váratlanul vagy előrejelezhetően, tömegesen és komplex módon veszélyeztető kihívásokat foglalja össze. Rendszerező igénnyel tárgyalja a katasztrófa elleni védelem: a megelőzés, az elhárítás és a helyreállítás feladatait, rendszabályait és jogi vonatkozásait.

- Az összefoglaló tanulmány *Katonai jellegű veszélyek* című zárófejezete a kutatás elemzésére, eredményeire épülő következtetésszerű ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg a biztonság, a veszélyek és a védelem alapkérdéseinek értelmezésére, feladataira, továbbá a *honvédség átalakításának főbb irányaira és alkalmazásának kérdéseire* vonatkozóan. A fejezet záró oldalai az európai biztonsági rendszerhez, annak kiépített és működő intézményi formáihoz való magyar csatlakozás esélyeiről szólnak, ezzel adva hangsúlyt annak, hogy hazánk biztonsága csak az európai államok közösségében teljesebbé válhat.

A téma kutatása során arra a megállapításra jutottunk, hogy a kelet-nyugati szembenállás felszámolásával, a nagy veszélyforrások megszűnésével egyidejűleg a világ és a térség korábbi latens veszélyforrásai nyíltakká váltak. *Felszínre kerültek azok a globális veszélyforrások, amelyeket eddig a nukleáris világháborútól való félelem háttérbe szorított, és mellettük új veszélyforrások is keletkeztek.* Ezekből olyan katonai, gazdasági, ökológiai és más jellegű potenciális, illetve valóságos veszélyek jöhetnek létre, amelyekből – nem megfelelő biztonságpolitikai kezelés esetén – fegyveres konfliktusok alakulhatnak ki. Ilyenek lehetnek: a természeti környezet és az emberi faj károsodásából, a népességrobbanásból, a világ szociális kettészakadásából, az agresszív nacionalizmusból, illetve az etnikai ellentétekből s az expanzív vallási fundamentalizmusból eredő veszélyek. De ide kell sorolni a meglevő és újabban egyre szaporodó nukleáris veszélyforrásokból, a lassan csökkenő túlfegyverkezésből, a növekvő számú regionális fegyveres konfliktusokból, az újabb és újabb válságócok, válságövezetek kialakulásából származó veszélyeket is. Ugyancsak idetartoznak a – részben az előzőekhez kapcsolódóan kialakuló – tömeges migrációból és a lökészerű menekülthálámokból, a nemzetközi terrorizmusból és a bűnözésből, továbbá az ipari és a természeti katasztrófákból eredő veszélyek.

Ezek a veszélyforrások nem jelentenek minden időben és a világ valamennyi térségében folytonosan aktív és tényleges katonai veszélyeztetettséget, de *mind-egyiknek van közvetett vagy közvetlen katonai vonzata*. A belőlük kialakuló fegyveres konfliktusok nem törnek ki robbanásszerűen, hanem – a biztonságpolitika által figyelemmel kísérhető – folyamatban jönnek létre. Terjedésük és hatásuk azonban egyre kiszámíthatatlanabb, s az is, hogy lokalizálásukhoz, felszámolásukhoz milyen erők részvétele szükséges.

A globális forrásokból eredő veszélyek mellett *olyan regionális veszélyek jelentkeznek, amelyek a környezet gazdasági és társadalmi instabilitásából, a demokráciába való átmenet nehézségeiből és ellentmondásaiból, az újonnan felszínre került, területi vitákkal is párosuló etnikai-nemzetiségi ellentétekből* adódnak. Ezek a veszélyek jellegükben eltérőek és többirányúak, ami nehezíti felismerésüket és hatásuk megítélését. Ugyanakkor újszerű problémákat vetnek fel, és kezelésük, elhárításuk is újszerű eljárásokat igényel.

A kutatás eredményeinek összegezése

A téma átfogó vizsgálatára épülő kutatás eredményeit leíró tanulmány a veszélyek megítélésére, előfordulásuk lehetőségeire és kezelésük feladataira utaló következtetéseket és javaslatokat – amelyekre a viszonylag önálló kérdéseket elemző fejezetek végén is történik utalás – az alábbiakban összegzi:

A Magyar Köztársaság biztonsága ellen *a fő veszélyforrást a régió stabilitásának megbomlása, a fő veszélyt pedig az ennek nyomán (esetlegesen) kialakuló korlátozott, háborús küszöb alatti, többségében nem állami szinten szervezett és vezetett veszélyek, illetve konfliktusok* jelenthetik. Ezek legfőbb jellemzője, hogy céljaikban, méreteikben, időtartamukban és az alkalmazott erők nagyságát illetően korlátozottak lesznek. Eszkalációjuk nincs kizárva, háborúba történő átalakulásuk azonban nem valószínű.

A térség országaiban lejátszódó átalakulási folyamatok következtében kirobbanó polgárháborúk, vagy az eredeti országhatárokon belül önállósult államok közötti összeütközésekből eredő veszélyek katonai szempontból különböző formákban nyilvánulhatnak meg.

A polgárháborúból vagy helyi összeütközésekből eredő harccselekmények átcsoaphatnak határainkon, s – az adott ország részéről történő központi elhatározás és háborús szándék nélkül is – katonai veszélyeztetettségi helyzeteket hozhatnak létre. A határ menti fegyveres konfliktusok során nem zárható ki a külföldi csapatok magyar területre történő átsodródása vagy szándékos behatolása üldözés, menekülés, átcsoportosítás céljából.

Nem lehet kizárni légi határaink véletlen, illetve szándékos – esetleg provokatív – megsértését, továbbá határaink mentén vagy hazánk légterében felderítő és figyelmeztető berepülések végrehajtását, valamint egyes objektumainkra – korlátozott célú – légicsapások mérését. Nincs kizárva az sem, hogy egy idegen állam megkísérli országunk területét és légterét felhasználni harmadik fél elleni harctevékenységre.

Fennállhat az ország közlekedési-szállítási, energiaellátási vagy hírközlési rendszere ellen irányuló erőszakos akciók veszélye, amely harmadik fél hadviselési képességét érintő tranzit meggátlására irányul.

Számolni kell továbbá a háborús küszöb alatti, nem állami szintű erőszak egyéb formáival. Félkatonai szervezetek, fegyveres csoportok tranzit- vagy célországként szemelhetik ki Magyarországot. A térség dezintegrálódási folyamatai között biztonságpolitikai eszközökkel kezelendő veszélyeztetettséget okozhat a szervezett és erőszakos eszközöket alkalmazó nemzetközi bűnözés, amely a fegyver-, a kábítószerkereskedelemhez és az egyéb árucsempészethez kapcsolódik.

A szomszédos országokban jelentkező válságok nyomán keletkező politikai és gazdasági menekülthullámokkal kapcsolatos problémák hazánk katonai biztonságát is érinthetik. Az ebből eredő esetleges veszélyeket szem előtt kell tartani annak ellenére, hogy az európai átalakulás kezdetén jóslott sokmillió nagyságú menekültáradat ez ideig nem következett be. Újabb veszélyforrás a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés megjelenése hazánkban. Ennek megelőzésében és kezelésében való előrelépésünk megköveteli a nyugat-európai országokkal való hatékony együttműködést, tapasztalataik átvételét, és hatékony idegenrendészeti eljárások kidolgozását. Ezen jelenségek elszaporodása ugyanis rendkívül negatív befolyással lehet nemcsak a lakosság biztonságérzetére, de tényleges biztonságára is.

Külön figyelmet érdemel az iszlám fundamentalizmus, mint új kihívás, továbbá az ország energiaellátási rendszerének veszélyeztetettsége és védelme, valamint az ipari és a természeti katasztrófák elleni védelem.

Mint ahogy erre a tanulmány többször is utal: a kutatások által bizonyítottan számtalan veszély lebeg az emberiség feje felett, ezek között több olyan, amely hatásában nagyobb, következményeiben maradandóbb pusztítást, kárt okozhat, mint egy nagy háború.

A haderő és a veszélyelhárítások kapcsolatainak bemutatása, az ezzel összefüggő teendők megjelenítése tehát a fegyveres erők feladataiban egyre inkább szükségessé válik. Nem arról van szó, hogy a fegyveres erők funkcióit a továbbiakban ilyen feladatokra redukálják, de arról igen, hogy komolyan vegyük az ilyen veszélyeket. A haderő alapfunkciója igazán a haditevékenységek időszakában teljeseedik ki, de ha ilyen nem lesz vagy nincs és az egyéb veszélyek komolyan fennállnak, a békeidőszakban igen sokat tehet – hiszen készenlétben álló, szervezett és megfelelően felszerelt erő – azok megakadályozásában, felszámolásában.

Példaként és bizonyításul talán elegendő, ha bemutatjuk egyetlen veszélyforrással, a menekültek áradatával kapcsolatos katonai feladatok lehetséges (általunk javasolt) körét.

1.) A felderítés megszervezése és folyamatos végrehajtása rendkívül fontos a menekültáradat kezelésével kapcsolatos feladatok tervszerű és eredményes végrehajtásában. A felderítés megszervezése során arra kell összpontosítani az ebbe bevont erők és eszközök tevékenységét, hogy pontos és friss adatokat szolgáltatassanak a menekültáradattal kapcsolatban az alábbiakról:

- a menekültáradat képződésének helyéről, a mozgás irányáról és sebességéről;
- a menekülők tömegének etnikai, vallási és politikai nézet szerinti összetételéről;
- arról, hogy a menekültek vezetői milyen politikai, vallási stb. irányzatot képviselnek;
- mi a menekülést kiváltó ok és mi a menekülés célja;
- vannak-e fegyverek a menekülők kezében, ezek típusai és mennyisége;
- mikorra várható a menekültáradat megérkezése a magyar határra;

– a menekültek várható tevékenysége a magyar határ átlépése után.

A felsorolt adatok megszerzésébe célszerű bevonni mind a polgári, mind a katonai felderítés erőit és eszközeit. A katonai felderítés elsősorban az ügynöki és a rádióelektronikai felderítés erőivel és eszközeivel tud megbízható és pontos adatokat szerezni a menekültekről, de fontos információkat szolgáltathatnak a nemzetközi humanitárius szervezetek (Nemzetközi Vöröskereszt, Vörös Félhold, az ENSZ menekültügyi szervei stb.) is.

A felderítési adatokat gyors értékelés után továbbítani kell a menekültáradat fogadásával és kezelésével megbízott vezető szervezeteknek.

- 2.) A következő feladat a határ menti (határőr-) szolgálat megerősítése a Magyar Honvédség alegységeivel. A megerősítés mértékét, idejét és nagyságát a menekültek száma és magatartása határozza meg.
- 3.) Az előzetesen kijelölt védőkörletek megszállása (főleg falvak és a városok, tehát a települések és fontosabb objektumok közelében), a felderítés és a figyelés fokozása, páncélozott harcjárművekkel megerősített mozgó járőrszolgálat bevezetése a veszélyeztetett terepszakaszokon és útvonalakon, a közlekedési csomópontoknál és a határ illegális átlépésre alkalmas szakaszain.
- 4.) A határ közelében (attól 15–20 km-re) létesített gyűjtőtáborok előkészítése a menekültek fogadására, a táborok készleteinek friss anyagokkal (élelmiszer, egészségügyi készletek, víz stb.) való feltöltése, a táborok őrzés-védelmének megszervezése, összeköttetéseinek ellenőrzése. A helyi önkormányzatok irányításával szükséggyűjtőtáborok előkészítése lakatlan épületekben, iskolákban, mozihelyiségekben, sportlétesítményekben. A lakosság felkészítése és felkérése a kisgyermekes családok befogadására.
- 5.) A gyűjtőtáborokban elhelyezett személyek ellenőrzésének megkezdése, adataik továbbítása a BM Menekültügyi és Migrációs Hivatalnak és a tervezett nemzetközi rendszer Magyarországon létesített alközpontjának az azonosítás és elbírálás céljából, majd ezt követően – a kapott adatok birtokában – a gyanús egyének elkülönítése a kifejezetten erre a célra előkészített, jól őrizhető táborokban.
- 6.) Az ellenőrzés során talált fegyverek, lőszeres és kábítószerek biztonságos helyre szállítása tulajdonosaikkal, illetve szállítóikkal együtt.
- 7.) A határvonaltól számított 25–30 km-es mélységben záró terepszakaszok létrehozása és megszállása a Magyar Honvédség reguláris csapataival azzal a feladattal, hogy azokon feltartóztassák az első terepszakaszon (határvonalon) áttört menekülőket, megakadályozzák az ország belsejébe vagy településeibe való jutásukat, gondoskodjanak a záró terepszakaszok mögött létrehozott, a tömegek befogadására alkalmas, jól őrizhető táborokba történő szállításukról. Az ezekben a táborokban elszállásolt menekültek ellenőrzése a gyűjtőtáborokban elhelyezettekével azonos módszerrel történik.

A felsorolt feladatok végrehajtása közben a fegyveres erők és testületek tagjai fegyvert csupán figyelmeztetésként, mások életének veszélyeztetése nélkül, csak önvédelemből használhatnak. Ha a legális vagy illegális határátlépőknél fegyvert talál, azokat tulajdonosaiktól el kell venni és megbízható helyen kell őrizni, majd erről a tényről tájékoztatni kell az információs rendszerbe tartozó alközpontokat is.

A teljesség igénye nélkül felsorolt tennivalók ellátása jól megszervezett híradás és korszerű híradó eszközök nélkül eleve kudarcra van ítélve.

*

A téma fontosságára utalva, ismételten *hangsúlyozzuk a kutatás folytatásának szükségességét.* Átalakuló környezetünk, régióink biztonságát veszélyeztető források és azok konkrét kihívások formájában történő vizsgálata azt mutatja, hogy az ország biztonságának garantálása minden kormány politikájában prioritást élvez. A biztonság ugyanis alapfeltétele annak, hogy bármiféle politikai, gazdasági vagy egyéb program megvalósíthatóságában reménykedni lehessen. Ezért a biztonság általános összefüggéseinek ismerete és megfelelő kezelése, építése, nem utolsósorban gyakorlati kérdéseinek, megnyilvánulási formáinak figyelemmel kísérése állandó feladat. Ami a kérdés konkrétabb katonai vonatkozásait, a fegyveres erő feladatait, hosszabb távon fejlesztési és felkészítési irányainak meghatározását illeti: *a kihívások és a veszélyek megnyilvánulási formáinak állandó figyelemmel kísérése fontos feladat.* A bizonyos értelemben tőlünk független veszélyforrások képletesen szólva a történelem elásott atomreaktorai, ezért az életre keltő folyamataik alakulására ügyelni kell. A megítélésnek a realitásokon, az objektív adatokon és tényeken kell alapulni. A politikai felhangok helyett, a megszűnt nagy ellenség helyett nem a sok kis ellenséget kell ébresztgetni (keresni), hanem a háborús készülődésre mutató tényeket kell figyelemmel kísérni. *A biztonság komplex összetevői alakulása folyamatának, az azt mozgató kérdéseknek a vizsgálata – úgy gondoljuk – nem nélkülözheti a hadtudomány ismeretanyagára épülő további kutatást.*

Végül – az összefoglaló tanulmány alap gondolatához visszacsatolva – *hangsúlyozzuk: a kelet- és a közép-európai régióban történt átalakulás olyan folyamatokat is elindított, amelyek a biztonságpolitika, a gazdasági és az egyéb tényezők előtérbe kerülése mellett sem teszik még lehetővé a katonai tényezők elhanyagolását.* A reálisan számításba vehető kihívások és veszélyek és a Magyar Köztársaság jelenlegi, valamint belátható időn belüli gazdasági lehetőségei figyelembevételével a katonai védelem megszervezésénél – benne a haderő méreteinek, struktúrájának meghatározásánál – a jövőben a legnagyobb valószínűséggel előforduló háborús küszöb alatti veszélyeztetés elhárítását kell alapul venni. *Biztonságunkat erős hadsereg nélkül nem lehet megteremteni, ugyanakkor a haderő erejének nem a nagy méretekben, hanem a korszerűségben és az üttöképességben kell megnyilvánulnia.*

Az ehhez szükséges feltételek jelenleg nincsenek meg. Éppen ezért – figyelemmel az ország nehéz helyzetére – a biztonság katonai feladatainak megoldásához szükségesnek ítélt fegyveres erő létrehozásának (vagyis: a honvédség átalakításának, reformjának) olyan megoldását kell választanunk, amely a védelmi feladatok, valamint az ENSZ és az EBESZ felkérése alapján a békefenntartó, béketeremtő és humanitárius akciókban való képesség biztosítása mellett ahhoz is hozzájárul, hogy a fejlesztés feltételei fokozatosan felhalmozódjanak. Emellett és ezzel együtt aláhúzzuk annak a törekvésnek a helyességét, miszerint biztonságunkat elsősorban politikai eszközökkel és az euroatlanti integrációhoz kapcsolódva, egy kollektív európai biztonsági rendszer keretében kell megoldani.

A tanulmány háttéranyagként szolgálhat a témával hivatalból foglalkozók, a

döntés-előkészítők és tervezők munkájához. Olvasmányként javasoljuk mindazoknak, akik az országot fenyegető potenciális veszélyek (kihívások, kockázatok) kezelésével, módjainak, módszereinek kutatásával foglalkoznak, továbbá a téma iránt érdeklődő olvasóknak. A tanulmányt elhelyeztük a három legismertebb és leggyakrabban látogatott könyvtárban: a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a ZMKA és HVK könyvtárában, lehetővé téve, hogy az érdeklődők hozzáférhessenek.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. A magyar katonai gondolkodás története, Zrínyi Kiadó, 1995.
2. Haderő-átalakítás 1995–1998–2005, Honvédelmi Minisztérium, 1995.
3. A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei, Hadtudomány 1993/2 sz. 3–6. old.
4. A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei, a Honvédelmi Minisztérium kiadványa, 1993.
5. The Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty, Defence and Arms Control Unit, MOD, London, 1990. nov.
6. The Alliance's Strategic Concept, Brüsszel, 1991. nov.
7. Kőszegvári Tibor: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években, Budapest, 1996 (OKTK-kutatás).
8. Kiss Jenő: A Magyar Köztársaság biztonsága veszélyeztetettségének reális lehetőségei fegyveres eszközökkel, a katonai védelem koncepciója és a haderő – mint a biztonság egyik tényezője – átalakításának főbb kérdései.

Szabó János

A NATO-csatlakozás előkészítésének kommunikációs stratégiájáról

Folyóiratunk rendszeresen foglalkozik a Magyarország NATO-csatlakozási feltételeinek megteremtésére irányuló elvi és gyakorlati problémákkal. Jelen cikk a csatlakozás kommunikációs stratégiájának nemzetközi és hazai célkitűzéseit és legfontosabb elemeit tekinti át. Elsőként azokat a külső kondíciókat vizsgálja, amelyekre ráhatásunk főként diplomáciai eszközökkel lehetséges, majd azokat a belső feltételeket tárja fel, amelyek a kormányzat komplex eszközeivel befolyásolhatók. A szerző — kiindulva abból, hogy a csatlakozásnak elengedhetetlen feltétele a közvélemény támogatása, hiszen a csatlakozásról végső soron népszavazás fog dönteni — a legnagyobb figyelmet azokra a tennivalókra fordítja, amelyek az ország lakosainak felvilágosítását szolgálják. Ennek érdekében a dolgozat rendszerbe foglalja a csatlakozást támogató kommunikációs stratégia elemeit, részletezi a célokat, az eszközöket és külön is kitér a védelmi szektorban megoldásra váró feladatokra.

A rendszerváltozással egy időben a Magyar Köztársaság nemcsak a szovjet modellel, hanem az ahhoz rögzítő nemzetközi kötelekekkel is szakított, s a polgári demokrácia felé fordulással egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy nemzetközi politikai, gazdasági, katonai, kulturális és más téren az ország új berendezkedésével adekvát euroatlanti integrációt tekintti perspektivikus céljának. A magyar külpolitika euroatlanti stratégiai elkötelezettsége két fő pillérre: az Európai Unióhoz és a NATO-hoz történő integráció egymást erősítő megvalósulására számít. E két pillér kiépítésében a nemzetközi politikai-gazdasági és a hazai társadalmi-gazdasági-politikai folyamatok alapvetően evolutív átrendeződése közepette a hazai kormányzati-politikai intézményrendszernek, bár viszonylag korlátozott, mégis igen jelentős a mozgástere, s ezzel együtt a felelőssége.

E kormányzati mozgáster és felelősség realizálása az említett két pillér tekintetében ez idő szerint meglehetősen egyensúlytalansággal és az egymással való összefüggéseik indokolatlan mellőzésével jellemezhető: Míg az ország EU csatlakozását segítő intézményi háttér megfelelő szintű és a feladat igényei szerint strukturált (lásd: Kormány Integrációs Kabinet, Integrációs Stratégiai Munkacsoport, EU-integrációs államtitkárság), valamint megfelelő költségvetési háttérrel s a kormány EU kommunikációs stratégiája alapján huzamos ideje központilag tervezett-szervezett tájékoztatótevékenységet folytat, addig a NATO-integráció érdekében ilyen háttérről – legalábbis egyelőre – nem beszélhetünk. A helyzet egészen egyszerűen az, hogy az or-

szág EU-csatlakozását a lakosság 60–70%-a egyértelműen támogatja és ezzel egy időben egy tagolt és jelentős kapacitások felett rendelkező stáb megfelelő stratégiát összehangoltan működtet a realizálás érdekében. A NATO-csatlakozás ügyében viszont sem stáb, sem stratégia, sem forrás, a közvélemény szavazataiban pedig – viszonylag új fejleményeként – egyre nő a csatlakozást elutasítók aránya és egyre csökken – bizonyos társadalmi rétegekben már el is tűnt – a támogatók relatív többsége.

Az itt következő összeállítás nem az EU-csatlakozás intézményi hátterét kívánja szegényíteni, hanem a NATO-csatlakozás támogatásának intézményesüléséhez kíván – egy lehetséges stratégia kiindulópontjainak felvázolásával – hozzájárulni, a két törekvés (EU- és NATO-csatlakozás) összefüggésének nyomatékos hangsúlyozásával.

Magyarország NATO-csatlakozásának külső és belső kondíciói

A külső kondícióknak — amelyekre ráhatásunk elsősorban a diplomáciai eszközökkel lehetséges — az alábbi irányait célszerű figyelembe venni:

- a) *A NATO-ról:*
 - a posztbipoláris egységes európai biztonsági filozófia meghirdetése, a NATO-ki-terjesztés eszméjének felvetése, a NATO-diplomácia nyitása az egykori VSZ-országok felé,
 - az NACC-be történő bevonás, a PFP meghirdetése, elindítása (1994),
 - NATO-bővítési dokumentum (a bővítés „miértjéről” és „hogyanjáról” 1995. szeptember),
 - a NATO-tagországok hivatalos köreinek nyilatkozatai a NATO-bővítés és – többek között – Magyarország felvételének támogatásáról,
 - közös európai béketeremtő akció NATO-parancsnokság alatt (IFOR-program);
- b) *NATO-bővítést, illetve Magyarország felvételét ellenző körök aktivitása*
 - orosz hivatalos körök lépései,
 - más országok köreinek ellenző lépései;
- c) *A NATO-bővítésben „első körben” esélyes országok egymás közötti kapcsolatai:*
 - Csehországgal és Lengyelországgal való kétoldalú egyeztetések,
 - együttes fellépések.

A belső kondíciókra a ráhatás általában a kormányzat által elérhető komplex eszközökkel lehetséges. Ezek irányai és területei igen szerteágazóak, sokrétűek, közülük a legfontosabbak az alábbiak:

- a) *Az ország NATO-orientációhoz való hivatalos viszonyának kialakítása, pontosítása:*
 - a kormány dokumentumaiban,
 - az Országgyűlés állásfoglalásaiban,
 - a pártok (nemcsak parlamentiek) programjaiban,
 - a civil társadalmi fellépésekben;
- b) *A kormányzat külső kondíciókhoz való viszonyát alakító aktivitás és intézményrendszer állapota és működése:*
 - külpolitika intézményrendszerén belül a NATO-orientációhoz kapcsolódóan kialakított, intézményesített és működtetett cselekvérendszer,
 - az ország biztonsági-védelmi- és katonapolitikájának nemzetközi megjelenítése,
 - a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium közötti diplomáciai szereposztás tervszerűsége, egyeztetettsége, következetessége,

- a diplomáciai súlyképzés az ország NATO csatlakozását befolyásoló „külső célcsoportok” között:
 - = a NATO irányába,
 - = a NATO-tagországokkal fenntartott kétoldalú kapcsolatok irányába,
 - = a NATO-bővítést, illetve Magyarország felvételét ellenző körök irányába,
 - = a NATO-bővítésben „első körben” esélyes országok irányába;
- a szomszédkapcsolatok rendezettsége;
- c) *A NATO-csatlakozáshoz szükséges belső politikai-szervezeti feltételek biztosítása:*
 - a demokratikus intézmények stabilitása,
 - a piacgazdaság fejlettsége,
 - a NATO-csatlakozás euroatlanti orientáción belüli pozíciója,
 - a közös európai biztonsági rendszerbe illeszkedő biztonság- és védelempolitika,
 - a magyar fegyveres erő polgári irányításának garanciái,
 - a katonai tervezés és a költségvetés áttekinthetősége,
 - a NATO-val való szellemi kompatibilitás kiépítése,
 - a fegyveres erők reformja, modernizációja, az interoperabilitás képességének kialakítása;
- d) *A NATO-csatlakozás – felkérés esetén – esedékes társadalmi legitimációjának biztosítása:*
 - tömegtájékoztatás, információbiztosítás,
 - közvéleményformálás, a támogató szavazótöbbség felsorakoztatása.

Az ország NATO-csatlakozásával kapcsolatosan vázolt kondíciórendszer meglehetősen szerteágazó és bonyolult rendszert alkot, azonban ez is amellett szól, hogy egységes, intézményesült, *koordináló centrumra van szükség*, s a támogató szavazótöbbség felsorakoztatását célzó kommunikációs stratégia kialakítása és működtetése nem lehet független a csatlakozás szempontjából fontos többi kondíciótól.

Mind a koordináló centrum, mind a kommunikációs stratégia kiépítése és működtetése során figyelembe veendő a központi kormányzati, a külügyi és a honvédelmi tárcák, valamint a kapcsolódó támogató és az igénybe vett szolgáltatás-vezeték közötti funkcionális felelősség és munkamegosztás követelményei, amelyek a NATO-csatlakozáshoz vezető út különböző szakaszain várhatóan változni fognak.

A NATO-csatlakozást támogató kommunikációs stratégia elemei

A hazai közvélemény állapota

A felmérésekből az a következtetés adódik, hogy a hazai közvélemény jelenleg „kezeletlen”, s ez nemcsak azt jelenti, hogy nem kerültek bevetésre a közvélemény alakításának bonyolult technikái, hanem egyszerűen azt, hogy a NATO-csatlakozás tárgyában ez idáig nem alakult ki társadalmi párbeszéd. Nincs kellő kommunikáció az idősek és a fiatalok, a falu és a város, az iskolázottak és az iskolázatlanok, sőt a pártok és szavazók között sem. Mindezt a következők mutatják:

1.) *A közvéleményt ma még egyértelműen a támogató, ám emellett a veszélyes eróziós tendenciák is jellemzik:*

1996 február végén a hazai lakosságon belül a NATO-csatlakozásról véleményel rendelkezők közül 56% volt a csatlakozást pártoló és 44% az azt ellenzők aránya. Az előző év decemberében végrehajtott közvéleménykutatás még 62%-os támogatói és 38%-os ellenzői véleménymegoszlást regisztrált. Mindebből az követ-

kezik, hogy bár a NATO-csatlakozás támogatói még a legutóbbi mérés szerint is relatív többségben vannak, a háttérben a kezeletlen folyamatok dinamikáját a csatlakozást támogatók folyamatos csökkenése, illetve az azt ellenzők jelentős növekedése jellemzi.

A NATO-csatlakozás tárgyában lefolytatott korábbi vizsgálatokkal való összehasonlítás arról győz meg, hogy e legutóbb regisztrált helyzet nem diszkrét mérés kiugró eredménye, hanem egy karakteres folyamat egyértelmű következménye. Ezt mutatják az alábbi kérdésre adott válaszok:

Vannak, akik azt mondják, hogy Magyarországnak csatlakoznia kellene a NATO-hoz, mások azt mondják, hogy nem kell. Ön melyik véleménnyel ért inkább egyet?

	1994. július 9–11.	1995. október 2–3.	1995. december 14–17.	1996. február 25–27.
Csatlakozni kell	51%	48%	48%	44%
Nem kell csatlakozni	24%	26%	28%	35%
Nem tudja	25%	26%	26%	21%

A táblázat által tükrözött tendencia egyértelműen a kezeletlen közvélemény erózióját mutatja, azaz: a NATO-csatlakozás híveinek aránya lassan, de egyértelműen csökken, míg az ellenzők aránya előbb lassan, majd fokozódó ütemben növekszik, mialatt a kezdetben stabilan magas arányú bizonytalanok aránya is jelentősen csökken.

2.) A lakossági támogatás-ellenzéshez kapcsolódó közhiedelem szerkezete arra figyelmeztet, hogy gyors és szakszerű beavatkozással még megállítható, esetleg megfordítható a támogatás eróziója, a további késlekedés azonban ellehetetlenítheti a PR-beavatkozás esélyeit.

A lakosság 38%-a szerint az állampolgárok többsége támogatja a NATO-csatlakozást, 29%-uk szerint viszont a többség ellenzi ezt (33% nem nyilatkozott e kérdésről). Ezen belül a csatlakozáspártiak 70%-a véli úgy, hogy a lakosság többsége az ő álláspontját osztja, míg a csatlakozás ellenzői között csak 63% hiszi azt, hogy véleménye egybeesik a többség véleményével.

Ezen arányokból következik, hogy – a csatlakozás ellenzőinek növekedése ellenére – ma még fennáll annak lehetősége, hogy szakszerű PR-tevékenységgel a tendencia megállítható, sőt megfordítható legyen. Minden további késlekedés azonban hatványozottan rontja a sikeres beavatkozás esélyeit: a személyes vélemény és a többség álláspontjával kapcsolatos vélekedés standard fáziskésése kínál beavatkozási esélyt. A személyes véleményekben még az előtt célszerű a kívánt módosulást elérni (az ellenzők számát csökkenteni, a támogatókét növelni), amíg a relatív többség úgy véli, hogy a lakosság döntő része csatlakozáspárti. Ha ez a közhiedelem az ellenkezőjébe vált, akkor már nagyságrendekkel nagyobb erőfeszítések sem kecsegtetnek sikerrel.

3.) *A támogatók a modernizációban érintettebb és az információkra nyitott, az ellenzők pedig a tradícióktól kötöttebb, az információk számára nehezebben hozzáférhető rétegekből kerülnek ki.*

A nemi megoszlás szerint a NATO-csatlakozás ellenzése – 1995. december és 1996. február között – elsősorban a nők körében növekedett (25%-ról 34%-ra), miközben a csatlakozás támogatói körükben lényegében stabilak (40%, illetve 39%). A férfiak körében a csatlakozást ellenzők arányának növekedése kevésbé drámai, mint a nők körében (31%-ról 36%-ra).

Az életkori rétegződés szerint a 30 évnél fiatalabbak a NATO-csatlakozás leghatározottabb támogatói, sőt körükben (a 25–30 évesek között) a lakossági tendenciával ellentétben növekedett a csatlakozást pártolók aránya (43%-ról 56%-ra). Az 50 és 70 év közöttiek körében viszont ugyanannyi a támogatók, mint az ellenzők aránya.

Az „urbanizációs lejtő” magasabb pozícióiban – azaz a fővárosban és a nagyobb városokban – a NATO-csatlakozás támogatottsága következetesen magasabb, mint a kistelepüléseken. Sőt, Budapesten az országgal ellentétes tendenciát regisztráltak: csökkent a csatlakozást ellenzők aránya, s a legutóbbi (1996. február) alkalommal már 64%–36% arányú többséget mutattak a NATO-csatlakozás hívei.

Az iskolai végzettséggel – minden eddigi mérés alkalmával következetesen – együtt nő a NATO-csatlakozás támogatottsága. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az iskolázottabb csoportokra hatástalan lenne a legutóbb észlelt erősödő eróziós tendencia: körükben is csökkent a csatlakozás támogatóinak és nőtt az ellenzőinek aránya.

A politikai szimpátiák szerinti megoszlásban új fejlemény, hogy – szemben az 1995. decemberi állapottal, amikor még valamennyi parlamenti párt szavazótáborában többségben voltak a NATO-csatlakozás támogatói – a legutóbbi állapot szerint a KDNP szimpatizánsai között már megegyezik a támogatók és ellenzők aránya. A többi párt esetében a többség változatlanul a csatlakozás híve, ám az MSZP szavazótáborán belül is jelentős a csatlakozást pártolók fogyatkozása, illetve az ellenzők arányának növekedése.

4.) *A NATO-csatlakozás társadalmi érvényesítésének eljárás-procedurális mozzanatait és várható eredményességét a lakosság a kormányzati szándékokhoz közelítő módon ítéli meg.*

A lakosság 65%-a népszavazással tartja eldönthetőnek a NATO-csatlakozás kérdését és csupán 29% bízna e döntést az Országgyűlésre (6%-nak nem volt véleménye).

Egy „jövő vasárnap” esedékes népszavazáson februárban a lakosság 45%-a az ország NATO-csatlakozására szavazott volna, 36% pedig ellene (17% nem tudta, 2% nem nyilatkozott). Ha csupán a kialakult véleménnyel rendelkezőket tekintjük, úgy 56%-uk a csatlakozásra, 44%-uk pedig ellene szavazott volna.

Az esetleges választáson való megjelenésre az adatok szerint sokkal nagyobb arányban lehetne számítani a csatlakozáspártiak részéről (68%), mint azok esetében, akik ellenzik a NATO-hoz való csatlakozást (56%).

Mindezek alapján valószínűsíthető, hogy ha megvalósult volna a Munkáspárt kezdeményezésére 1996 februárjában a népszavazás, úgy az a csatlakozáspártiak fölényével végződött volna.

5.) A lakosság a NATO-orientációt befolyásoló kérdésekben az információk hiányát érzelmi viszonyulásokkal, illetve sztereotípiákkal kompenzáló módon, ellentmondásosan foglal állást.

A magyar állampolgárok 39%-a gondolta 1996 februárjában úgy, hogy Magyarország számára olcsóbb lenne a semlegesség, 33% viszont a NATO-tagságot gondolta olcsóbbnak (28% nem válaszolt).

Az ország NATO-csatlakozása az emberek 42%-a szerint a NATO szándékaitól és követelményeitől függ, és csupán 17% szerint múlik Magyarország szándékain és alkalmasságán (32% szerint mindkét félen egyaránt múlik).

Oroszország ellenkezésének reális akadályozó hatását elutasítja a válaszolók abszolút többsége (52%), ezzel szemben esélyesnek látja 25% (23% nem válaszolt).

Az ország közvéleménye zömében helyesli a magyar kontingens részvételét a boszniai békefenntartásban (51% szemben 37% ellenzővel) és a NATO-csapatok magyarországi állomásoztatását (49%, 39% ellenzővel), és egyszersmind úgy gondolja, hogy e két dolog fel fogja gyorsítani Magyarország NATO-csatlakozási folyamatát (51%, 27% kételkedővel szemben).

A kommunikációs stratégiában célszerű külön-külön meghatározni a külső (nemzetközi) és belső (nemzeti) célokat. Ezek a következők lehetnek:

- *Külső (nemzetközi) célok:*
 - = a velünk szembeni elvárások pontosítása;
 - = törekvéseink elfogadtatása;
 - = feltételeink meglétének elismertetése;
 - = ellenzőink leszerelése, támogatóink erősítése, szaporítása;
 - = a belső fejlesztési folyamataink viteléhez szükséges támogató feltételek (információk, know-how, források, konzultáció stb.) megszerzése.
- *Belső (nemzeti) célok:*
 - = az ország közvéleményén belül az esetleges NATO-tagságra történő felkérés legitimálásához szükséges szavazótöbbség biztosítása;
 - = a NATO-tagsággal járó feladatokhoz szükséges tartós társadalmi támogatás (azonosulás) megalapozása, megteremtése;
 - = a különböző társadalmi rétegek NATO-csatlakozással kapcsolatos beállítódásainak megismerése, a hozzájuk kapcsolható (illetztő, illeszthető) intézményrendszer kialakításához való hozzájárulás.

A kommunikációs stratégia célcsoportjai (és a célcsoportonkénti alstratégiák)

1. A nemzetközi kapcsolatokban:

- a NATO-tagállamok politikai és katonai körei, véleményalakítói (diplomáták, szakértők, kutató-oktató intézmények, sajtószervek). *Elérendő cél:* az irányunkban tanúsított nyitottság, a befogadói-támogatói attitűdök erősítése;
- a NATO-bővítést és/vagy Magyarország felvételét opponáló országok hivatalos körei, politikai tényezők, katonai-védelmi vezetése, befolyásos sajtóorgánumai, közvélemény-alakító tényezők. *Elérendő cél:* opposíció oldása, leszerelése, semlegesítése;
- a környező (a jószomszédi viszonyban érdekelt) országok politikai, katonai-védelmi körei, sajtóorgánumai, közvéleménye. *Elérendő cél:* az elfogadás megalapozása, a bizalom és a rendezett partnerkapcsolatok fenntartása;

- a NATO-csatlakozásra „első körben” esélyes országok politikai, katonai-védelmi körei, sajtóorgánumai, közvéleménye. *Elérendő cél:* konkurenciamozzanatok kialakulásának megelőzése, tompítása, együttes érdekek mentén együttműködési hajlam erősítése.

2.) *A hazai relációban*

a) *A választópolgárok:*

- a támogatók (értelmiség, városiak, fiatalok, férfiak) érveinek megerősítése, pontosítása, stabilizálása;
- az ellenzők (nők, vidékiek, alacsonyabb iskolázottak, idősek) érveinek semlegesítése, ismerethiányaik pótlása, tévedéseik korrigálása;
- a bizonytalanok (nők, vidékiek, alacsonyan iskolázottak) ismerethiányainak pótlása, rendszerezett ismeretek nyújtása;
- a közömbös elfordulók érdeklődésének felkeltése, érintettségük nyilvánvalóvá tétele, információigényük kielégítése.

b) *A véleménygeneráló tényezők:*

- a politikai élet véleményvezérei (pártok, kormányzati szektorok, képviselők, diplomaták, valamint megfelelő ismeretekkel, érvelési módokkal való ellátás);
- nyilvánosság, közélet (médiaorgánumok, civil szerveződések – az értelmileg, érzelmileg egyaránt hatásos formulák rendszerbe állítása);
- szakértői körök és klienseik (oktató-képző intézmények, kutatóintézetek, pedagógusok – a nyitott kérdések felé történő inspirálásuk, bevonás, elkötelezés).

c) *A csatlakozásban érintett szektorok személyzete:*

- katonatisztek, tiszthelyettesek (a rájuk bízott szektorok NATO-kompatibilizálásának megteremtésében való érdekelttség és vállaló kedv, pozitív attitűdök megteremtése);
- a védelmi szektor nemzetközi szereplői (diplomaták, katonai missziók szereplői stb.). A hazai helyzet összetevőinek és a nemzetközi vonatkozásoknak mindenkor ismerete, az ismeretharmonizációhoz és funkcionlizációhoz szükséges pozitív attitűdök.

A kommunikációs stratégia realizálásának tevékenységtartalma.

1.) *A kutatás:* Megfelelő mélységű, elemzettségű, szerkezetű és mennyiségű információ biztosítása a csatlakozási folyamatban részt vevő, illetve abban érintett intézmények, csoportok, műhelyek, vezető és koordináló szereplők számára. A kutatás strukturáltságát az ismeretigény (szükséglet) és a tempírozás (időzítés) szükséglete határozza meg. A kutatásnak *tartalmilag* minimálisan a következő dimenziókra kell kiterjednie:

a) *A NATO-csatlakozás külső tényezői (Magyarország szempontjából):*

- a célállapot ismérvei, összetevőinek szerkezeti, minőségi jellemzői, a célközeg (időközbeni) változási üteme, befogadóképessége (az általunk szállítható kvalitásokból);
- a bejutási folyamat dimenziói, versenyintenzitása, az ehhez szükséges kapacitások nagysága és azok eloszlása (térbeli, időbeli, minőségi megoszlások);

- a bejutás kritériumai, korlátai, nehézségei;
 - a bejutás esetén elérhető közvetlen és közvetett nyereségek, illetve ezek viszonya a szükséges befektetésekhez, szembeállítva a kimaradás esetén felmerülő deficitekkel, bizonytalanságokkal, viszonya az így elérhető „megtakarításokhoz”, ha ilyenek egyáltalán kimutathatóak;
 - a bejutás folyamata által igényelt intézményi háttér (szerkezet, kompetenciák, stábok, technikák, stratégiák, integráció-alirányok), a folyamatvezérlés követelményei (módszerek, kvalitások, forrásigény);
 - az általunk használható eszközök (diplomáciai stratégiák) relatív értékváltozásai a nemzetközi konstelláció esetleges változásai esetén (valószínűségi scenáriók az erőviszonyban, a NATO-attitűdökben, a konkurens országoknál, a nagyhatalmi relációban stb. bekövetkező opciókról);
 - a befogadó célközeg konjunktúraérzékenysége (egyszerre mekkora fronton hajlandóak nyitni az újak felé, illetve mely dimenziókban meddig hajlandóak várni a teljesértékűség elérésére);
 - a különböző irányból működő politikai-diplomáciai támogatottság, a respektálandó érzékenységek alakulása;
 - a bejutás folyamatára mérvadó nemzetközi politikai és jogi rendezőelvek alakulásának folyamatos regisztrálása.
- b) A NATO-csatlakozás belső (hazai) tényezői:
- a NATO-bővítés folyamatában regisztrálható pozícióknak, az ország eddig elért státusza és megítélése a célállapothoz viszonyítva, illetve a kívánatos és a lehetséges státusz- és szereprészesedés;
 - a társadalmi kommunikációs tevékenység (PR) színvonala és hatékonysága;
 - a bejuttatandó struktúráink (biztonságpolitika, katonadiplomácia, védelmi kormányzat, fegyveres erő stb.) felkészítettsége, imázsa (hírneve, megítélése), beilleszthetősége (kompatibilitása);
 - a bejutás esetén, az új szerepvállalás folyamatos teljesítéséhez biztosítható sokoldalú források (pénzügyi, személyügyi stb.), jelenlegi és perspektivikus mutatói;
 - a NATO-csatlakozás mellé felsorakoztatható K+F kapacitás (a szövetséges és/vagy integrálható szürkeállomány);
 - a bejutás esetén, az új szövetségben részvételre kiszemelt szegmensek (együttműködő alakulatok, NATO-törzsek magyar komponensei stb.) teljesítőképessége, fejlődési dinamikája, funkcionális rugalmassága;
 - a részvételre kiszemelt szegmensek elérhető megbízható teljesítőképessége a járulékos beruházásszükségletre és az időtényezőre kivetítve;
 - a bejutási és a részvételi periódusok és az azokhoz kapcsolódó intézmények és struktúrák társadalmi támogatottsága, belső légkörének preferenciái, kreativitása és innovativitása, a vezetés színvonala (modernizáltsága) és tagjai rátermettsége (szelekció-kontraszekció mutatói).

2.) A tájékoztatás: Információk szervezett és rendezett eljuttatása az egyes célcsoportokhoz a kapcsolódó részstratégiák realizálása érdekében. E tevékenység információs alapját az elvégzett kutatások, elemzések szervezésének és lebonyolításának módját pedig a kialakított stratégiai célok, célcsoportok, a hozzájuk kapcsolt alstratégiák és a mindehhez rendelkezésre bocsátott eszközök, képességek és források határozzák meg. A tájékoztatás tartalmilag a következő fő irányokat követi:

- a) A támogató pozitív viszonyulások erősítése (pontosításuk, kiegészítésük, rendszerre integrálásuk, az ellenző viszonyulásokkal való ellentmondásosságuk feltárása, feloldása útján. A módszer és a stílus legfontosabb követelménye, a görcsösség, keménység, a „kökemény megdolgozás” érzetének kerülése. Ehhez a legfontosabb út nem a nehézségek, problémák elhallgatása, tagadása, hanem a várható hozadékokkal való

összefüggéseik hangsúlyozása, pozitív viszonyulások köré csoportosítása. Az árnyalt közelítésmód annál szükségesebb, minél iskolázottabb a célcsoport.

- a tipikus támogató viszonyulások (az eddigi sajtóelemzések és közvélemény-kutatások alapján):
- a NATO és az európai béke és biztonság fenntartásában, a térség konfliktusainak rendezésében betölthető szerep pozitív kapcsolatba hozása;
- a NATO társulási elveinek és gyakorlatának eltérései a volt VSZ koalíciós elveitől és gyakorlatától;
- a Magyar Köztársaság európai és euroatlanti csatlakozási stratégiájának megfelelése a rendszerváltozás tartós értékeinek, az Eu-orientáció és a NATO-aspiráció sokoldalú összefüggéseinek hangsúlyozása az európai út értékeivel;
- a gazdasági-politikai és a katonai biztonság összefüggéseinek korrelatív viszonyba állítása;
- a semlegesség értelmezhetetlenné válása a bipoláris világrend felszámolásával;
- a békepartnerség mint az új euroatlanti biztonsági együttműködési forma, „NATO-előiskola” és „integrációs gyakorlóterep” pozitív összefüggésbe hozása az ország NATO-aspirációival;
- a délszláv válság rendezésében való magyar közreműködés, az IFOR keretében szerzett tapasztalatok pozitív összefüggésbe hozása a NATO-tagságra való felkészüléssel, illetve az alkalmasság jegyeinek felmutatásával;
- a haderő-átalakítás pozitív összefüggésbe hozása a NATO szervezeteihez történő illeszthetőség kialakításával, a védelem modernizálásával, illetve a védelmi költségek optimalizálásával;
- a NATO-kompatibilitás „igen vagy nem” típusú tárgyalása helyett a fokozatosság és speciális sorrendiség programjának és érveinek fogalmazása;
- olyan átalakításként megjeleníteni a haderő alkalmasság tételét a NATO-együttműködésre, amely NATO-tagság nélkül is szükséges modernizáció, amely nem jelent az ország biztonsági szükségletein és lehetőségein túlnövő fegyveres erőt;
- olyan NATO-normák pozitív összefüggésű tárgyalása, mint a haderő kormányzati irányítása, parlamenti politikai ellenőrzése, demokratikus civil kontrollja, a haderő nyitottsága, a tervezés átláthatósága;
- a haderő NATO-kompatibilitásának biztosítását a „szükséges és lehetséges” kontextusban megjeleníteni az alábbi területeken: szellemi, tervezési, vezetési, kiképzési kompatibilitás, a technikai kompatibilitáson belül a légi irányítás, navigáció, híradás, légvédelem bekapcsolása a NATO integrált rendszerébe, a HM és a honvédség funkcionális struktúramódosítása, a képzési rendszer NATO-standardokat, szabályokat beépítő megújítása, a védelmi költségvetés átlátható tervezése, a titokvédelmi megállapodások megkötése, az információk cseréinek jogi szervezési biztosítása.

A technikai kompatibilitás költségeinek nagysága mellett hangsúlyozni kell azok időbeni széthúzhatóságát, a teherelosztás optimalizálhatóságát, a csatlakozás utáni időszakra történő kitolhatóságát.

A magyar biztonsági törekvésekkel, a NATO-orientációval a magyar haderő kompatibilitásának fejlődésével és az ezzel kapcsolatos nemzetközi elismerésekkel összefüggésben szükséges hangsúlyozni a kormányzat diplomáciai erőfeszítéseit, valamint folyamatos jelenlétünket Brüsszelben és Mons-ban, a békepartnerség rendezvényein való szerepléseinket, a NATO intézményeiben és tagországaiban történő iskoláztatásban, a gyakorlatokon, két- és többoldalú rendezvényein való részvételünket, a hozzánk látogató NATO-képviselők szereplését.

b) A negatív viszonyulások hatástalanítása, alapvetően az ellenvetések tárgyszerű cáfolata, valamint a negatív beállítódások gyökereinek felmutatása (információhi-

ány, érzelmi viszony a politikai realitásokhoz, sztereotip gondolkodásmód, részérdek iránti elkötelezettség, indokolatlan konzervativizmus stb.), illetve az alternatívaként javaslatba hozható egyéb megoldások hátrányainak, problémáinak, megoldatlanságainak hangsúlyozásával. Alapvető jelentőségű, hogy megmaradjon a célbavett csoportok számára a véleményváltoztatás esélye, amit mindenekelőtt azal biztosítunk, hogy nem az ellenző személyeket, csoportokat támadjuk, hanem véleményeiket, gondolati konstrukcióikat.

A tipikus ellenző álláspontok (az eddigi közvélemény-kutatások és sajtóelemzések alapján) a következők:

- minden koalíciókötés ártalmas volt a történelmünkben, legyünk végre semlegesek;
- ne „kapaszkodjunk” a NATO-ba, elég, ha egy, a régió országai közötti védelmi biztonsági-katonai integrációt építünk ki;
- a NATO-csatlakozás megnöveli az ország honvédelmi terheit;
- a csatlakozással „magunkra haragítjuk” Oroszországot és a szomszédos országokat, így ahelyett, hogy növelnénk, rontjuk az ország biztonságát;
- a NATO-csatlakozással ismét korlátoznánk az ország szuverenitását, külpolitikánk mozgásszabadságát;
- a haderő irányítását – legalábbis részben – újra az országon kívüli hatalom kezébe adnánk;
- a NATO-csatlakozás csak egy szűk, internacionális elitnek jó, az adófizetőknek csak teher;
- a NATO-csatlakozás esetén ismét vállalnunk kellene idegen csapatok állomásoztatását, a lakossággal el kellene fogadtatni azok irritáló jelenlétét;
- a NATO-csatlakozás nukleáris eszközök tárolását is jelentené, ami önmagában is veszélyes, illetve nukleáris ellenrakéták célpontjává tenné az országot;
- a NATO-csatlakozás kedvéért, az euroatlanti értékek, standardok bevezetésével szétromboljuk, megsemmisítjük saját értékeinket, struktúránkat, szokásainkat, ezzel a védelem ismét elveszíti nemzeti jellegét.

c) *Neutrális* (érték szempontból szervezetlen) információk közvetítése az európai biztonsági, katonai, politikai folyamatokról, eseményekről, történésekről, tényekről, illetve a hazai parallel történésekről, tényekről, az általános tájékozottság (mint kommunikációs alap) színvonalának fenntartása, növelése érdekében.

3.) *Ellenkampány szervezése* (legkészségesebb tanítómestereink a versenytársak):

Mindazon esetekben, amikor a kommunikációs tevékenységnek nem egyszerűen információs hiányokat, organizálatlan ellenérveket, hibás gondolkodási módokat, rosszul rögzült beállítódásokat, esetleg stabil sztereotípiákat kell célba vennie, hanem olyan helyzettel kerül szembe, amikor valamely ellenérdekelt politikai (esetleg szakmai) centrum (pl. a hazai Munkáspárt) tudatosan törekszik mindezek hatékony rendszerré szervezésére és fontos célcsoportok ellenkező döntés érdekében történő felsorakoztatására, nos ilyenkor felmerül az ellenkampány szervezése. Vigyázni kell azonban arra, hogy ha egy kampány még éppen hogy megjelenik, egy meggondolatlan ellenkampánnyal segíthetjük a felerősödését, illetve ha már leáldozott neki, s az emberek kezdik elfelejteni, egy szintén meggondolatlan ellenkampánnyal hozzájárulhatunk az életben tartásához. Az ellenkampány időzítése és intenzitásának megtervezése, levezérlése teljes informáltságot és érzékeny, de határozott kampánymenedzsmentet feltételez!

Az ellenkampány jellemzői közé tartozik a *reaktív jelleg*, a jó ellenkampány

azonban a sikerességet célozva nem érheti be csupán reagáló típusú aktivitással, számára a saját aktív célkomplexumának realizálása leglényegesebb, s ezért folyamatosan működtetett mozzanat.

Az ellenkampány szervezésében a szimpla véleményütköztetés, informálás, tájékoztatás feladatain túl előtérbe kerül a *kampányoló ellenfél maga is*, azaz érdekeinek, kötődéseinek, egzisztenciális gyökereinek stb. leleplezése, diszkreditálása is feladatá válik. Bár nem zárjuk ki, hogy véleményét megváltoztatva „átáll” egy ilyen kampánycentrum, mégis, az általa okozható potenciális véleményvesztés fényében az sem számít meghozhatatlan áldozatnak, ha a kampány során végbemenő diszkreditálódásuk ebben megakadályozza őket.

4.) A kommunikációs stratégia (project) menedzselése

Management kiépítése (források biztosítása, valamint egy koordináló-irányító stáb felállítására vonatkozó kormányzati mandátum realizálása esetén. Egy ilyen kondíciórendszer alapvetően a MEH Európai-Integrációs intézményrendszere, a KÜM és a HM esetleg az MH egyeztetett fellépése során jöhet létre):

- stratégiaorientált szervezet (koordinációs központ) kialakítása;
- stratégia (project) tervezése:
 - = helyzetfeltárás, helyzetelemzés;
 - = kockázatelemzés;
 - = preferenciák rangsorolása;
 - = hálótérvezés.
- Megvalósítás operatív irányítása:
 - = a résztvevő intézmények, szektorok, munkatársak irányítása;
 - = a folyamat menetének irányítása;
 - = szondázza a projectcélok megvalósulását;
 - = tájékoztat, beszámol a projectmegvalósulás állásáról;
 - = intézkedik, a tervezettől eltérő esetekben beavatkozik.
- A megvalósulás ellenőrzése (a controlling működtetése):
 - = rendszeres vizsgálat a tervezett és a tényleges helyzet viszonyát illetően;
 - = az eltérés okainak elemzése;
 - = az eltérés konzekvenciáinak áttekintése;
 - = a javasolt korrekciós fellépések.

A kommunikációs stratégiát realizáló szervezeti, intézményi háttér elemei (a résztvevők):

a) Kormányzati tényezők:

- MEH: = Eu integrációs államtitkárság,
= Kormány Integrációs Kabinet,
= Integrációs Stratégiai Munkacsoport,
- KÜM: = NATO-NYEU Főosztály,
= Szóvivői Iroda,
- HM: = NATO-Főosztály,
= Sajtóiroda,
= NATO Információs Iroda,
= Társadalmi Kapcsolatok és Kulturális Főosztály.

b) Fegyveres erők:

- MH: = Humán Főcsoportfőnökség,
= NATO-integrációs Munkacsoport,

c) Kutató- és képző intézetek:

- = HM Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet,
- = Külügyi Intézet,
- = BHKK,
- = Leszerelési és Civil-Katonai Kapcsolatok Központja,
- = ZMNE,
- = BKNYK,

d) Sajtószervek:

- = MTI Sajtószolgálat,
- = vezető napilapok szerkesztőségei,
- = MUOSZ,
- = Honvédelmi Tudósítók Klubja,

e) Támogató-szolgáltató Intézmények:

- = közvélemény-kutató intézetek,
- = PR-cégek,

f) Parlamenti tényezők:

- = Parlament NATO-információs Irodája,
- = Parlament Honvédelmi Bizottsága,

g) Nemzetközi intézményi kapcsolatok:

- = NATO Szövetséges Haderő-parancsnokság sajtóközpontja,
- = békepartnerség országainak sajtószervei.

A kommunikációs project szakaszai és kommunikációs feladatai

1.) A csatlakozás periódusa alatti kommunikációs feladatok:

- a.) A csatlakozási tárgyalások megindulásáig (kb. 1996 vége, 1997 eleje): projecttervezés, elemzések elvégzése, tájékoztatás, érdeklődés felkeltése, érvek és érvelési technikák előkészítése, a kompatibilitásra irányuló lépések kezdete;
- b.) A csatlakozási tárgyalások alatt (kb. 1997—1998): a motiváltság színvonalának emelése, külső-belső tájékoztatás, a kommunikációs partnerek tervékenységeinek összehangolása, kampány előkészítése;
- c.) A csatlakozási felkérés esetén (kb. 1998—1999): mozgósítás a népszavazásra, kampány a csatlakozás mellett, az esetleges ellenzők ellen.

2.) A betagozódás periódusa (kb. 2000—2005) alatti kommunikációs feladatok: a korábbi csatlakozási stratégia és intézményrendszerének átépítése a polgári demokráciákban szokásos védelmi tájékoztatás intézményrendszerévé.

A védelmi szektor az Integrált Stratégiai Koordináló Centrum feladataiban vesz részt, és megvalósítja a saját kommunikációs feladatait (a már jelzett irányokban és tartalommal).

A védelmi szektoron belüli kommunikációs munkamegosztás két legfontosabb iránya: *egyfelől* a védelmi szektor hazai társadalmi és a nemzetközi nyilvánossággal való folyamatos összekötése, *másfelől* a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Magyar Honvédség állománya körében a NATO-kompatibilitás megteremtéséhez szükséges vállaló kedv és feladatokkal való azonosulás feltételeinek megteremtése.

Ebből az is következik, hogy a HM és az MH sajtó- és PR-munkájának súlypontjai alapvetően máshova kerülnek: Az azonos feladatnak a HM főleg a szektoron kívülre irányuló, az MH-nak pedig a saját személyi állományra irányuló hányadát kell felvállalnia.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Gallup Intézet jelentése: A közvélemény a NATO-tagságról 1996 februárjában; 1996. március
- A Magyar Gallup Intézet jelentése: A magyar lakosság ismeretei a „Partnerség a békéért” szerződésről; 1995. szeptember
- A Magyar Gallup Intézet jelentése: A közvélemény a NATO-tagságról 1995 decemberében. 1996. január
- Feljegyzés az 1996. március 22-én a KÜM-NATO-NYEM Főosztályon összehívott tárcaközi megbeszélésről; NATO-NYEM Főosztály. 1996. március 28.
- Magyarország NATO-csatlakozása a sajtóban, sajtóelemzés (Dr. Eszényi József alez.); HM Sajtóiroda 1996. március 5.
- Kommunikációs Terv Magyarország NATO csatlakozásának előkészítésére (tervezet); HM Sajtóiroda, HM TKKF, HM NATO- és Multilaterális Főosztály, 1996. április
- Dr. Szabó János ezredes: Feljegyzés a NATO-tagsággal kapcsolatos közvélemény-kutatásról; Budapest, 1996. február 6.
- Dr. Szabó János ezredes: NATO: Tőled, hozzád? Magyar Nemzet 1995. november 28.
- Seres Attila: Út a NATO-ba; tanulmány a bővítésről; Új Honvédségi Szemle 1996/2. sz.

Bognár Károly

Új szemléletet, gondolkodást a honvédelem néhány kérdésében!

 A haderőreform a haderő minden összetevőjének gyökeres átalakítását jelenti. A szerző az új szemléletre és gondolkodásra felszólító cikkében hangsúlyozza, hogy ebben a folyamatban legfontosabb, az alapállást is meghatározó kérdés, a honvédelem ügyének helyes értelmezése és kezelése, a hadsereg létének, szükségességének, rendeltetésének, funkciójának és feladatainak a mai viszonyokat kifejező, világos meghatározása.

Ismét átalakulóban van az ország honvédelmének katonai eleme (a Magyar Honvédség), immár sokadszor az utóbbi ötven évben. Az 1950-es évek elején a magyar hadsereg mintegy 200–250 ezer főre való növelése, fejlesztése – az alaptalannak vélt és bizonyult jugoszláv veszélyből s a harmadik világháború gyors kitörésének hibás feltételezéséből kiindulva – igen gyors ütemben folyt le, amely az országot gazdasági erejét messze túlhaladó, felesleges anyagi terhek elviselésére, rossz és szükségtelen gazdasági szerkezet kialakítására (pl. „a vas és az acél országa”) kényszerítette, és károsan hatott vissza a társadalom, az állami élet más szférájára is. Ennek módosítására 1953 után megindult a mesterségesen felduzzasztott, szilárd alapok nélküli hadsereg fokozatos csökkentése.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után mintegy 50–60 ezer főre csökkent hadsereg az idő múltával, a magyar gazdaság teljesítőképességének növekedésével – elsősorban a Szovjetunió, azaz a Varsói Szerződés vezetésének folyamatosan megismétlődő igényeire, kezdeményezéseire – megint növekedésnek indult, s az 1980-as években elérte a kb. 150 ezer fős létszámot. Ezzel egyidejűleg a hadsereg szervezete, felszereltsége, hadászati-hadművelati elrendszere is támadó jellegűvé vált. Ekkora és ilyen jellegű hadsereg fenntartása a nemzeti jövedelem 4–5 százalékát emésztette évente fel.

A helyzet tarthatatlanságát felismerve, s a Varsói Szerződés kezdődő lazulásának lehetőségét felhasználva, a magyar állami és katonai vezetés – elsősorban gazdasági, költségvetési kényszerből – megkezdte az úgynevezett „haderőreformot”, ami lényegében a létszám, a szervezetek és a fegyverzet, a felszerelés számottevő csökkentését, a katonai kiadások ismétlődő lefaragását jelentette.

Az Országgyűlés tavaly meghozta a 88/1995. (VII. 6.) határozatát a magyar hadsereg közép-, valamint hosszú távú átalakításának irányairól és létszámáról, a

Magyar Köztársaság veszélyeztetettségével, valamint a NATO-hoz való csatlakozás szándékával összhangban.

Az utóbb említett tény, valamint a kidolgozás alatt álló új alkotmányban a honvédelem alapkérdései rögzítésének igénye arra ösztönzi az ország biztonságának kérdéseivel foglalkozó szakembereket, kutatókat, hogy vizsgálat alá vegyenek néhány – nemcsak kimondottan és kizárólagosan katonai jellegű – kérdést, s azokra a jelen és a belátható jövő igényeinek is megfelelő válaszokat adjanak. Így lenne elkerülhető, hogy hibás szemléletek, határozatok, döntések szülessenek, hogy ne legyen pl. erőszakolt, mesterséges ellenségképgyártás, sem felesleges túlfegyverkezés, de ne alakuljon ki az ország instabilitása, a biztonságérzet hiánya s a védelmi képesség bénítóan alacsony szintje sem.

A jelen helyzetből és a jövőben várható feladatokból kiindulva, elsősorban az alábbi változtatásokra, módosulásokra lenne – véleményem szerint – szükség.

Tudatosabbá kell tenni, hogy a honvédelem, az ország katonai védelme továbbra is állami társadalmi ügy, s az állami vezetés igen fontos kötelessége s egyben felelőssége is!

A bipoláris világ, a hidegháború és a világméretű konfrontáció megszűnése, az új biztonságpolitikai szemlélet kialakulása, a leszerelés-fegyverzetcsökkentés terén elért eredmények stb. együttesen és elkerülhetetlenül csökkentették – a régebbi időkhez viszonyítva – a honvédelem, s ezen belül a katonai védelem jelentőségét általában és országonként is. Mindez azonban nem jelentheti azt, hogy a honvédelem kérdése az állami-társadalmi problémák között az utolsó helyek egyikére szoruljon vissza, s megtűrt mostohagyerekké váljon, mint ahogyan tapasztalható ez hazánkban az utóbbi években. Megnyilvánult ez – többek között – a honvédség fegyverzete, felszerelése jelentős részének elavulásában, a katonai költségvetés zuhanásszerű csökkenésében, a katonai gondolkodás és elmélet lemaradásában, a hivatásos állomány tömeges kiáramlásában, életszínvonala és életfeltételei rohamos visszaesésében.

A honvédelem gerincét képező fegyveres erő létrehozása, fenntartása, korszerűsítése, készségi szintjének meghatározása mindig a felső állami vezetés (törvényhozás, végrehajtó hatalom) feladata és felelőssége volt. Az évezredek során vívott háborúk s azok kimenetele ugyanis népek, nemzetek, országok, birodalmak sorsát döntötték el, határozták meg véglegesen vagy hosszabb időre. Sokáig nemzetközi jogilag és erkölcsileg is elfogadott volt, hogy a fegyverek erejével és véráldozattal leigázott valamely nép, nemzet, az elfoglalt terület a győztes birodalmának részévé, tulajdonává, birtokává vált. E felfogásban, hozzáállásban lényeges változás csak a második világháború utáni időkben (főként az ENSZ megalakulásával) állt be.

Demokratikus országokban a fegyveres erő ma is a társadalom szerves része, eleme (tehát nem idegen test), ugyanakkor annak hű tükörképe. Amilyen az ország, a társadalom, olyan a hadserege is, mivel nem egymástól hermetizáltan léteznek. Ezért az ország, a társadalom jelenségei, tünetei előbb vagy utóbb, részben vagy egészben fellelhetőek a fegyveres erőben is.

A fegyveres erő egyben az állami vezetés egyik fontos szervezete, eszköze is a meghatározott rendeltetés, funkciók és feladatok teljesítésére. A fegyveres erő a nemzet önfenntartásának is eszköze, s mint ilyen, jelzi a nép akaratát a szabadság, a demokrácia, a jogállamiság, az állami szuverenitás, az állami érdekek és a nemzeti értékek meg-

védésére, tükrözi a nép és a társadalom elszántságát, hogy nem engedi meg idegen akarat magára kényszerítését.

A fegyveres erő nagysága, felkészültsége, felszereltsége egyben az állami felelősség és a nemzettel szembeni gondoskodás megnyilvánulása, a védelmi kötelezettség teljesítése szándékának komolyságát jelző tény is.

Változtatni kellene a hadsereg létének, szükségességének indokolásán!

Az elmúlt néhány év folyamán a hazai elektronikus és nyomtatott médiában számos alkalommal hangot kaptak a *hadsereg létét, indokoltságát, jellegét stb. értékelő – zömében negatív kicsengésű – vélemények, indokok.* Ennek során számos olyan nézetet találkozhattunk, amely – a közelben folyó többéves népiirtó háború ellenére – rövidlátóan kétségbe vonta a magyar hadsereg szükségességét, szorgalmazta a hadkötelezettség megszüntetését, lelkiismereti, alapvető emberi jogokra hivatkozva, megoldásként az önkéntesség bevezetését ajánlva. Ezek a megoldások a jelen viszonyok között *egyenlőek lennének a jogos önvédelemről való lemondással, a teljes védtelenséggel.*

A nemzetközi stabilitás, a biztonság és a béke megszilárdításán fáradozó szervezetek (ENSZ, EBESZ, NATO, EU, NYEU, ET stb.) tevékenységének körülményei között – látható ellenség, veszély és fenyegetés hiányában – nem véletlenül vetődött fel hazánkban is a hadsereg szükségességének kérdése. Így volt ez a majd kétszáz éve semleges Svájcban is, ahol a 80-as évek végén felmerült, hogy az ország a továbbiakban hadsereg nélkül létezzen. Ezt a megoldást azonban az 1989. XI. 26-i népszavazás elvetette, s a nép a hadsereg további fenntartására s a vele járó terhek viselésére adta voksát. A svájci, milíciajellegű *hadsereg* ugyanis nemcsak *külső-védelmi*, hanem *belső jellegű létezésbiztonsági és nemzetközi funkciókat is betölt*, s ezzel biztonsági szolgáltatást teljesít az ország és a lakosság számára.

A nyugati – főleg a NATO-beli – országokból származó szakirodalom alapján megállapítható, hogy a *hadsereg rendeltetése, szerepe, funkciója az államon belül alapvetően nem változott, de jelentősen kiegészült, bővült. A fegyveres erő fenntartásának céljai, feladatai, működésének körülményei és keretei jelentős változáson mentek keresztül.* A demokratikus országokban a hadseregeket ma már elsősorban *nem az egymás után következő háborúk sikeres megvívására tartják fenn és fejlesztik, hanem a béke megőrzése, oltalmazása, a háborúk elkerülésének elősegítése a legfontosabb céljuk, rendeltetésük.* A háborút, a katonai konfliktust megelőző visszatartó hatás, ennek sikertelensége esetén pedig *a konfliktuskezelés, -vissafejlesztés került egyértelműen előtérbe a béke időszakában.* Ha azonban ezek az erőfeszítések valamilyen ok folytán nem eredményesek, akkor az állami (szövetségi) vezetésnek – *végző eszközként – a hadsereg alkalmazásához kell folyamodnia* az ország, a lakosság és az állami érdekek, a nemzeti értékek, a szellemi és a vagyoni javak megvédése céljából.

Nemzetközileg elfogadott biztonságpolitikai álláspont, hogy az *előre tervezett nagy és közepes méretű háborúk veszélye napjainkra jelentősen csökkent, de teljesen nem szűnt meg.* A nagy háború veszélye viszont sok kisebb, *előre nem eléggé látható és prognosztizálható konfliktussá, helyi háborúvá, kihívássá és kockázattá változott, amelyeknél fennáll a kiszélesedés, áttérjedés veszélye.* Ezek a helyzetek nehezen kezelhetők, nehezezen szüntethetők meg még nemzetközi katonai erő felhasználásával is (lásd pl. Bosznia, Csecsenföld, Etiópia, Ruanda, Karabah esetét stb.).

A fentiek azt igazolják, hogy egy adott országnak konkrét ellenség, veszély és

fenyegetés hiányában már békében is rendelkeznie kell a biztonságpolitikai környezetnek, a geopolitikai és a geostratégiai helyzetnek, az ország nagyságának és teherbíró képességének megfelelő hadsereggel, amely válság, konfliktus vagy háború esetén tovább növelhető. Demokratikus országokban *hadseregre elsősorban nemzeti, másodsorban a nemzetközi jellegű feladatok megoldása érdekében van szükség, amely az érintett ország biztonságának megőrzésén túl hozzájárul a nemzetközi stabilitás és a béke fenntartásához is.* A hadsereg tehát a nemzeti függetlenségnek, az állami szuverenitásnak, az ország területi integritásának védelmezője. Emellett *olyan szervezet és eszköz az állami vezetés kezében, amelyet – szükség esetén – alkalmazhat az országon belül keletkező egyes, nem minden esetben és kimondottan katonai erő igénylő katasztrófák, csapások elhárítására, illetve következményeinek csökkentésére is.* Nemzetközi viszonylatban pedig az állam – katonai erői egy részének rendelkezésre bocsátásával – *hozzá tud járulni a globális, fontos és veszélyes nemzetközi problémák megoldásához.* Ezért minden, funkcióját komolyan vevő állami vezetés – ha azt akarja, hogy nyilatkozatait respektálják, s azt megfelelő katonai erő támassza alá – ragaszkodik önálló, hatékony és hiteles fegyveres erő birtoklásához.

A NATO és a NYEU tagországainak példája azt mutatja, hogy a fegyveres erő rendeltetésének, funkcióinak, feladatainak, nagyságának, felszereltségének pontos és körültekintő meghatározásához *nincs szükség az ellenségkép megrajzolására, annak katonai ereje és fegyverzete konkrét megnevezésére.* Ez ezekben az országokban (szövetségben) egyetlen hivatalos okmányban sem szerepel. *Ehelyett azokat a célokat, feladatokat nevezik meg, amelyek teljesítésére a saját fegyveres erőnek (függetlenül attól, ki az ellenség és az milyen erős) készen kell állni, mégpedig három időszakban: békében, válsághelyzetben és háború esetén.* Ezekből fakad ugyanis elsősorban a hadsereg nagysága, szerkezete, fegyverzete, felszerelése, felkészítése stb. (emellett természetesen más tényezők számbavétele is szükséges).

Nem tekinthető tehát kielégítőnek és megnyugtatónak az a nálunk kialakult gyakorlat, amely a fegyveres erő nagyságát, szervezetét, fegyverzetét, felszerelését stb. elsősorban és csaknem kizárólagosan az adott időszakban a környező államokból kiindulható és számításba vehető veszélyek, kihívások, kockázatok alapján tartja célszerűnek meghatározni, illetve szabályozni. Annál is inkább, mert az említettek olyan *mozgékony és változékony elemek, helyzetek, amelyekhez a fegyveres erő fenntartásában és fejlesztésében hosszabb távon nem lehet alkalmazkodni.* Megváltozásukhoz ugyanis elég egy választási forduló, egy új összetételű parlament és kormány a szomszédságban, amely a régittől eltérő célokat, törekvéseket hirdet meg, állít tevékenysége középpontjába, amelyek a veszélyeket fokozhatják vagy gyengíthetik, a kihívásokat és a kockázatokat pedig veszéllyé növelhetik.

Éppen ezért jelentősen segítené a katonai vezetés közép- és hosszú távú tervező-szervező munkáját, ha tevékenységét időállóbb, hosszabb időszakra érvényes célok alapján folytathatná. Ehhez azonban változtatni kellene a jelenlegi szemléleten és gyakorlaton is.

Nagyobb gondosságra van szükség a hadsereg rendeltetésének, funkcióinak, feladatainak meghatározásában!

Az 1990-es évek első felében a felső katonai vezető szervek kidolgoztak és az államhatalmi szervek pedig jóváhagytak néhány, irányadóul szolgáló okmányt.

Ezek hoztak ugyan némi eredményt, de nem rajzolódik ki belőlük a honvédség rendeltetése, mint ahogy funkciói és várható feladatai sem. Nem történt meg a feladatok várható tagolása: békére, válsághelyzetre és háború időszakára.

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei [11/1993. (III. 12.) országgyűlési határozat] olyan irreális célok szavatolását írja elő, amilyenre a Magyar Köztársaság egyáltalán nem képes. Ilyennek tekinthetők: a „piacgazdaság zavartalan működése”; „a Magyar Köztársaság területén élők élet-, vagyon- és szociális biztonsága”; „a nemzetközi béke fennmaradása...” Ezek olyan túlméretezett célok, amelyek szavatolására egyetlen ország vagy nemzetközi szervezet sem képes, mivel meghaladja lehetőségeit.

Az 1993. évi CX. törvény a honvédelemről sem tartalmaz sem rendeltetést, sem funkciókat a fegyveres erő részére. A feladatokat sem tagolja a törvény békére, válsághelyzetre és háború esetére, s azokat az adott formában túl részletesen, fontoságuktól eltekintve, semmit sem kiemelve, 11 pontban határozza meg. Valamiféle fontossági sorrendet csak a felsorolás helyi értéke alapján lehet kikövetkeztetni.

A Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló országgyűlési határozat [88/1995. (VII. 6.)] szintén nem tartalmazza a honvédség rendeltetését és funkcióit, vegyesen határoz meg középtávon feladatokat és követelményeket. Ezek is csak megközelítően vannak szinkronban a NATO-ban alakuló, formálódó elvekkel és gyakorlattal. Így pl. nincs szó a többrendeltetésű csapatok kialakításáról, felkészítéséről, rendeltetés és funkció szerinti tagolásokról stb.

Nem találunk kielégítő és megnyugtató megoldást az új alkotmány szabályozási elveiben sem. A hosszabb időre szóló alaptörvényben újszerű és előremutató, jövőorientált megoldást kellene alkalmazni. E helyett az alábbiakat találjuk: „A Magyar Honvédség alapvető feladata a haza katonai védelme.” Ez a meghatározás kétségtelenül igaz, de nem kielégítő, mert így a honvédségnek békében nincs sem alapvető, sem másodlagos feladata, de nemzetközi jellegű kötelezettsége sem. Az idézett alapvető feladat teljesítésére ugyanis csak háború vagy katonai konfliktus esetén kerülhet sor. Ilyen erőltetett és régimódi megfogalmazás helyett az új alkotmányban csak a honvédség helyét, szerepét és rendeltetését kellene rögzíteni az alábbiak szerint: „A Magyar Honvédség a társadalom szerves része, a felső állami vezetés egyik fontos szervezete, eszköze, amelynek rendeltetése: a nemzeti függetlenség, az állami szuverenitás, az ország területi integritása, az állami érdekek és a nemzeti értékek oltalmazása és katonai védelme, s a vállalt nemzetközi kötelezettségek fegyveres teljesítése, amelyeket külső, belső és nemzetközi funkciók betöltésével valósít meg.” Ez a megoldás beillesztené a honvédséget a társadalomba, magába foglalná a békében, válsághelyzetben és háborúban megoldandó nemzeti és nemzetközi feladatokat, így kiindulópontot képezne az alsóbbrendű jogszabályok tartalmához is, s nem lenne majd szükség módosításra a NATO-hoz, a NYEU-hoz való csatlakozás esetén sem.

Az új alkotmány szabályozási elveiben az V. rész foglalkozik a *rendkívüli helyzetekkel*. A logika és a célszerűség azt kívánná, hogy vegyük át azon szervezetek terminológiáját, ahova csatlakozni óhajtunk. A NATO érvényben lévő hadászati elgondolása három időszakot különböztet meg: béke, válsághelyzet, háború. Erről azonban a szerkesztők nem vesznek tudomást, de arról sem, hogy a nemzetközi jog, az ENSZ alapokmánya, számos érvényben lévő nemzetközi szerződés is a há-

ború terminológiáját használja a társadalom és az állam különleges helyzetének és állapotának meghatározására. Nehezen képzelhető el, hogy a nemzetközi jogot, a számos nemzetközi egyezményt majd a magyar alkotmányhoz igazítják és átveszik a védelmi helyzet (ezen belül a megelőző védelmi helyzet, a fegyveres védelmi helyzet), a szükséghelyzet és a katasztrófhelyzet fogalmát. A háborút, mint az ország és az állam különleges helyzetét és állapotát s mint terminológiát ezért – véleményem szerint – nem lehet száműzni az új alkotmányból!

Módosítást igényelne a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény III. fejezete is a következők szerint: „A Magyar Honvédség feladatai:

- óvja az országot és állampolgárait a politikai zsarolás és a külső fenyegetés ellen;
- mozdítsa elő a katonai stabilitást Közép-Európában és segítse Európa integrációját;
- oltalmazza és védelmezza a Magyar Köztársaság területét, légterét, lakosságát, állami érdekeit és nemzeti értékeit minden külső támadás ellen, vegyen részt a szövetséges államok közös védelmében;
- szolgálja a békét, a nemzetközi biztonságot az ENSZ-alapokmány, az EBEÉ-záróokmány, a Párizsi Charta szellemében;
- nyújtson segítséget az alkotmányos rend nagyobb mérvű megzavarása estén a rend helyreállításához, katasztrófák, elemi károk következményeinek csökkentéséhez, vegyen részt humanitárius és mentési feladatokban.”

Ez a meghatározás megszüntetné a feladatok jelenlegi rendszertelenségét, kereszteződését, részletességét, s azokban egyértelműséget teremtené, tartalmazná a külső, a belső és a nemzetközi funkciókat, s kiterjedne békére, válsághelyzetre és háború esetére, megegyezne a NATO-ban alkalmazott eljárással is.

Természetesen a feladatok összefoglaló, tömör megfogalmazása után a honvédelmi törvénynek részletesebben meg kellene határozni a békében, a válság-helyzetben és a háború (fegyveres konfliktus) esetén teljesítendő tennivalókat is.

Végezetül megállapítható, hogy a hadsereg vonatkozó javaslatok előkészítőire és a döntéshozókra igen nagy felelősség hárul. Sohasem szabad megfeledkezniük a hadsereg azon jellemzőjéről, hogy a *katonai erő és képesség nem áru*, amelyet szükség esetén azonnal meg lehet vásárolni és felhasználni. A katonai erőnek éppen az az egyik jellemzője, hogy egy döntéssel vagy határozattal igen gyorsan megszüntethető, gyengíthető vagy hosszú sorvasztásra ítéltető. A *fejlesztéshez*, a hadrafoghatóság és a harcckészültség visszaállításához, a hatékony működőképesség eléréséhez azonban *hosszú évek, sőt egyes esetekben 1–1,5 évtized fáradtságos és igen költséges munkája szükséges*. Ezért a hadsereg létére, sorsára kiható minden lényeges döntésnél – a pillanatnyi helyzet és lehetőség mellett – figyelemmel kell lenni a közép- és a hosszú távú érdekekre is. Ugyanakkor a mértéktartásról sem szabad megfeledkezni. A hadseregnek *nem* a „legrosszabb helyzetre” kell felkészülnie, nem arra, hogy egy időben több vagy minden irányból nagy erejű katonai fellépés következik be hazánk ellen. Ilyen helyzetnek ugyanis egyszerűen *nincs reális esélye*.

Móricz Lajos

A megváltozott hadászati nézetek és a területvédelem

A hadügy kérdéseinek esedékessé vált újraértelmezése, felülvizsgálása során szükséges az ún. területvédelem értelmezésének és szervezeti vonatkozásainak görcső alá vétele is. Az alábbiakban közlésre kerülő cikk a területvédelem kérdéseire irányuló olyan kétéves kutatás eredményeit kívánja összefoglalni, amely az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások kollégiuma támogatásával, több kutató részvételével folyt. A szerző a területvédelmet hadászati kategóriaként mutatja be, elemzi annak bővülő tartalmát, szervezeti és vezetési vonatkozásait.

A területvédelem megszervezése hazánkban évtizedeken keresztül a háborúra való felkészülés keretében kapott helyet, abból a koncepcióból kiindulva, hogy a hátszágban a kiemelten fontos objektumok őrzés-védelme és néhány egyéb feladat ellátása biztosítva legyen.

A kilencvenes években Európában kialakult biztonságpolitikai helyzetből adódóan az országok közötti háború veszélye minimálisra csökkent. Ugyanakkor olyan globális és regionális veszélyforrások keletkeztek, illetve erősödtek fel, amelyekből – nem megfelelő biztonságpolitikai kezelés esetén – a szomszédos országok támadási szándéka nélkül is fegyveres konfliktusok alakulhatnak ki. Ilyen veszélyforrások lehetnek a népességrobbanásból, a világ szociális kettészakadásából, a gazdasági fejletlenségből való kitörés reménytelenségéből fakadó tömeges migráció, az etnikai konfliktusok és a válsággócok feléledése által kiváltott menekülthullámok, a nemzetközi terrorizmus és bűnözés, továbbá az ipari és a természeti katasztrófákból eredő veszélyek. Az ilyen veszélyek – jellegüknél fogva – csak a fegyveres erők, a rendvédelmi és a polgári védelmi erők közös erőfeszítésével háríthatók el.

Mindezekből adódóan joggal merül fel a kérdés: *változatlanul fenntartható-e a továbbiakban a háborúra készüléshez kapcsolódó katonai területvédelmi koncepció.*

A kérdésre a szakemberek közül néhányan úgy válaszolnak, hogy a területvédelmi koncepció módosítására a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások miatt nincs szükség, hiszen az őrzés-védelmi feladatok ellátásához továbbra is kellenek fegyveres szervezetek. A módosítás ellen szól – szerintük – a NATO-hoz való csatlakozási törekvésünk is, amely olyan helyzetet teremthet, hogy a honvédség legjobb erői valamely béketeremtő vagy biztosító feladat teljesítése érdekében el-

hagyják az országot, ez esetben pedig a külső védelmi feladatok egy része is a területvédelmi csapatokra hárulhat.

A változás ellen érvelőknek különösen a NATO-csatlakozással kapcsolatos gondolatai tűnnek megalapozatlannak. Ha egy adott helyzetben külső támadás veszélye forog fenn, akkor a NATO nyilván nem vezényelné el a magyar kontingenst más országba, sőt esetleg még meg is erősítené országunk védelmét. *A területvédelemnek tehát egyértelműen a hátszói feladatai a meghatározóak, amit a belügyi szervekkel közösen old meg, legyenek azok fegyveres konfliktusok, természeti csapások vagy katasztrófák.*

A területvédelem kérdéseivel már régebben foglalkozók körében a változtatásokat alig néhányan ellenzik, sőt ezt a legtöbbben nagyon is időszerűnek és célszerűnek tartják, hangoztatván, hogy a hadászati nézetekben végbement változások a területvédelem eddigi értelmezését is erőteljesen megkérdőjelezzik. A szükségessé váló változtatások azonban az utóbbiak szerint is nagyon komoly elméleti előkészítést, időben biztosított feltételeket és alaposan kidolgozott végrehajtási terveket tételeznek fel.

Az elméleti előkészítés akkor ad szilárd alapot a változtatásokhoz, ha a hadászat hiteles nézeteit mélyen tanulmányozza, jól megvilágítja és értékeli a katonai és a polgári területvédelemről itthon és külföldön kialakult nézeteket, feltárja az új helyzetnek és a gazdasági lehetőségeknek jobban megfelelő koncepcióváltozások kialakításnak módjait.

A hadászati nézetekről

A területvédelem *hadászati kategória*, miután országos ügyre, az ország védelmére utal. Ez a jelző tehát teljesen indokolt, függetlenül a területvédelemben részt vevő haderőrészek nagyságától. A hadászati kategória értelméből következik, hogy a hadászatban végbemenő változások a területvédelemre is hatással vannak.

A *hadászat* – miként az közismert – *egyrészt* a hadtudomány elméleti vezetőterülete, amely a honvédelemre és a fegyveres küzdelem egészére vonatkozó jelenségek törvényszerűségeit kutatja, *másrészt* a felső katonai vezetés gyakorlati tevékenysége, amelyet az ország politikai vezetésének követelményei alapján folytat.

A hadászati tudományos elemzések eredményeit is figyelembe vevő magyar politikai vezetés azt deklarálta, hogy hazánk az adott nemzetközi körülmények között egyetlen államot sem tekint ellenségének, amiből az következik, hogy köztársaságunk függetlenségének, szuverenitásának és területi sérthetetlenségének megővésén, valamint az ENSZ alapokmánya értelmében vállalt kötelezettségek teljesítésén kívül nincsenek egyéb, katonai erővel elérendő céljai.

Ezzel összhangban hozta meg az *Országgyűlés* a honvédelemmel és a Magyar Honvédséggel kapcsolatos határozatait a *Magyar Honvédség hosszú, valamint közpártvú átalakításának irányairól és létszámáról*. Ez a határozat a Magyar Honvédségnek a Magyar Köztársaság veszélyeztetése elhárításával, az ország teherbíró képességével, valamint a NATO-hoz való csatlakozás szándékával összhangban álló átalakítását irányozza elő azzal a céllal, hogy az átalakítás eredményeként – fokozatosan, több lépésben – a jelenleginél kisebb, de hiteles visszatartó képességgel rendelkező, a NATO katonai szerveibe integrálható korszerű fegyveres erő jöjjön létre.

Előírja továbbá, hogy a Magyar Honvédség létszáma békében nem haladhatja meg a lakosság 0,50–0,55%-át; megköveteli, hogy növekedjen az azonnal alkalmazható erők aránya és az általános hadkötelezettség fenntartása mellett folytatódjék a jelenlegi, sorozáson alapuló, reguláris rendszer átalakítása önkéntes és sorozott haderőrendszerre.

A felső katonai vezetés – Végh Ferrenc altábornagy szerint – e követelményekből kiindulva úgy ítéli meg, hogy a honvédség békeállományában lenniök kell *reagáló* erőknek, *fővédő* erőknek és az utóbbiakon belül *területvédelmi és tartalék* erőknek.

A reagáló erők keretébe azonnal alkalmazható és gyorsreagálású erők tartoznak, amelyeknek szervezetüknél, személyi állományuk kiképzettségénél, vezetett-ségüknél és logisztikai biztosítottságuknál fogva képeseknek kell lenniük hazai környezetben önállóan, külföldön NATO-kötelékben és -műveletekben való részvételre. Ez úgy érhető el, ha állományukban csak kiképzett katonák szolgálnak. A fővédő erők magukba foglalják a kiképző központokat és a mozgósításkor felállítandó csapatokat. A területvédelmi erők a hadsereg biztosítását szolgáló, a nemzet védelme érdekében végrehajtandó feladatokat megoldó katonai szervezetekből és az úgynevezett klasszikus területvédelmi erőkből állnak.

A haderő-átalakításáról, annak különböző problémáiról, benne a területvédelemről a kutatás során több összefüggés megvizsgálására nyílt lehetőség. Ennek kapcsán – a külföldi véleményeket is tanulmányozva – a következő általános megállapításokra jutottunk.

Általános megállapítások

A haderők átalakítása a világ sok országában a *professzionizmus irányába* halad. A létszámában kisebb, korszerű fegyverzettel ellátott seregekben csak a hivatásos és szerződéses katonák tudnak eleget tenni a rájuk váró feladatoknak. Az ilyen haderő megteremtéséhez megfelelő politikai, társadalmi és anyagi feltételekre van szükség, amire viszont hazánk esetében csak több év távlatában van kilátás.

Abból kiindulva, hogy térségünkben az államok közötti háború kirobbanásának a valószínűsége minimális, vagyis a fegyveres szerveknek csak a háborús küszöb alatti események káros hatásának elhárításában lehet, illetve van szerepük, ezért a következő években – a *tisztán önkéntes haderő létrehozásáig* – *kombinált haderőrendszert kell kialakítani*. Olyant, amelyben – a gyorsreagálású, állandóan kész, önkéntesekből álló szervezeteken kívül – viszonylag nagy számban vannak az állandóan kész kötelékeknél jóval szerényebb, olcsóbb körülmények között működő alakulatok, ellátva a számukra megszabott feladatokat, készen arra is, hogy rendkívüli körülmények között közreműködjenek a természeti és az ipari katasztrófák elhárításában, szükség esetén eleget tegyenek a mozgósítással kapcsolatos teendőiknek.

Ahhoz, hogy mindezeknek megfeleljenek – anélkül, hogy a nemzetgazdaság számára jelentős terhet jelentsenek –, *szakítási feladatok kell a keretrendszerben kialakult gyakorlatokkal és a milicrendszer adta elveket és módszereket kell alkalmazniok*.

A milicrendszerben a katonai szervezetek teljes létszámmal csak a gyakorlatok vagy rendkívüli körülmények között alakulnának meg. Egyébként ők végzik a sorévfolyamok katonai kiképzését, ami a szakmai gyakorlatnál jóval rövidebb idejű le-

het. Ezek az alakulatok láthatják el a katasztrófaelhárítás területén jelentkező feladatokat jelentős részét is, szoros együttműködésben a polgári területvédelem szerveivel.

Ugyancsak a milicrendszer elveinek és gyakorlatának megfelelően szervezhetők és alakíthatók meg a klasszikus területvédelmi szervek, legyenek azok katonaiak vagy polgáriak.

A területvédelem ma még érvényben lévő régi koncepcióját fel kell váltania egy új felfogásnak. Ez abból indul ki, hogy a megoldandó feladatok nagy része *belügyi* jellegű. Vezetésükre ebből adódóan a helyi védelmi szervek a leghivatottabbak, nem kapcsolva ki persze esetenként a felső katonai szervek közreműködését. E koncepció érvényesítése során – különösen a személyi feltételek biztosítása tekintetében – indokolt a polgári területvédelem szerveinek jelentős megerősítése.

Miután a háborús küszöb alatti események elhárításában a határőrségnek, a rendőrségnek, a polgári védelemnek és a tűzoltóságnak fő szerepe van, e szervezeteknek szakszerűen felkészített tartalékos tiszti, tiszthelyettesi és legénységi állományra is szükségük van, amelyet a belügyi és az önkormányzati szervek irányítanak, illetve készítenek fel.

A területvédelmi feladatok ellátására hivatott szervek

A területvédelem kérdéseivel foglalkozó egyes publikációk emlékeztetnek arra, hogy a feladatok ellátására már az I. és a II. világháború alatt is működtek speciális csapatok akkor, amikor az ún. hadműveleti csapatok elhagyták békebeli körleteiket. Az ő működésüket értékelve ilyen csapatok létrehozását napjainkban is nem kevesen indokoltnak tartják, sőt azt is állítják, hogy a rájuk háruló teendők sokrétűbbé válása miatt szerepük jelentősen megnövekedett.

A területvédelmi csapatok feladatai az általános vélemények szerint a sugárfigyelő és jelzőrendszerrel, a légideszant-felderítéssel és az ellenük való harccal, a terroristákkal, a felderítő- és diverzáncsoportok elleni küzdelemmel, a csapást szenvedett katonai és polgári objektumok mentésével, a veszélyeztetett műtárgyak őrzésével, a közlekedési vonalak biztosításával, a katonai rendészeti teendőkkel, a tűzrendszettel és a forgalomszabályozással kapcsolatos tennivalók következtében megsohasodnak.

A felsorolt feladatok mennyiségét és minőségét értékelve nem kevesen olyan következtetésre jutottak, hogy teljesítésükre a hagyományosan értelmezett, csak a háborús veszély felmerülésekor létrehozandó területvédelmi csapatok képtelenek, ezért a területvédelem egészét újszerűen végig kell gondolni.

Rendkívüli körülmények között a klasszikus honvédségi területvédelmi erőnek minden körülmények között be kell tölteniük bizonyos szerepet a haderő működésének biztosítása érdekében. Ez kiterjedhet egyes hadászati rendeltetésű objektumok, közlekedési útvonalak, repülőterek, vezetési pontok stb. védelmére. Ám az az elképzelés, hogy adott időszakban a honvédség őrizzon minden vasútállomást, hidat, alagutat stb. – nem lehet reális.

A honvédség békében – de rendkívüli körülmények között is – *köteles kivenni részét a nemzet védelme érdekében végrehajtandó feladatokból.* A honvédség különböző ala-

kulatai – különösen a műszaki csapatok – állandóan készek arra, hogy a vízügyi szervek irányításával, az ország rendészeti szerveivel és a polgári védelem alakulataival együttműködve felvegyék a küzdelmet a pusztító vizekkel, jégárral. A honvédség vegyielhárító-alegységei a vegyi balesetek következményei felszámolásának nélkülözhetetlen szervei. Ám szükség esetén a honvédség más erői is bekapcsolódnak a veszélyek elhárításába, a baleseteket követő mentési munkákba, a fertőzött területek lokalizálásába és mentésébe. Nagy havazások esetén az utak járhatóságát biztosító és a behavazott települések felszabadításán dolgozó honvédek tevékenységét a lakosság nagyra értékeli.

Az ország területének és objektumainak biztosítását, a lakosság életének és anyagi javainak mindenfajta káros és ellenséges hatás elleni védelmét szolgáló és a természeti csapások elhárítását végző fegyveres és nem fegyveres szervek működtetésének kérdéseit a *honvédségi és a belügyi szerveknek* – a közöttük lévő számtalan érintkezési területre alapozottan – lényegében *együtt kell megoldaniuk*. Erre az utóbbi évtizedekben bekövetkezett rendkívüli esetek megoldása során sok bizonyító tény utal.

Köztudott, hogy a tüzeseteknél, a nagyobb felhőszakadások után elsőként a tűzoltóság jelenik meg a helyszínen, és lát hozzá a mentéshez. A rendőrség általában a kárterület biztosításával kezdi ilyenkor a munkáját. A polgári védelem a következmények felszámolásában old meg feladatokat. A határővezetben a határvasdászszázadoknak van fontos szerepük.

A honvédség egyes kötelékei szervezettségüknel és felszerelésüknel fogva a riasztást követően gyorsan meg tudnak jelenni a katasztrófa helyszínén, és szinte órákon belül hozzá tudnak látni a mentéshez. Bizonyították ezt a műszaki csapatok már nem egyszer az árvizek, a vegyi egységek pedig a vegyi katasztrófák esetében.

Az egy-egy esetről működő szervek tevékenységének összehangolására a *helyi védelmi vezető szervek* hivatottak. Ennek gördülékeny érvényesülését jelenleg még akadályozzák a régi felfogást tükröző jogszabályok és az azok alapján kialakult gondolkodás. Ezért a honvédelmi törvényben – de feltehetőleg a határőrizeti és a katasztrófavédelmi törvényben is – olyan változtatásokra van, illetve olyan megfogalmazásokra lenne szükség, amelyek a katonai és rendvédelmi szervek együttes tevékenységét segítik elő, illerwe azt ösztönzik.

Ennek – úgy tűnik – oda kellene vezetnie, hogy *a területvédelmet a jövőben a lényeg jobban kifejező belbiztonsági védelemnek hívjuk*, amely integrálja az eddig katonai és polgári területvédelemnek nevezett erőket. Ennek az integrációnak nemcsak a szervek működtetésében, hanem jelentős részük megalakításában is kifejezésre kellene jutnia. Persze nem a honvédség békében is élő csapatai esetében, hanem a klasszikus katonai és polgári területvédelmi erők személyi, technikai és elhelyezési feltételei vonatkozásában. Ilyen megoldás fejezné ki leginkább a polgári és a katonai erőfeszítések egységét.

Következtetések és ajánlások

1. A jelenlegi magyar haderőrendszer átalakítása – melyet az Országgyűlés 88/1995. számú határozata szorgalmaz – azért is aktuális, mert a keretrendszer elavult, merev és drága, azon már semmilyen korszerűsítés nem segít, és további

fenntartása mellett a honvédség létszáma lényegesen már nem csökkenthető anélkül, hogy a szervezetek a működés, sőt az életképesség határai alá ne süllyednének.

Ez a körülmény a területvédelmi szervekre is kihat. A problémákat a Magyar Honvédség egészének önkéntessé történő átalakítása oldhatja meg. Az erre irányuló szándék megvalósításáról azonban – bár a magyar társadalom különböző hírforrásokból az utóbbi években gyakran hallott és hall róla – jelenleg még nincsenek megalapozott elgondolások sem a politikai, sem pedig a szakvezetés asztalán.

Az elgondolások kialakítását többen időszerűtlennek is tartják azzal az indokolással, hogy az önkéntes haderő drágább, mint a hadkötelezettségre épülő, és ezért az áttéréssel való konkrét foglalkozás ezekben az években felesleges. Elegendő azt jelezni, hogy az átálláshoz a feltételek feltehetően 10–15 év elteltével teremtdnek meg.

A honvédség jelenlegi helyzetét és az átalakításával kapcsolatos elgondolásokat elemezve a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy súlyos hibát követünk el, ha nem kezdünk el konkrétan foglalkozni az önkéntes haderővé való átalakítással, mert minden most elhatározott szervezési rendszabály csak akkor lehet sikeres, ha illeszkedik a távlati célhoz.

A külföldi tapasztalatok és az általunk végzett előzetes számvetések szerint az tűnik reálisnak, hogy a honvédség átalakításának mindenoldalú előkészítésére 3–5 év, végrehajtására pedig 5–6 év lesz szükséges. Az előkészítés és a végrehajtás megkezdéséig megteendő lépések a tervek elkészítését és az azokban foglalt feladatok teljesítését jelentik. Ez az átmeneti időszak egyidejűleg biztosítja, hogy a honvédség folyamatosan teljesítse békefeladatait és megteremtse az átalakulás feltételeit.

E kettős feladat végrehajtásához az *önkéntes haderő létrehozásáig kombinált haderőrendszert szükséges alkalmazni*, amelyben önkéntes és hadkötelezettségre épülő alakulatok lesznek. Ez utóbbiak közé tartoznak még jó ideig a fővédelmi erőkhöz és a területvédelemhez sorolt alakulatok is függetlenül attól, hogy a béke-, illetve a hadihadrendbe tartoznak.

A hadkötelezettség iránt fokozódó társadalmi ellenszenvvel számolva a területvédelemben a polgári védelem civil jellegének erősítése látszik indokoltnak.

2. A kombinált haderőrendszer kialakításánál – miként majd az önkéntes haderő létrehozásánál is – szem előtt kell tartani: az új Európa kialakulása nem szünteti meg azokat az okokat, amelyek szükségessé teszik, hogy az államok nemzeti kerekben gondoskodjanak országuk biztonságáról, a demokrácia megóvásáról, a lakosság életének és anyagi javainak védelméről. Ugyanakkor a honvédelem sajátos vonása, hogy az új Európában a *biztonság csak az államok kollektív erőfeszítésével teremthető meg*, s a biztonság – főként katonai – feladatai integrált szövetségi rendszerben kerülnek megoldásra. A nemzeti és az integrációs rendszer egyidejű működéséből eredő sajátosságokat a honvédelem modernizációjánál – ezen belül az ország területi védelmével kapcsolatos tennivalók értelmezésénél és korszerűsítésénél is – figyelembe kell venni.

3. A megváltozott hadászati nézetekből fakadó reális védelmi koncepció új megvilágításba helyezi az ország területének biztosítására vonatkozó eddigi nézeteinket és az erre szánt erőket. Nézeteinket a jövőben annak a koncepciónak a jegyében kell átalakítanunk, hogy a *területvédelmet kielégítően csak integrált belbiztonsági rendszer képes biztosítani*, amelybe a katonai, a rendvédelmi és a polgári területvé-

delmi erők szervezetenként is belapcsolódnak, és a helyi védelmi vezető szervek irányításával működnek.

4. Az integrált belbiztonsági szervezetbe a külső támadás elhárítására hivatott biztosító erőknél kívüli *honvédségi területvédelmi egységek* szerintünk *háromféleképpen kapcsolódhatnak*:

- a) a szervezeti önállóság és a honvédséghez tartozás meghagyásával, a katonai és a honvédelmi szervek közötti együttműködés jelentős javításával, különösen a sugárfigyelő-jelzőrendszerek és a vegyiveszély-helyzetekre vonatkozó adatgyűjtés és a tájékoztatás vonalán;
- b) a honvédség által megalakított területvédelmi egységeknek a hadrafoghatóságuk elérése után a fővárosi, illetve a megyei védelmi bizottságoknak történő átadásával;
- c) a területvédelmi egységeknek a honvédségtől a BM-nek már most történő átadásával (a személyi és az anyagi ellátás biztosításában – miként az a polgári védelmi szervek esetében is történik – a hadkiegészítő parancsnokságok természetesen továbbra is közreműködnek).

Az egyes változatok alapos és körültekintő mérlegelése után a döntést a legfelső szinten kell meghozni. A mérlegelés során a már eddig ismertetetteken felül a következőket célszerű figyelembe venni:

Az *a* változatnál a katonai területvédelmi egységek elsősorban az ország katonai védelmével összefüggő feladatokat, vagyis a hadművelleti csapatok hátsó területét és a közlekedési hálózatot biztosítják, őrzik a katonai objektumokat, és közreműködnek az ellenséges légideszantok felszámolásában. Az ettől eltérő, inkább közrendvédelmi vegyi- és sugárfelderítési, valamint az ellenséges csapások következményeinek felszámolásával kapcsolatos, továbbá a megyi VB vezetési pontok védelméből fakadó feladatokat az integrált területvédelembe bevont más erők (rendőrség, polgári védelem stb.) véggezzék.

Mindezen feladatok végrehajtása érdekében célszerű a területvédelmi egységekben:

- a működési körzetre kiterjedő feladatokhoz (közlekedési hálózat helyreállítása, hídhelyreállítás, légideszantok felszámolása stb.) mozgékony alegységeket
- az objektumok őrzéséhez, egy-egy település (város) védelméhez helyhez kötött (közélről biztosított) alegységeket szervezni.

Ez utóbbiaknál érvényesíthető lenne teljes egészében a milicrendszer összes előnye, hiszen a hadiruházattal, egyéni fegyverrel és védőeszközzel ellátott állampolgárok maguk védik saját városukat, lakóhelyüket.

A szükség esetén békében is megalakított területvédelmi egységek természetesen részt vehetnek a katasztrófaelhárításban, az elemi csapások stb. következményeinek felszámolásában is.

A *b* változatnál – bár a honvédség által megalakított területvédelmi egységek a megyei védelmi bizottságok alárendeltségébe kerülnének – egyes, főleg mobil jellegű feladatokat az illetékes katonai parancsnokok is szabhatnak. A változat előnye, hogy ez esetben a honvédség felső vezetése mentesülne a területvédelmi feladatok szervezése és vezetése alól, hátránya, hogy a kötelek felkészítését békében az végzi, aki szükség esetén azokat alkalmazza.

A c változatnál érvényesülne az a nyugat-európai gyakorlat, miszerint az ország haderejének felkészítésével és alkalmazásával kapcsolatos feladatokat (modern fegyverzettel, haditechnikai eszközökkel való felszerelést és az országot meg támadó állam reguláris fegyveres erői elleni harcra való felkészítést) a honvédelmi miniszter irányítása alá tartozó honvédség, míg az ország területén (a hadműveleti terület kivételével) a rend, a biztonság fenntartását, a területvédelmet, a polgári védelmet, a humanitárius stb. feladatokat a belügyminiszter irányításával a rendőrség, a területi csapatok és más rendvédelmi, vagyis civil szervezetek végzik.

A c változat bevezetése esetében természetesen a hatályos jogszabályokat (alkotmány, honvédelmi törvény stb.) is módosítani kellene, hogy a hadkötelesek – a honvédséghez és a határőrséghez hasonlóan – a rendvédelmi szervekhez, köztük a területvédelmi csapatokhoz BM-alárendelés esetén is behívhatók legyenek.

5. A honvédségi, a határőrségi és a rendvédelmi szervek békelétszáma eseténként kevésnek bizonyulhat a felmerülő védelmi és biztosítási feladatok ellátására. Az is bekövetkezhet, hogy a feladatok teljesítése közben a szervek állományát olyan veszteségek érik, amelyek csökkentik azok harcértékét. Mindkét körülmény felveti a tartalékképzés szükségességét.

A tartalékképzés jelenleg csak a honvédségi és a polgári védelmi szervekkel kapcsolatban van megnyugtatóan megoldva. A megváltozott körülmények miatt a tartalékra azonban minden rendvédelmi szervnél szükség van. Ennek megteremtéséhez a törvényi előírások módosítása biztosíthatja a megfelelő alapokat, amihez azonban a hadkiegészítési rendszeren is javítani szükséges. Biztosítani kell, hogy e szervek – főleg a helyhez kötött feladatokat végző szervezetek – tartalékosai néhány órán belül elfoglalják kijelölt beosztási helyeiket. Ez akkor valósítható meg, ha a tartalékosok – akik zömükben önkéntesen, a milicrendszer szabályai szerint szoros kapcsolatot tartanak fenn alakulatukkal – rövid idő alatt fel tudnak hagyni polgári foglalkozásukkal, és szinte azonnal meg tudják kezdeni a hadi beosztásukkal járó feladatok teljesítését.

6. A területvédelem (az általunk helyesebbnek tartott kifejezéssel: a belbiztonsági védelem) újszerű értelmezése a honvédelem helyi igazgatásával kapcsolatos *törvényi előírásoknak* lényegében nem mond ellent. Ám nem állítható hogy a gyakorlati végrehajtásnak minden téren meglennének a jogszabályi alapjai. A polgári védelmi törvény sem számolt még az ajánlott megoldásokkal. A joghézagok keletkezését a honvédelmi törvény felülvizsgálásával és kiegészítésével lehetne megelőzni.

Ehhez viszont a tudományos kutatásoknak mielőbb részletesen elemezni és adaptálni kell azokat a szervezeti, vezetésbeli és működésbeli módszereket, amelyek a NATO-országokban a belbiztonsági rendszereket jellemzik. A jelenlegi ismereteink szerint az osztrák területvédelmi ezredek, a svájci katasztrófavédelmi ezred, a belügyi rendészeti szervekkel kapcsolatosan pedig a német módszerek érdemelnek részünkről különös figyelmet annak érdekében, hogy a számunkra optimális szervezeti, alkalmazási és vezetési változatok kialakíthatóak legyenek.

Szabó József–Seebauer Imre

A vitorlán állítani kell!

A szerzők abból indulnak ki, hogy a világ fejlett országainak, de különösen az euroatlanti országoknak a vezetői olyan helyzet elé kerültek, amelyben haderőiket nem egy totális háború szükségletei, hanem a béke és a biztonság megőrzésének követelményei szerint kell átalakítani. Megállapítják, hogy ez nem végezhető el a béke- és biztonságkutatás, illetve a hadtudomány eredményeinek felhasználása nélkül. A szerzők megvizsgálják, hogy a magyar hadtudományi kutatások a haderő-átalakítás főbb irányait illetően milyen ajánlásokat tesznek, majd elemzik a hadtörténelem idevonatkoztatható tanításait és a modern polgári vezetéselmélet által feltárt tapasztalatokat. Mindezekre, valamint saját kutatásaikra támaszkodva kidolgozzák a haderő átalakításának vélekedésük szerint új filozófiáját, amelynek leglényegesebb elemeit hat pontban foglalják össze.

A magyar katonai szakirodalom nézetei a haderő-átalakításról

A magyar hadtudományi kutatók széleskörűen foglalkoznak haderő-átalakítás problematikájával. Az álláspontok között azonban még jelentős megközelítésbeli különbségek vannak. Érdeemes megvizsgálni egyesítésük lehetőségeit és a vitákban tisztázni az ebből származó új hadseregszervezési, -vezetési filozófia kialakítását.

A Horváth István vezetésével az OKTK keretében dolgozó munkacsoportnak a haderőrendszerek alapmodelljeit bemutató tanulmányában olvashatjuk: „indokolt lenne – követve a nyugat-európai államok példáját – a jelenlegi helyett egy másik haderőrendszer elvei alapján kidolgozni a honvédség átalakításának programját”, azonban „az új haderőrendszer létrehozása természetesen csak hosszabb idő alatt oldható meg. Addig is... a következők látszanak szükségesnek: – az örökölt néphadseregből megtartani az 'életképeset', vagyis a használható technikából létrehozni egy védelmi készenléti erőt...; – fokozatosan 'gyarapítani' a legkorszerűbb eszközökkel felszerelendő, gyorsreagálású... alegységek számát,... Mindez egyúttal fokozatosan erősítené a honvédség hivatásos jellegét, illetve elindítaná az önkéntes haderő kialakítását; – a fentiek mellett változatlanul biztosítani kell... a tartalékos állomány mozgósításának lehetőségeit...” (1)

A tanulmányban egyértelműen kifejezésre jut, hogy a haderő a megváltozott feladatoknak, csak korszerű fegyverzetrel felszerelve, hivatásosokra és tartalékosokra építve, jelentősen csökkentett létszámmal és új harc eljárások alkalmazására felkészítve felelhet meg. A szerzők ezzel kifejezésre juttatták, hogy olyan szervezési fi-

lozófia mellett foglalnak állást, amely szerint a haderő átalakításakor a *fegyverzet és az abból következő harcéljárás* az elsődleges kiindulási pont. Az idézett tanulmány mellett ezt a filozófiát más munkacsoportok és vezető személyiségek is magukénak vallják.

Joggal vetődik fel a kérdés, miért van szükség egy másik haderőrendszer elvei alapján kidolgozni a magyar haderőrendszer átalakításának elveit? Van-e lehetőség hazánk helyzetében a legkorszerűbb fegyverrendszerekre alapozott fejlesztésnek? Fennáll-e még napjainkban az a szoros kapcsolat a szervezeti struktúra és fegyverzet között mint a múltban?

A meglévő szervezeti struktúrához kapcsolódó filozófia megváltoztatását tartja szükségesnek *Pintér István*, aki a következőket írja: „a hadsereg átalakítási folyamatban változtatni kell a hadsereg szellemiségét, gondolatiságát is, hiszen az, ami most van, a századelő vezetési, szervezési kultúrájára, a Taylor-rendszerre és ennek sajátos porosz-orosz konstrukciójára, a szovjet rendszerre alapozódik.” A szerző tehát a szervezetről vallott felfogásban látja a haderő átszervezésének lényegét. A tanulmány további részében ki is fejt, hogy a szervezeti kultúrára épülő filozófiával javasolja helyettesíteni a jelenleg érvényesülő szemléletet. „Erős kultúrájú az a szervezet, amelyben az értékek, érdekek, szükségletek, az emberek tudatában megfogalmazódó hitek konzisztens harmóniában vannak a szervezeti célokban, a célokat elérni szándékozó személyek gondolkodásában, magatartásában, vizsgálódásában, környezetükhöz való viszonyában.” (2)

A kérdés ebben az esetben az, hogy a szervezeti kultúrára építő filozófia valóban elvezet-e a megváltozott feladatok eredményes és hatékony végrehajtására alkalmas haderő létrehozásához, vagy csak a vizsgálódást segíti elő.

Mindkét kérdéssel kapcsolatba hozható *Bolgár Judit*nak az észrevétele: „A szervezés- és vezetéstudomány egész történetén végighúzódik az a dilemma, ami napjaink katonai vezetésére is jellemző, hogy igazából mi a vezetői hatékonyság megvalósításának eredményes útja: szervezetet és az embert egyaránt eltárgyasító, elszemélytelenítő, racionális, bürokratikus elvekre épülő modell, vagy inkább az emberi viszonyok (human relations) tanának 'humanisztikus' modellje...” (3) A tanulmány további részében a szerző érzékelteti, hogy a „humán erőforrásokkal való gazdálkodás intézményeinek a szervezeti struktúrában meghatározott helyük van.” A szerző szerint a két ellentétes filozófiának vannak közös elemei, így az emberi tényezőket figyelembe vevő feladatok beépíthetők a funkcionális vezetési szemléletbe.

Bolgár Judit és *Pintér István* emberközpontúsága azonban nem ugyanazon elméleti forrásból ered, szemléletük közös annak ellenére, hogy a human relations tan a második világháború előtt született, a szervezeti kultúra szerepének előtérbe kerülésére pedig a közelmúltban figyeltek fel a vezetéselmélet kutatói. Mindkettőjük az ember és a csoport szükségletei szerint szerveznék át a szervezetet. Vajon hogyan érvényesíthető a két ellentétes szemlélet az új szervezet létrehozásánál?

Érdemes egy pillantást vetni a gyakorlati vezető szemléletére is. A haderő „átalakítása elodázhatatlan, ... a kivitelezés léptéke a feladat nagyságához, összetettségéhez, horderejéhez igazodva arányos kell hogy legyen. Az elhamarkodott, a folyamatos működést, az emberi tényezőket figyelmen kívül hagyó ütem végzetes lehet. Éppen ezért az új struktúrára való áttérés csak több év alatt mehet végbe, s azt a gazdaságosság és a hatékonyság messzemenő figyelembevételével kell végrehaj-

tanunk...” – foglalja össze gondolatait *Lakatos György*. (4) E gondolattal kapcsolatban is felvetődik a kérdés: mit jelent az új struktúrára való áttérésnél a gazdaságosság, a hatékonyság; milyen elvek szerint érvényesíthetők ezek a követelmények.

Véleményünk szerint a fenti, a környezetükből kiragadott idézetek is megfelelően szemléltetik a gondolatok sokszínűségét és ellentmondásos viszonyukat. A tanulmányok, ha nem is nyújtanak egyértelmű megoldást, forrásai a tisztázó vitának és mutatják, hogy az új filozófia kialakítása sokoldalú vizsgálatot igényel.

Cikkünkben három feltételezésből kiindulva kíséreljük meg az új hadseregszervezési, vezetési filozófia kimunkálását. 1. A hadtörténelmi szakírók írásaiból kiolvasható szervezési és vezetési törvényszerűségek. 2. A polgári vezetéselemélet alapirányzatai, illetve a hadseregek szervezési, vezetési elvei és tapasztalatai közötti összefüggések. 3. A hadügy forradalmában előttünk járó haderők vezetőinek tapasztalatai és kutatóik szervezés- és vezetéseleméleti következtetései.

A hadtörténelem által feltárt szervezési és vezetési törvényszerűségek

A hadügyben jelenleg olyan forradalom megy végbe, melynek a jelentősége csak történelmi távlatokban mérhető. Ahhoz tehát, hogy feltárára kerüljenek a haderő belső, strukturális ellentmondásai és a katonai vezetéselemélet megfelelő elveket és módszereket tudjon adni ezek feloldásához, a hadtörténelemhez kell fordulni.

A hadtörténelem ilyen szándékú tanulmányozása azonban nehézségekbe is ütközik, mivel a katonai szakírók – a kor gyakorlatának megfelelően – a háborúk, a csaták leírásakor a vezetési tevékenységeket nem különítik el a végrehajtástól, azokat összefoglalva, együtt jelenítik meg. A vezetési elvek a hadvezérek számára tanulságként rögzített teendőkként fogalmazódtak általában meg.

Mindezt még nehezíti, hogy a katonai szakírók munkái – kevés kivétellel – nem lelhetők fel könyvtárainkban, a meglévőket sem teljes terjedelmükben publikálták az idegen nyelvűek pedig nincsenek lefordítva. A szakírók munkáiból elsősorban a végrehajtás szemléletéből történt a válogatás, ezért feltételezhető, hogy a vezetésre vonatkozó leírások, megjegyzések köre hiányosan áll rendelkezésünkre. Mindezek ellenére mégis úgy gondoljuk, hogy a „tisztá forrás” biztosítása lenne az első feladat, amit – a Magyar Hadtudományi Társaság felmérése szerint – mintegy 200 forrásanyag beszerzésével, s a katonai vezetőkhöz, valamint a kutatókhoz való eljuttatásával lehetne megoldani. Ennek azonban nincs pénzügyi fedezete, márpedig e nélkül a nyugati hadikultúra, a világ vezető katonai hatalmai katonai gondolkodásának alapos megismerése, az oktatásba való beépítése, tehát a megfelelő magyar katonai gondolkodás kialakításához való felhasználása elképzelhetetlen. A „tisztá forrásokhoz” fordulást mégis célszerű megkezdeni. Egy új mentőkocsi árából ez már megoldható lett volna.

Flaviustól származik a mondás: „Aki tehát békét akar, készüljön a háborúra; aki győzelmet kíván, gondosan képezze a katonáit: aki kedvező kimenetelt óhajt, tudománnyal harcoljon és ne bízza magát esetlegességekre.” (5) Flaviusnak a vezetési stílusra vonatkozóan is van megjegyzése: „Mégis dicséretre méltóbbak azok a hadvezérek akiknek a hadseregét a munka és a gyakorlat neveli mértéktartásra, mint azok akiknek katonáit a megtorlástól való félelem kényszerít engedelmességre.” (6)

A két idézetből egyértelműen kiderül, hogy a hadikultúra elsajátítása és a hatalom gyakorlása nem elválasztható, egymással nem szemben álló tényezők.

Egy másik példa: *Bizáncban* létrejöttek a feudális társadalom alapelemei, de katonai erejénél fogva a hatalomnak nem volt célja a hódítás, a határait védelmezi. Szükségszerű volt tehát, hogy a katonai és a politikai vezetők gondolkodásában jelen legyen: „az a legteljesebb és legboldogabb győzelem, amikor keresztezzük az ellenség tervét anélkül, hogy ő maga erkölcsi vagy anyagi veszteséget szenvedne”. (7) E gondolat és a mai magyar katonapolitika között hasonlóságot vélünk felismerni.

A hadtörténelmi leírásokat értelmezve előtűnik, hogy azok a gondolatok vetődtek össze a jelenkor felfogásával, amelyek a problémahelyzeteket illetően valamilyen összefüggésben hasonlóságot mutatnak. A hasonlóságok pedig mindennek előtt a valóság és az arról vallott felfogás aspektusában keresendők.

A polgári vezetéselmélet alapirányzatai és a haderő szervezési, vezetési elvei

A tömeghadseregek kialakulása a 18. és 19. században létrehozta a lineáris, törzs-kari és funkcionális elvre épülő szervezeti struktúrát. A haderőkben olyan tulajdonsággal rendelkező struktúrára és vezetési tudásbázisra volt szükség, amelyek alkalmasak az alacsony képzettségű és ezért homogén csoportokban kiképezhető, alkalmazható katonatömegeket, az egyszerűen kezelhető fegyverekhez hozzárendelni. A fegyver legcélszerűbb alkalmazását a vezetők dolgozták ki és vezényszavakhoz rendelték a végrehajtást. A katona dolga a rutinná fejlesztett tevékenységek végrehajtása volt. A szervezet struktúrája ugyanakkor rendelkezett mind a lineáris, mind a funkcionális bővítés lehetőségével.

Ennek a struktúrának az átvétele és alkalmazási tapasztalatai a civil szférában létrehozta a funkcionális névvel illetett vezetéselméleti irányzatot a századfordulón, *Taylor, Fayol, Weber munkásságaként*. Taylor munkaszervezésben, Fayol a vezetésben, Weber a szervezet bürokratikus megszervezésében használja fel a katonai tapasztalatokat. Mindhárman a szervezet technikai eszközeit tekintették elsődlegesnek az emberrel szemben, mint ahogy az a katonai gyakorlatra jellemző volt.

A polgári vezetés gyakorlata azonban nem rekedt meg a taylori-fayoli-weberi klasszikus funkcionális iskola által leírt szinten. A kapitalista gazdasági szervezetek versenyben vannak és ez kényszerítő erővel hat a vezetés, a szervezet fejlesztésére. Ezért a vezetéselméletben a klasszikus iskolától az iskolák sokaságán keresztül vezetett az út a napjainkat uraló irányzathoz, a menedzseriskolához. Ebben az irányban – azonkívül, hogy pontosodott és kiteljesedett a klasszikus iskola tana – új elemként jelent meg a humán erőforrásokkal való gazdálkodás funkciója. Ennek a funkciónak a szervezése a rendszerváltás óta a magyar haderőben is megkezdődött.

Elemelve a funkcionális elv érvényesülését, megállapítható, hogy a fizikai és a vezetési folyamatok eredményessége, hatékonysága három tényezőtől függ: a **szervezet eszközeitől**, az eszközök alkalmazásának **funkcionális megosztásától** és a **szervezeti hatalomnak** az emberi tevékenységekre gyakorolt **szabályozó hatásától**.

A 19. és 20. század háborúinak nagy emberveszteségei vezetnek el ahhoz a felismeréshez, hogy a katonának szerepe van a fegyverek és a harcéljárások alkalma-

zásának fejlesztésében. Mindenekelőtt az életüket védő katonák találtak ki hatékonyabb eljárásokat. A tisztek, akiknek élete ugyancsak veszélyeztetett volt, felismerték és általánosították az eredményesnek mutakozó megoldásokat, miközben törvényszerűen megváltozott a katonákhoz való viszonyuk.

Az első világháborút követően a civil szférában is felismerték, hogy a munkateljesítményekben az eszközökön kívül az emberi pszichikumnak is szerepe van. Létrejön az emberközpontú vezetéselméleti irányzat. Kezdetben a pszichológia tudományára támaszkodva, majd a szociológia eredményeit felhasználva kialakul a polgári vezetéselméletben a human relations iskola, az emberi viszonyok tana; fel tárulnak a polgári vezetéselmélet alapirányzatai és a hadseregek szervezési, vezetési elvei és tapasztalatai közötti összefüggések.

A döntés- és a magatartáskutatás eredményeivel felvértezve az emberi viszonyok tana napjainkra kiegészült a szervezeteket kultúraként értelmező felfogással, amelyben a vezetés csoportokra irányuló funkcióként jelenik meg. Az emberi viszonyokból kiinduló vezetési filozófia három tényező – az *ember (a humánium)*, a *csoport* és a *szervezeti kultúra* – kölcsönös viszonyának figyelembevételében látja a feladatok végrehajtásának feltételeit.

A két vezetéselméleti alapirányzat összekapcsolására a hadtudomány a rendszerszemléletű tudományokhoz fordult. Ennek eredményeit tapasztalhatjuk a nyugati haderőkben érvényesülő szervezési, vezetési elvekben, szemléletekben.

A haderő átszervezésének nyugati tapasztalatai

Figyelemre méltóak Davis őrnagy (USA) gondolatai, aki a hadtörténelmet négy korszakra – a szerszámok, a gépek, a rendszerek, az automatizáció korszakaira – osztja fel. (8) Tanulmányában olyan felismerések szerepelnek, amelyek a Magyar Honvédség jelen állapotára és helyzetére is értelmezhetők. A szerző szerint: *a második korszakban* „növekedett a követelmény ... a professzionális jártasságok iránt, amelynek hatására erősödött a törekvés a haderő potenciája, az egyre fokozottabb szervezettségének, sőt intézményeinek megteremtésére;” *a harmadik korszakban* „a hangsúly eltolódott a technológiának komplex egységekbe integrálása felé, amikor is a technológia egyedi elemei más elemekkel szervesen kapcsolódtak”; *a negyedik korszak* az automatizáció alatt a folyamatban lévő információs forradalom megvalósulását kell érteni, melynek „alapját elsősorban azok a jelentős technikai haladások alkotják, amelyek növelték képességünket a pontos adatok óriási mennyiségének a gyűjtésére, információvá alakítására, idegen 'zajok' eltávolításával továbbításra; feldolgozással közel teljes helyzetismeretté való átdolgozására; és amennyire lehet a döntés következményeinek előrejelzésére”.

Az Öböl-háború láthatóvá tette a harmadik és a negyedik korszakban lévő hadseregek összecsapásának következményeit. Látni kell, hogy e háborúban nem csak az alkalmazott technológiai rendszerek csaptak össze, a vezetési szemléletek, a haderők szervezettsége, az intézményi rendszerek is megküzdöttek egymással.

A szerző részletesen ismerteti, hogy az USA hadereje a negyedik szakaszban a C3I felderítő, vezetési, megsemmisítő automatizált technológiai folyamatait az információs folyamatok integrálják rendszerré, és ez befolyásolja a haderő szervezettségét, valamint intézményeit. Az USA haderejében a fejlesztés hatására a parancs-

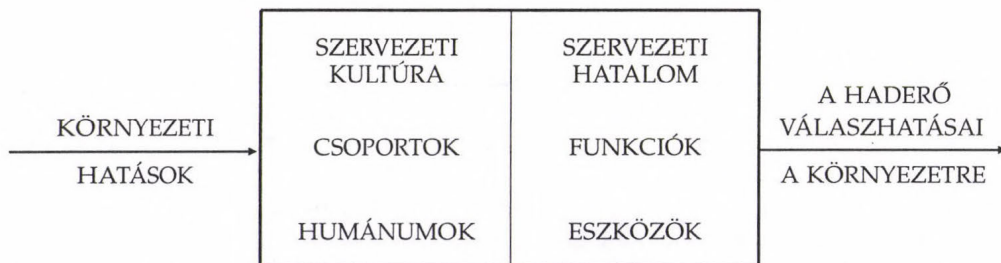
nokok közel valós idejű információk birtokában dönthetnek. A szervezetek építésében azonban van még mit tenni. „Miközben az intézményeket hagyományos hierarchiák köré építik, és igyekeznek autonóm működésre alakítani – írja a szerző –, addig a multiorganizációs egységek gyakran kisebb szervezetekből, létező intézmények szubelemeiből, sőt egymással összekapcsolt egyedi intézményekből állnak, gyakran ad hoc alapon... Lehet, hogy eljött az ideje annak, miszerint előbb a vezetési és ellenőrzési rendszert tervezzék meg a technológiai lehetőségek egész tartományára alapozva, és csak ezután válasszák ki az egyes fegyverrendszereket a C3I rendszerbe integrálható jellemzőik alapján.”

A szervezet és vezetés rendszerének átalakítása tehát megelőzheti a fegyverrendszerek lecserélését. Az autonómia, illetve a szervezeti modularitás lehetőségeinek felkutatása fontosabb feladat a haderő átalakításában, mint a fegyverzet lecserélési változatainak a tervezgetése a meglévő struktúra keretei között.

A haderő-átalakítás vizsgálata rendszermodell alapján

A fenti következtetés némi magyarázatra szorul. A magyarázathoz célszerű egy rendszermodellt készíteni, amelynek tartalmi elemei – a polgári vezetéselméletben szemben álló, a vezetési szemléleteket legmarkánsabban jellemző – fogalmak és a rendszerszemlélet módszerével a modellen elvégezni a katonai szervezet fejlesztési lehetőségeire vonatkozó vizsgálatokat. (9)

A HADERŐ CÉLJA

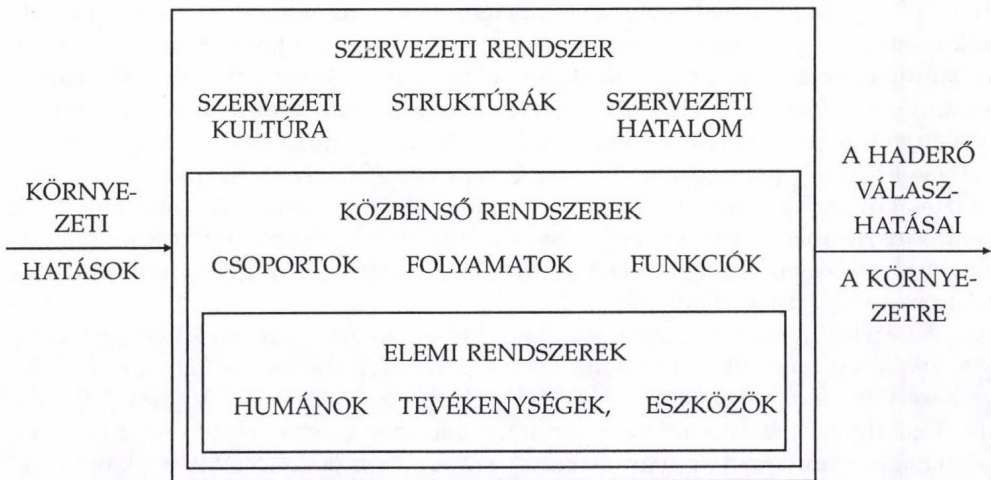
Megjegyzések:

- eszközök: a szervezetben meglévő, a társadalom által előállított fizikai erőforrások – fegyver, technika, lőszer, épület, lőtér stb. – olyan tulajdonságai, amelyek behatárolják a haderő választhatásait a környezetre;
- humánnumok: általános emberi tulajdonságok amelyekkel a katonák, polgáriak részt vesznek a szervezet működésében és fejlesztésében;
- funkciók: a szervezetben lévő szerepek szerinti tevékenység, megosztások és csoportosítások szervezetei, korlátozott totalitások;
- csoport: humánnumokból álló szociális képződmény, amely résztotalitásként megszabja, behatárolja az egyedi humánnum szervezetben érvényesíthető tulajdonságainak körét. A szervezetben a csoportok szerveződése egyrészt követi a szervezet funkcionális szerkezetét, másrészt az azzal szembenálló szerkezetben is megjelenik. Egy humánnum egy időben több csoportnak is tagja lehet;
- szervezeti hatalom: olyan szervezeti összhatás, totalitás, amely a katonapolitikai célok elérése érdekében a környezet hatásait választhatásokká transzformálja, a szervezet tevékenységei, folyamatai szabályozásával, illetve kikényszerítésével;
- szervezeti kultúra: olyan szervezeti összhatás, totalitás, mely a humánelemek, csoportok szellemi és fizikai készségei és képességei kifejtését elősegíti, illetve érvényesülésének kereteit behatárolja, továbbá a kommunikatív gondolkodás fejlesztésével a szervezet fejlődésének feltételeit létrehozza. (10)

A fenti hat megjegyzésben kifejtett fogalom a vezetéselmélet tanának olyan végső előfeltétele, amelyekből a többi fogalmak levezethetők, ugyanakkor feltételezendő a katonai tapasztalatokból, az eredetükből származó következtetések adekvátsága. E fogalmak azonban még nem adják a modell teljességét. Be kell építeni azokat a rendszerszemlélet végső előfeltételeit kifejező: elem, alrendszer, rendszer fogalmakba. Ennek érdekében olyan általános fogalmakkal, mint: *a tevékenység*, *a folyamat*, *a struktúra*, össze kell kapcsolni a szemben álló ellentétes oldalakat. Tekintve, hogy az utóbbi fogalmak egymáshoz képest is alá- és fölérendeltségi viszonyban vannak, és minőségi különbségeket fejeznek ki, betölthetik a kapcsoló szerepet.

A szervezeti kultúra és a szervezeti hatalom között a struktúrák, a csoportok és a funkciók között a folyamat, a humánusok és az eszközök között a tevékenység fogalmi teremtene összefüggéseket. Ezzel már rendelkezésre áll a modellben a három minőségi szint.

A HADERŐ CÉLJA

A modell feltételezi, hogy mind a három minőségi szint eltérő szerveződési törvényszerűséget reprezentál. Az alsó szinten vannak a tevékenységeket (elemi technológiákat) végrehajtó rendszerek, ezeket megkülönböztetésül *nevezzük elemi rendszereknek*. Az elemi rendszereket a középső szint korlátozott önállósággal rendelkező funkciói szervezik rendszerekké, ezeket *nevezzük közbelső rendszereknek*. A felső szinten jön létre az elemi rendszerek és a közbelső rendszerek totalitássá szerveződése, ezeket *nevezzük a szervezet rendszerének*.

Ezzel teljes a rendszermodell, s a továbbiakban elkezdhető annak az elemzése. A múlt századtól a katonai vezetés célja a mozgósítható legnagyobb méretű haderő létrehozása volt. A szervezeti felépítésnek ezért alkalmasnak kellett lennie arra, hogy a vezetés egyedi elemként találkoztathassa a humán, a technikai erőforrásokat és az azokat összekapcsoló tevékenységeket. Az ebből szerveződött elemi rendszerek a múlt században és e század első felében alapvetően homogén (gyalogos,

lovas, tüzer stb.) tulajdonsággal rendelkeztek. Ezek mennyisége és arányai lényegében meghatározták az adott hadsereg győzelmi esélyeit.

A közbenső rendszerekben – az alegységek, egységek szintjén – az elemi rendszerek homogén jellege volt a meghatározó. A homogén jellegű közbenső rendszerek kombinációja, az összefegyvernemi szerveződés a magasabb harcászati, illetve a hadművelleti szinteken volt. Az egész haderő rendszerré szerveződése alapvetően a funkciók megosztásától, illetve a funkciókat érvényesítő, végrehajtását előíró feladatoktól függött. A szervezet minőségét pedig a hivatásos állomány állandósulásával, mindinkább a tábornoki, a tisztii állomány tudása által fenntartott folyamat, a szervezet bürokratikus szabályrendszere, és hatalom rendje határozta meg.

Az elemi rendszereket két nagy csoportra lehetett felosztani: harci és biztosító tevékenységeket végrehajtókra, valamint a vezetést fenntartókra. Mindkét csoportban a humánus volt a belső a szervező erő. A sorozott és a hivatásos katonáknak azonban nem volt azonos a társadalomban elfoglalt helyük és a gondolkodásukat meghatározó kulturális környezetük. Ez a különbség szükségszerűen a „csináld, amit én” kommunikatív kapcsolatot erősítette. A kommunikáció részben fogalmakkal, részben megmutatással, bemutatással történt, vagyis a tapasztalat, a köznyelv, valamint a vezényleti nyelv síkján jött létre. Ugyanakkor a hivatásosok közötti kommunikáció már a sajátos katonai nyelvezet fogalmaival történt. A kapcsolatoknak a rendszere a hivatásos állománytól megkövetelte, hogy értsen a fegyverekhez, eszközökhöz és legyen az alkalmazására képes, továbbá hogy az alkalmazások tapasztalatait legyen képes fogalomná formálni. A kommunikációs kapcsolatokban ez a transzformációs szerep magas nyelvi felkészültséget követelt, továbbá egységes viselkedést, külső magatartást s szigorú alávetettséget az alárendelt számára a felettséssel való viszonyban. (11)

A vezetés lineáris felépítése az államfőtől a harcoló, biztosító katonáig a hatalom gyakorlására épült és a vezetők vertikálisan és funkcionálisan lebontott feladat-szabása volt az előfeltétele minden tevékenység végzésének. A feladatok teljesülésének pedig az volt az alapja, hogy a homogén szervezetek elemi rendszereiben a végrehajtás standardjai hogyan alakultak ki, és milyen fokon voltak azok egységesek, ezért a vezényszavak értelmezése és a végrehajtási tevékenységek súlykolása a szerveződésük feltétele. A feladatok funkcionális megosztásának és összehangolásának tudása, valamint a feladatok végrehajtásának, begyakorlásának rendje tette lehetővé, hogy ha a hadseregekben új technika jelent meg, szélesedhetett szervezet funkcionális szerkezete, ugyanakkor a mennyiségi növekedése magasíthatta a hierarchiát. A katonai szervezeteknek ezt a rendszerét szabályzatok bürokratikus előírásai tették egyértelművé. A szabályzatok a strukturális rend szerint minden funkcióra és vezetési szintre vonatkozóan tartalmazták a végrehajtandó feladatokat.

A szabályzatokban rögzített rend azonban a fegyveres küzdelem körülményei között felborult. Az elemi rendszerek standardjait a végrehajtók átalakították, mégpedig eltérő módon. Ezért a vezetésnek alkalmazkodnia kellett: egyrészt ki kellett választania azokat a tapasztalatokat, amelyek általánosításra alkalmasak voltak, és ehhez kellett igazítani a vezénylest, a vezetést, másrészt a struktúra egészére érvényesíteni kellett az új rendet, újra kellett szabályozni a szervezet működését. (12) Amelyik haderőnek a vezetése a rendszer fejlődésének ezt a törvényét nem vette időben figyelme középp-

pontjába, az nagy veszteséget kényszerült elszenvedni. Erre vezethetők vissza már az 1871. évi porosz-francia és mindkét világháború szükségtelenül nagy veszteségei.

A katonai szervezetet szabályzó struktúrának a békéből a háborúba való átmenetében tehát törésvonal volt, melyet csak a hivatásos állomány kommunikációs gondolkodási készsége tudott áthidalni. Minél nagyobb volt a szakadék a harcoló katona és a felső vezetés szemlélete között, annál hosszabb ideig tartott ez a fejlődési szakasz. Jól példázza ezt a folyamatot a harckocsik és a repülőök megjelenése.

Az első világháborúban a hadseregek technikájában megjelent a *harckocsi*. Ez a harceszköz rövid fejlődési szakasz után olyan gép lett, amely egyesítette magában a gyalogos, a tüzér, a lovas katona és a fedezék szerepét, mivel mindezeknek a homogén tulajdonságait hordozta eszközeiben és tevékenységeiben. A második világháború előtt nagy viták voltak a harckocsicsapatok alkalmazásával kapcsolatban. A vita nem kisebb kérdés körül bontakozott ki, mint hogy a fegyveres küzdelemben a gyalogos 15. szd. óta meglévő meghatározó szerepét a gépek átveszik-e vagy sem. (13)

A harckocsi alkalmazása különböző szakképzettségű embereket és a tevékenységeik szabályozott folyamatait igényelte. A harckocsi és a működtető humánumok tulajdonságainak egészét a modellben szintén elemi rendszernek értelmezhetjük, hiszen a szervezeti struktúra ugyanúgy épít rájuk az alsó szinten, mint a többi homogén tulajdonságú elemekre. Ezzel is magyarázható, hogy fegyvernemmé szerveződésük és alkalmazásuk autonómiája csak a második világháborúban alakult ki. A harckocsicsapatok alkalmazásához magasabb szervezetszintre, magasabb szintű jártasságra, vezetési tudásra és kommunikatív gondolkodásra volt szükség. Többféle ismeretet igénylő tevékenységet kellett standard folyamatokká szervezni.

Ez a magas szintű gondolkodás, valamint a harckocsicsapatok harci, hadműveleti lehetőségeinek felismerése eredményezte, hogy a szárazföldi haderőnem fejlődésében a harckocsik tulajdonságainak kihasználása döntő tényezővé vált. Napjainkra ez a fejlődési irányzat átalakulóban van.

Hasonló, de még összetettebb fejlődés következett be a *repülőcsapatok* vonatkozásában. Itt ugyanis kezdetben a szárazföldi csapatokkal való fegyvernemi együttműködési kérdéseket kellett kimunkálni, később azonban haderőnemi szinten kellett ugyanezen problémák megoldását biztosítani. Ez nem is volt olyan egyszerű kérdés, amit bizonyít a légierő kialakulásának folyamata, helyének és szerepének meghatározása, s végül harmadik haderőnemekénti elfogadása. Azoknak a katonai vezetőknek, akiknek a légierővel együttműködésben kellett megoldaniuk feladataikat, meg kellett tanulniuk a harmadik dimenzió rendszeres igénybevételét, s a harctevékenységek lefolyására gyakorolt, korábban nem ismert gyors és eredményes ráhatás kihasználásának módjait.

A második világháború azokat a hadvezéreket igazolta, akik magukévá tették azt a filozófiát, hogy *a fegyveres küzdelemben azé a győzelem, aki a leggyorsabb és a legnagyobb pusztító erővel rendelkező csapattest lehetőségeinek kihasználása érdekében alkalmazza a lassabban mozgó, gyengébb erejű csapattesteket*. (14)

Mindez a szervezetekre és a vezetésre egyaránt hatással voltak és vannak napjainkban is. Nem véletlenül rögzíti a NATO 1991-ben, Rómában megfogalmazott hadászati koncepciója, hogy: „...a légi hadviselési eszközök különleges adottságokkal rendelkező eszközök. A légierő az információs és a vezetési rendszerekkel együtt meghatározó a

katonai csapásmérő erő szempontjából. A harci repülőgépek súlypontokat képezhetnek, tehermentesíthetik a csapatokat a levegőből, lényegében a hadászati és hadműveleti cselekvési szabadság megőrzésének eszközei. Készek azonnali, de legalábbis bármely más haderőnemenél gyorsabb komplex cselekvésre bármely irányban, haderőnövélő funkciójuk érvényesítésére bármely hadszíntéren."

Az összetett funkciókat ellátó és vegyes kultúrájú elemi rendszerekben a korábban csak a közép- és felső szinten meglévő összefegyvernemi, haderőnemi tulajdonságok jelentek meg.

Az elemi rendszerekben az erőforrások több funkciót átfogó folyamata és a differenciált kultúrájú katonák közötti kommunikáció szükségszerűen megkövetelte a természettudományos fogalmak használatát, mivel a folyamatok optimális megszervezése már tudományos ismereteket is igényelt. Szükségszerűen megnőtt a kommunikatív gondolkodás fejlesztésének igénye. Ezekben a szervezetekben a tiszt már nem szerepelhetett csupán a technika legjobb kezelőjeként, kommunikációs készsége és vezetési tudásra volt szüksége, mert ez biztosította, hogy beosztottjai végrehajtsák intézkedéseit. A fejlettebb technika és a magasabb minőségi tudás együttesen tette lehetővé, hogy ezen elemi rendszerekből álló fegyvernemek kiemelt fontosságúak legyenek a fegyveres küzdelemben.

A világháborút követően a haditechnika fejlődésével az elemi rendszereket egyre bonyolultabb összetételben fejlesztették és standardizálták folyamataikat. Ez a fejlesztés a közbenső szintek egy részében is végbement: a számítástechnika alkalmazásával automatizált tűzvezetésű rakéta-, tüzér-, légvédelmi komplexumok, ütegek, osztályok, repülőezredek, majd a fejlettebb hadseregekben az automatizált felderítő, irányító, megsemmisítő, vezetési és információs rendszerek kerültek rendszeresítésre. Ezek a rendszerek már az összetett tudományos kutatások és laboratóriumi körülmények között szerzett tapasztalatok összegezett termékei. Működésük minősége a csoport felkészültségétől és a folyamatok megszakítás nélküli végrehajtásától, illetve a kommunikatív gondolkodás színvonalától függ. Vezetőiknek a rendszer egészéhez kell érteniük, katonai vezetési tudásuknak rendszerelemzési és szervezési ismeretekkel kellett kiegészülniük. Megnőtt a vezetési munkába bevont specialisták szerepe. A rendszerekben az eredményesség a reagálási készség időbeniségétől és a pontosságtól függ. Az utóbbit a technikai eszközök minősége, az előbbit pedig a folyamatok térbeni és időbeni szervezettsége határozza meg. Ezért egyre nagyobb szerepet kap a közel egyidejű folyamatok elve. Ezekben a rendszerekben a szervezési elv: a felismeréstől (a felderítéstől) a ráhatásig (leküzdésig) csak annyi idő telhet el, amíg a befolyásolás (a célmegsemmisítés) eredményessége mint lehetőség fenn áll.

E szervezetekben törvényszerűen csökkent a funkcionális felosztáshoz alkalmazkodó folyamatok és az egyedi humánusok szervező szerepe. A folyamatok által szervezett tevékenységek megszakítás nélküli térbeni és időbeni végrehajtásának igénye volt a meghatározó. Ahhoz, hogy a felső vezetési szervek ne csökkenték az e folyamatokban rejlő hatékonyságot, a közbenső rendszereknek autonóm jogokat és feltételeket kellett biztosítani. Ezért e rendszerek már-már olyan szervezetekké fejlődtek, melyek a modellben feltüntetett minden tulajdonsággal rendelkeztek, szervezettségük fejlettebb volt, mint a magáé az egész szervezeté.

A vezetés megváltozott szerepe

Mindezek hatására a vezetés szerepe is megváltozott. A feladatok aprólékos megtervezésére, és a legalsó szinten lévő katonáig történő felosztására ma már nincs szükség. A tervező és irányító munka egységes elve megszűnőben van. Szintenként más a folyamatok szabályozottsága. Az automatizált információs rendszerek és a standardizált folyamatok az érintett alegységek, egységek szintjén a végrehajtás és a vezetés között közel egyidejűséget biztosítanak, de ez behatárolja a vezetési tevékenységek körét és dinamikáját. Ezért a szervezet totalitásának fenntartásában a bürokratikus hatalmi struktúra szerepe csökkent és az integrált funkciók szerint működő standardizált folyamatok, valamint a csoport kommunikatív gondolkodása meghatározóvá lett. A zavartalan működésnek azonban szükségletei is vannak, mivel mind az elemi, mind a közbenső rendszerekben a vezetés olyan funkciókat leegyszerűsítve tud/kénytelen ellátni, amelyeket a hagyományos rendszerben egy vagy több magasabb vezetési szinten bonyolult folyamatokban végeznek el. Ehhez azonban jogköröket és felelősséget kellett/kellene decentralizálni, viszonylagos autonómiát biztosítani részükre. Ezt a szükségletet a magasabb vezetési szinteken általában nem veszik tudomásul, és fenntartják korábbi szerepüket, végzik tevékenységeiket. Ez érthető, a vezetési szintek közötti és a funkciókhoz kötődő munkamegosztás egyben értékeket, érdekeket, szükségleteket is kifejez, amelyek a vezetők tudatában rögződtek (objektivizálódtak).

Ezzel szemben a magasabb vezetési szinteken alacsony szintű a vezetési folyamatok számítógépes támogatottsága és szabályozottsága. A totalitás fenntartására a szabályzatok bürokratikus rendje, a tisztek példamutató magatartása, viselkedései, a „csináld, ahogyan én” már csak részben alkalmas. A környezet folyamatos átalakulása miatt a szabályzatok már kidolgozásuk közben elavulnak, a csoportviselkedések folyamatos átalakulásban vannak. A vezetés rendjének fenntartása ezért állandó energia befektetését igényli. A szervezet funkcionális megosztási rendjében a befektetett vezetési energiák semlegesítik egymást, és a döntéseket, a felelősséget magasabb szintekre tolják. Ez a tendencia az előljáró vezetést a részproblémákkal való foglalkozásra kényszeríti, melyekhez részinformációkra van szüksége. Ezért az alárendeltektől mind több adat szolgáltatását igényli. Ezzel a kör bezárult, minden vezetési szint túlterheltté válik, és az alacsonyabb szint részkérdéseivel foglalkozik. Az adott vezetési szinthez tartozó problémák az információs küszöb alá kerülnek, és a vezetők nem reagálnak jelenlétükre. Megoldatlanságuk pedig folyamatosan csökkenti a szervezet totalitását. Törvényszerű következmény a vezetési szervezetben a funkciók további részekre bontása és a létszám állandó növelése. Ez a létszámnövekedés különösen a legfelső vezetési szinten volt nagy. (15)

A létszámnövekedéshez az is hozzájárul, hogy a katonai szervezet fejlesztése a legfelső vezetési szint tervező, szervező és szabályozó, elosztó munkáját igényli. Ezzel szemben hat az a tény, hogy a vegyes funkciót végrehajtó elemi és közbenső rendszerek standartizált folyamatainak, információs rendszereinek tevékenységei nagyfokú elméleti és gyakorlati ismereteket mesterségesen gyártott egyedi fogalmakkal fejeznek ki. Ez a tény szükségszerűen kommunikációs zavarokhoz és a vezetők között megértési nehézségeket okoz. A kommunikációs gondolkodásban a megértés csökkenő tendenciája pedig a szervezeti kultúra szervező erejét csökkenti. (16)

A jelen problémahelyzet közvetlen okát tehát a vezetésnek a szintenkénti munkamegosztása, a funkcionális megosztás rendje és a vezetés szervezeteinek merev felépítésében, valamint a vezetőknek ehhez a rendszerhez kötődő szemléletében és tudásában kell keresni. Ezen a helyzeten az nem segít, ha az emberi tényezők a funkcionális szerkezet fölé helyeződnek. A megváltozott környezet, az új feladatok és az azok végrehajtásához szükséges, integrált funkciókat ellátó vezetési szervezetek hiánya ezt nem engedi megvalósítani. A szervezet nem kielégítő működésének oka mélyebb gyökerű, mintsem azt vezetői szemléletben az emberi tényezők előtérbe helyezésével meg lehetne javítani.

A haderő-átalakítás irányai és filozófiájának elemei

Tekintve, hogy ezek a problémák minden fejlődő hadseregben jelen vannak, az elmentmondás feloldását a haderő átalakításában keresik. Ezt csak gyorsítja, hogy a haderő helye és szerepe a két világrendszer megszűnésével átalakult és a kormányok jelentősen csökkentették a fenntartási és még jobban a fejlesztési pénzkereteket. *A világ fejlett országainak vezetői olyan helyzet elé kerültek, amikor is nem egy totális háború vélt szükségletei, hanem a béke- és a biztonságkutatás, illetve a hadtudomány eredményei felhasználásával jelölik ki a haderő céljait, feladatait, méreteit.*

A történelem folyamán ilyen mértékben soha nem volt szükség a tudományok segítségére. A valós tudományos ismeretek nélkül nincs biztosíték arra, hogy a ma meghozott döntések a jövőben nem vezetnek-e a haderő mély válságához, az esetleges további következményekről nem is beszélve. A haderő szükséges és elégséges méretei, arányai, struktúrája, vezetési rendszere, felszerelése, felkészítése, békehelyzetből a fegyveres küzdelembe való átmenet fokozatai már nem állapíthatók meg gondolati kísérletekkel. *Felelősséggel az sem állítható, hogy a polgári vezetéselméletből átvett irányzatokat a jövő katonai gyakorlata is igazolja.* Abban sem bízhatunk, hogy a elmúlt évtizedek helyi háborúinak vezetési tapasztalatai, illetve az azokból levont elméleti következtetések megbízhatóak a meghozandó döntések megalapozásához. Azt sem mondhatjuk, hogy akkor jár el helyesen a felső katonai vezetés, ha a nyugati katonai megoldások alapján: német, francia vagy angolszász fejlesztési irányzatokra, elvekre alapozza döntéseit, hiszen e haderők a hadügy forradalmának már más korszakát élik meg. Lehet, hogy ami most ott szilárdnak, korszerűnek mutatkozik már a mélyben átalakulóban van. Erre utalnak az Öböl-háború ad hoc vezetési szervezetei és vezetői megoldásai is.

Az eddigi tárgyalás nem vette figyelembe, hogy a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemében az automatizált közbenső rendszerek viszonylag kis számban vannak jelen. A légierő haderőneme azonban rendelkezik ilyen szervezetekkel. Ezért az itt jelentkező tapasztalatok felhasználhatók a szárazföldi haderőnem fejlesztésben is. Érdemes lenne megszámolni, a repülő előképzettséggű tisztek számát a felső vezetésben. (A HM szervezetében pl. az elmúlt években volt olyan időszak, amikor egyetlen repülő előképzettséggű személy sem volt, s talán ma sem sokkal jobb a helyzet.)

Ha reálisak akarunk lenni: *a felső vezetés akkor jár el helyesen, ha a tudomány segítségével megismeri a szervezet valós hibáit, kidolgoztatja a hibák megoldásának lehetséges eljárásait, meghatározza az átalakítás filozófiáját és a tábornokok, tisztek (ideértve a vállal-*

kozó nyugdíjasokat is) problémamegoldó képességei felhasználásával szervezi újjá a haderő szervezetét és a vezetést. (17)

A szervezet hibái megismerhetők, az okozott veszteségek felmérhetők, felszámolásuk mikéntjét azok tudják legjobban, akik azokat elszenvedik. Ezzel szemben minden kívülről beerőltetett megoldás látszólagosan nagyon jó, és ahonnan hozták, ott esetleg igen hatékony, de csak tovább növelheti a problémákat. Minden hadseregnek saját szervezeti kultúrája van, és az beépül minden probléma megoldásába. *Tudomásul kell venni, hogy a mi haderőnknek egyedi szervezeti kultúrája van, egyedi helyzete és a fennálló problémáinak a megoldása is egyedi megközelítést igényel.* Amit másoktól átvehetünk, azok a vizsgálati módszerek és a problémamegoldó, szervező eljárások. Ezen nem változtat az sem, hogy követelmény a NATO-val a kompatibilitás és a vezethetőség feltételeinek megteremtése. Ismertek azok az eljárások, amivel két különböző rendszer úgy kapcsolható egymáshoz, hogy közben belső struktúrájukat nem kell átalakítani. Elegendő a csatlakozó elemeket a két rendszer közötti transzformációkra felkészíteni.

A haderő átalakítása filozófiájának megfogalmazására egyre több figyelembe vehető megoldással találkozhatunk, de mindegyik javaslat abból indul ki, hogy a fegyveres küzdelem megvívásához mekkora haderőre lenne szükség. Felvetődik a kérdés: feltétlenül a legbizonytalanabb, ráadásul a legkisebb valószínűséggel rendelkező háborús konfliktus feltételezéséből kell-e kiindulni. Ha bekövetkezik a háború, akkor az ország teljes erőfeszítésére lesz szükség, és nem arra, amit most előre lehet tervezni. Célszerű lenne a haderő-átalakítási változatok kiindulási alapját a háborús küszöb alatti konfliktushelyzetből indítani, tisztázni a békefeladatokat, illetve azok végrehajtásának a folyamatait, erőforrás-szükségleteit, költségeit, a megvalósítás szervezeti struktúráját és kultúráját. Ebből a változatból kiindulva kellene azt vizsgálni: milyen utak vezethetnek a háborút feltételező alternatívákhoz. Természetesen közben keresni kell azokat a lehetőségeket, amelyekben érvényesíthetők Belizar hadvezér idézett gondolata.

Ez lenne az általunk javasolt új filozófia első, s talán leglényegesebb eleme. Véleményünk szerint nagyobb jelentőséget kellene tulajdonítani a háborús küszöb alatti konfliktusokból adódó feladatok kutatására, tevékenységi folyamatai törvényszerűségeinek feltárására, a katonai szervezetekre és a vezetésre gyakorolt hatásainak megismerésére. Ez a szemlélet nincs messze az amerikai koncepciótól (18), amely a háború felől közelíti a békefeladatokat. A MH-nak nem feladata felügyelni az egész világra, ezért megengedhető a megközelítési mód felcserélése.

Ezen feladatok előtérbe helyezését az is indokolja, hogy katonai vezetők felkészültsége – a korábbi évtizedek követelményeiből eredően – elsősorban a fegyveres küzdelem vezetésére alkalmas, mintsem a háborús küszöb alatti konfliktusokból eredő problémahelyzetek megoldására. Ezért a védelmi doktrína kérdése kapcsán fontos lenne tisztázni a két fogalomkör közötti azonosságokat és különbségeket, és megfogalmazni az ezekből származó stratégiai célokat és tervezési feladatokat. A védelmi stratégia ugyanis a fegyveres küzdelemmel kapcsolatos alapvetően kimunkált fogalom, míg a háborús küszöb alatti konfliktusok kezelésére vonatkozó stratégia katonai vonatkozásaiban még kimunkálatlan.

Az új filozófia második eleme a haderő moduláris szerkezetben való felépítésének kiala-

kítása. A moduláris szerkezet alatt a szerzők olyan standardizált folyamatokat végrehajtó alegységek, egységek létrehozását értik, amelyek a béke és a fegyveres küzdelem viszonyai között meghatározott feladatok önálló végrehajtására vannak felkészítve. Ugyanakkor folyamatosan alkalmasak állandó vagy ad hoc parancsnokságnak alárendeltségében összetett feladatok végrehajtásában közreműködni. A modulrendszer alkalmazásából több előny is származna. *Először:* a modulokból a konfliktuskezelés időszakában a feladatnak megfelelő harcászati vagy hadművelleti szervezetek gyorsan létrehozhatók; *másodszor:* a modulok szervesen beilleszkedhetnek a civil szférába, igénybe véve szolgáltatásaikat, miközben maguk is szolgáltatásokat nyújtanak (katasztrófafelszámolás, rendőrség támogatása, részvétel az ifjúság felkészítésében, gazdasági munkák stb.); *harmadszor:* békében a civil szféra szolgáltatásaira támaszkodva minimális igénnyel léphetnének fel a logisztikai szolgálattal szemben; *negyedszer:* alkalmasak a civil szféra tartalékait is felhasználva, illetve területi raktárakra támaszkodva konfliktusos helyzetekben önállóan tevékenykedni, kisebb ellenséges erőket leküzdeni, az országból kiszorítani, nagyobb ellenséges erőkkel szemben feltartóztató, vadászharcot folytatni, illetve halogató védelmet vívni és más modulokat is vezetni mindaddig, míg egy magasabb szintű parancsnokság a vezetés átvételére fel nem készül; *ötödször:* a szárazföldi és a légi moduljai között közvetlen együttműködő kapcsolat lenne kiépíthető, ezzel növelhető lenne a repülőcsapatok eredményeinek gyors kihasználása; *hatodszor:* egy részük felkészíthető az ENSZ vagy a szövetségi rendszerben való alkalmazásra; és *hetedszer:* a modul szerkezetű szervezetek folyamatai standardizálhatók.

Az új filozófia harmadik eleme a kommunikatív gondolkodás fejlesztésének igénye. Korábban a kommunikatív gondolkodás az írásos és a beszélt nyelv, illetve az egyezményes jelek formáiban fejeződött ki. Napjainkra azonban a multimédia eszközei lehetővé teszik a képi és a mozgóképi formák alkalmazását is. Ezáltal jelentősen kibővül és hatékonyabbá válik a katonák közötti érintkezés. A kommunikáció eredményesebben szolgálhatja a szervezet minőségi fejlesztését.

Ezzel olyan eszköz van a katonai vezetés kezében amivel mind a fizikai, mind a vezetési folyamatok végzésének szabályait a valóságot közelítő szituációkban lehet elsajátíttatni. Ezzel elérhető: a vezérkar a szabályozó funkcióját a képzés rendszerében hatékonyabban, kisebb költségekkel úgy hajtja végre, hogy közben a legjobban képzettek, az adott folyamatokhoz legjobban értők tudását, tapasztalatait egységesíti a haderő érintett területein. A multimédia eszközeire épített képzéssel lehetőség van a szervezeti kultúra dinamikus fejlődését követve szabályozni a szervezeti funkciók ellátását. A képzési anyagok kidolgozásába széles körben bekapcsolhatók a csapatok, az oktatási, és a kutatóintézetek, a nyugdíjasok és a civil szféra. Ezáltal csökkenthetők a vezérkarnak a szabályzásokkal kapcsolatos megterhelései, megszabadulhat a vég nélküli ellenőrzésektől. A jól felépített multimédiás eszköz mindezt képes elvégezni, a vezetők energiájának minimális igénybevételével.

Az új filozófia negyedik eleme az újraszervezés szükségességének felismerése. Amennyiben előrelépés történik az alegységszintű szervezeti modulok kialakításában, elkerülhetetlen a harcászati, a hadművelleti és a hadászati vezetési szervek struktúrájának felülvizsgálata és gyökeres átalakítása. Jogosak azok az észrevételek, amelyek megkérdőjelezzik a béke viszonyai között a harcászati, hadművelleti, had-

erőnemi parancsnokságok fenntartásának szükségességét. A modulszerkezetű szervezetek és a vezérkar között valószínűleg egy vezetési közép szint elégséges. A konfliktuskezelés időszakára pedig a válság mértéke határozza meg a felállítandó parancsnokságokat. A modulrendszer elve itt is alkalmazható.

Az új filozófia ötödik eleme abból indul ki, hogy a vezetés folyamatait a teljes vertikumban ugyancsak standardizálni szükséges. Ennek két megoldása lehet. Az egyéb olyan számítógépes hálózat létrehozása, amely az alárendeltekkel a közel egyidejű kommunikációt teszi lehetővé, a vertikumban pedig az egyidejű kommunikáció lehetőségét nyújtja. A másik a vezetés funkcióinak újragondolása, racionalizálása, az alárendeltek önállóságának és felelősségének növelése mellett a folyamatok újraszervezése.

Az új filozófia hatodik eleme elsősorban a szervezet megújítása és csak másodsorban a fegyverzet és a harci technika lecserélése. A jelenlegi gazdasági helyzetben nincs fedezet az elhasználdott fegyverzet, haditechnikai eszközök lecserélésére, újak beszerzésére, valamint ezzel egyidejűleg a szervezet, illetve a vezetés újraszervezésére. A választásnál a felső vezetésnek mérlegelni kell, hogy: új fegyverrendszerek, illetve haditechnikai eszközök rendszerbe állításával akarja-e a lepusztult technikát kicserélni, így növelni a haderő technikai potenciálját és tovább vergődni a szervezeti struktúrában meglévő, feloldhatatlan ellentmondások hálójában; vagy radikális lépéseket tesz a meglévő szervezeti struktúra elavult száraz ágainak levágására, a sehova nem kapcsolódó, csak a költségeket növelő folyamatok megszüntetésére, a vezetésben lévő feszültségek feloldására, kiiktatja-e a fölös vezetési lépcsőket és újraszervezi-e a megszakítás nélküli, legrövidebb idejű és legkisebb költségeket felémészto harci, biztosító, együttműködési és vezetési folyamatokat. Az így létrehozott új struktúra építésénél figyelembe veszi-e a legújabb számítógépes kommunikációs hálózatok, munkaállomások és szoftverek lehetőségeit? Figyelembe veszi-e, hogy a haderőt az új haditechnikai eszközökkel csak akkor célszerű ellátni, amikor a szervezettefejlesztő munka már kijelöli a célszerű irányokat?

A szerzők ismételten hangsúlyozzák a javasolt filozófia vitaindító szerepét. A Magyar Honvédség átalakítása nehezebb és fontosabb annál, mintsem a vezetés eltekintsen a hadtudomány által kutatott tágabb összefüggések vizsgálatától. Nem célszerű csak a katonák, a fegyverek, parancsnokságok konkrét számainak változataiban gondolkodni, és kiválasztani egy változatot. A haderő célszerű átszervezése megéri a szélesebb körű kitekintést. Csak az a fejlesztő munka lehet eredményes amely találkoztatni tudja a parancsnokok és az ad hoc kutatócsoportok gondolati kísérleteiből származó hipotéziseket a módszeres tudományos vizsgálatokkal, kísérletekkel. Az nem igazolás, hogy mások is ezt csinálják.

Mindezekhez azonban felszerelt kutatóbázisra van szükség! Meg kellene végre érteni, hogy az átgondolatlan, ötletszerű tevékenység csak elodázza az érdemi megoldást.

JEGYZETEK

1. Horváth István: A haderőrendszerek modelljei és a honvédség átalakítása; *Hadtudomány* 1995/1. szám 27. o.
2. Pintér István: *Hadtudomány* 1995/4. szám 64–65. o.

3. Bolgár Judit: A képessé tevő vezetői magatartás pszichológiai és pedagógiai vonatkozásai; *Hadtudomány* 1995/1. száma 61–62. o.
4. Lakatos György: Gondolatok a honvédség átalakításáról; *Hadtudomány* 1995/1. szám 18. o.
5. Flavius Vegetius Renatus (Kr. u. 4–5 sz.): A hadtudomány foglalatja. A hadművészet ókori klasszikusai; 797. o. ZKK. 1963. Flavius négy könyvben foglalta össze a Római Birodalom hadművészetét. Ez a mű a középkori és az újkori katonaiíróknak kedvelt forrása volt, Zrínyi Miklós is tanulmányozta. Egyébként az idézet első része Hérodotosz (Kr. e. 484–425) szerint Krózosz (Kroisosz) királytól származik.
6. Uo. 803. o.
7. Belizar (Kr. u. 505–565), tevékenységeit titkára Prokopiosz Chaiszareosz történetíró jegyezte fel. A hadművészet középkori és újkori klasszikusai. 16. o. ZKK. 1974.
8. Davis, Norman C: Információalapú forradalom a hadügyben; *Strategic Review* 1996. Winter 43–53. p.
9. Az elvégzendő rendszerszemléletű vizsgálatot a rendszer fogalom magyar nyelvű értelmezése alapján végezzük. A rendszer szó a szer és a rend szóból született a 18-ik század végén, alapvetően matematikai célzattal. A rendszer fogalomban egyszerre van jelen a változás és az állandóság, a dinamikusság és a statikusság, a működés és a fejlődés stb. ellentétének és egységének értelmezése. A rendszerszemléletű gondolkodás a magyar kultúrában nemcsak deduktív, hanem induktív is. Abban viszont a két fogalom azonos tartalmat takar, hogy az egészt értelmezéséből kiinduló gondolkodást fejez ki. Részletesebb kifejtés: Seebauer Imre: Katona és a számítógép; ZKK. 1986.
10. A kommunikatív gondolkodás fogalma alatt a kommunikációs folyamatban kapcsolatban állók között a megértésre, elfogadásra való törekvés, illetve a szervezeti kultúrában a közös gondolkodás értendő. E közös gondolkodás jellemzője, hogy a fejlődést történetiségében vizsgálja és a jelen gondolati képződményeinek megítélésénél a jövőben ható értékekre figyel. Alapvető szerepe a tapasztalatok gondolati egyedi képeinek összekapcsolása az általános érvényű fogalmak értelmezéseivel. Részletesebben: Mannerheim Károly: A gondolkodás struktúrái; *Atlantisz* 1995.
11. A magyar nyelv művelésének igénye már a 16–17. századtól a magyar haderő megteremtésére való törekvés központjában állt. Ezzel magyarázható, hogy a magyar irodalom megteremtésében jelentős szerepet vállaltak a katonatisztek is, pl.: Balassi Bálint, Rimay János, Beniczky Péter, Zrínyi Miklós, Bessenyei György, Széchenyi István, Kis Károly, Mészáros Lázár és mások.
12. Szombathelyi Ferenc vezérezredes, vezérkari főnök 1942. október hó 8-án kiadott Utasítás a hadiakadémia számára c. intézkedésében foglalkozik a vezérkari tisztek szerepével e fejlődési folyamatban, gondolatainak egy része ma is figyelemre méltó. Kéri Kálmán: A magyar vezérkari tisztek képzése és továbbképzése az 1920–1944 közötti időszakban; 22. és 26. melléklete; ZMKA könyvtár D 2968.
13. A Magyar királyi Honvédség tisztjeit 1943 márciusában is arra kellett figyelmeztetni, hogy „Mi a harcéljárásunkban még mindig a puskásokra építünk és nem a gépekre.” Uo. 19. melléklet.
14. Markánsan jelenik meg az új filozófia előnye a második világháború afrikai frontján. Erwin Rommel: Háború gyűlölet nélkül, illetve Montgomery tábornagy emlékirata c. könyvében.
15. 1944-ben a Magyar királyi Honvédségben három hadsereg és számtalan egyéb szervezet irányítását 6000 tiszt és 272 vezérkari tiszt végezte el. Kéri Kálmán: uo. 154. o.
16. A kommunikációs gondolkodás viszont egyre gyorsabban fejlődik a nyugdíjban lévő és a haderő átalakításával elméletben foglalkozó tábornokok és tisztek között. Az egzisztenciához kötődő érdekek és viselkedési formák már nem kötik őket.
17. Az újrászervezés fogalom használata az amerikai multinacionális gazdasági szervezetek Business Process Reengineering (üzleti folyamatok újrászervezése) projektet megvalósító elvekre és gyakorlatra utal. A módszer a funkcionális munkamegosztás egyszerűsítésének olyan eljárásait foglalja össze, melyek igen sikeresnek mutatkoztak a piackutatástól (felderítéstől) a rendelés teljesítésig (megsemmisítés) tartó folyamatnak a teljes szervezetet átfogó kialakításában. Az alulról történő fejlesztés és a legfelső szintről végrehajtott szervezés a jelenleg ismert legnagyobb eredmény és hatékonyságot felmutató eljárások összessége. A módszer az üzleti világban gyorsan terjed, mivel következetes alkalmazásával a szervezet radikális átalakulása következik be. Jelenlősen megnő a vezetés operativitása, ugyanakkor nagyságrenddel csökken a munkaerő-szükséglete. Nagy erőfeszítéseket és határozottságot követel viszont a legfelső vezetőtől. Michael Hammer-James Champy: A vállalati folyamatok újrászervezése; Panem-McGraw-Hill 1996.
18. Az USA szárazföldi haderőnem 100–5 Tábori Kézikönyv, Hadműveletek, fordítás. 23. o.

Tompa János

Az IFOR magyar kontingense felállításának tapasztalatai

A szerző, aki szolgálati beosztásánál fogva irányította az IFOR magyar kontingens (műszaki zászlóalj) felállítását, elsőként fogalmazza meg (összegezi) a nemzetközi békeküldetést teljesítő zászlóalj szervezésének, felállításának és az eddigi működésének tapasztalatait. A kontingens működésével kapcsolatos történések összegző leírásán túlmutató szerzői gondolatokban a haderő-átalakításhoz is felhasználható hasznos javaslatok fogalmazódnak meg.

Az önkéntességen alapuló haderő szervezésével és fenntartásával kapcsolatos tapasztalatok gazdag tárháza volt és jelenleg is gazdagodó az IFOR kötelékében működő többnemzetiségű hadtestparancsnokság alárendeltségébe tartozó magyar műszaki kontingens (műszaki zászlóalj).

1995. november végén a NATO politikai és katonai vezetői kérték országunk vezetőit, hogy a daytoni békeszerződés után Magyarország végrehajtó alegységgel vagy alegységekkel vegyen részt a Bosznia–Hercegovina-i békefenntartásban. A konkrét igény egy út-híd építő és aknamentesítő képességgel rendelkező műszaki zászlóaljra, esetleg egészségügyi osztagra fogalmazódott meg. Az írásos felkérés után gyors, de körültekintő tervező tevékenység kezdődött meg a számításba jöhető alegységek személyi és technikai állományának kialakítására.

A katonai vezetés részére –, de ugyanez mondható a honvédelmi politikát irányítók részére is – mozgalmas, feszültségektől sem mentes döntés-előkészítő munka kezdődött. A témában két alkalommal volt hatpárti konzultáció. Több esetben ülésezett a parlament honvédelmi és külügyi bizottsága is, míg végül is megszületett az Országgyűlés december 5-i határozata.

A katonai jogi szakértők alaposan tanulmányozták a magyar alkotmány, valamint a honvédelmi törvény előírásait. Megállapították, hogy – úgymond – szervezetszerű alegység nem küldhető az országhatáron kívüli szolgálatra, elsősorban a nagyarányú sorozott állomány miatt. Tovább értelmezve a paragrafusokat egyértelművé vált, hogy magyar katona csak önkéntes alapon – a Parlament hozzájárulásával – szolgálhat külföldön. A demokráciában nem ismétlődhet meg 1968, amikor is sorállományúak és tartalékosok is bevonultak Csehszlovákiába.

Ebből következett, hogy gyorsított ütemben meg kellett alkotni a várható szakfeladatokhoz igazodó, kimondottan önkéntesekből álló profi műszaki zászlóaljat.

Ehhez toborozni kezdték a személyi állományt a parancsnoktól a kialakított állománytábla utolsó beosztásáig.

Igy alakult ki a Magyar Honvédség jelenleg egyetlen önkéntes csapata, amely január végén foglalta el táborhelyét a horvátországi Okucani település közelében.

A kontingens (zászlóalj) szervezetének és állományarányainak kialakítása

A szervező munka a honvédelmi miniszter 58/1995. utasítása alapján kezdődött meg. Az állománytábla kialakításánál számtalan szempontot vettünk figyelembe. Ezek közül csak a legfontosabbakat említve:

- a kontingensnek egy nemzetközi hadtest alárendeltségében, NATO-irányítás alatt, nemzeti logisztikai ellátással kell működnie külföldön;
- a zászlóalj minden terep- és meteorológiai viszony mellett (téli, ködben, esőben, hegyes terepen) legyen képes teljesíteni a vállalt szakmai feladatokat;
- a műszaki tevékenységek során folyamatosan biztosítva legyen az állomány közvetlen védelme és a harcbiztosítás;
- a század-szakasz erejű szakalegységek is legyenek képesek huzamosabb ideig önálló tevékenységet folytatni nagy távolságra az alaptáborától;
- maximálisan biztosítva legyen a technikai eszközök folyamatos üzemeltetése és technikai kiszolgálása;
- fontos szempont volt, hogy a katonák zömét a legjobban felkészítettek közül válogassuk ki, lehetőleg a több polgári és katonai szakképesítéssel rendelkezők közül.

A kontingens véglegesként elfogadott állománytáblája két alapvető részre tagozódik: a parancsnokságra és a végrehajtó műszaki zászlóaljra.

A *kontingensparancsnokságot* úgy alakítottuk ki, hogy az képes legyen: folyamatosan fenntartani a kapcsolatot az előljáró NATO-parancsnokságokkal, a magyar katonai vezetéssel; együttműködni IFOR-kötélékbe tartozó más csapatokkal és a helyi közigazgatással. Ezen feladatokból adódik, hogy a parancsnokság állományát elsősorban nemzetközi kapcsolattal rendelkező, idegen nyelvet beszélő (angol, horvát, orosz) törzstisztek alkotják. Igen fontos követelmény volt a megfelelő NATO-komform hadműveleti és számítástechnikai ismeret.

A *kontingensparancsnokság létszáma 29 fő*, ebből 22 beosztás tiszti, a többi szerződéses tiszthelyettesi, tisztes.

A *zászlóalj állománya 387 fő*. Részleteiben 22 tiszti, 63 tiszthelyettesi és 302 szerződéses (beosztott) katona hely lett rendszeresítve. A parancsnokság 5 tiszti helye mellett valamennyi század-, szakaszparancsnoki beosztás tiszti. A század-szolgálatvezetői, technikus, valamint rajparancsnoki, gépcsoport-parancsnoki, de még a fontosabb gépparancsnoki beosztást is tiszthelyettesi helyre terveztük.

Összességében a tiszti beosztás az állomány 10,5%-át, a tiszthelyettesi beosztás 16,5%-át képezi. A végrehajtó – nem parancsnoki – állomány a kontingens 73%-át teszi ki.

Ez az állomány kezeli a több mint 13 gépjármű-technikai eszközt és harcjárművet, közel 50 önjáró műszaki gépet, nagyszámú híradóeszközt, alkalmazza az 50-nél több, különböző rendeltetésű utánfutót (aggregátor, szerszámkészletet stb.).

Ebből adódik, hogy szinte valamennyi katona – egyéni fegyverzetén túlmenően is – felelős valamilyen rendeltetésszerű technikai eszközért is.

Néhány mondatban szólni kell a *technikai eszközök kiválasztásáról, az állomány elhelyezéséről és anyagi ellátásáról, valamint fizetéséről*.

A technikai eszközöket illetően célként fogalmazódott meg, hogy az reprezentálja a Magyar Honvédség jelenlegi technikai parkját, új eszköz csak a legszükségesebb esetben kerüljön beszerzésre (pl. mentőautó). A felszerelés igazodjon a rendszerezett készletekhez, az ellátás pedig feleljen meg a nemzetközi átlagnak. A fizetés is ennek megfelelően lett megállapítva, alapilletmény plusz 50% külföldi pótlék, a kinttartózkodás idejére pedig 900–1400 USA-dollár jár a beosztástól függően. Az elszállásolás lakókonténerekben történt, ami meghaladja a nemzetközi színvonalat, ugyancsak ez mondható el az étellemezéről is.

A kontingens által sikeresen végrehajtott nagy volumenű szakmai feladatok bizonyították, hogy az állománytábla és a létszamarányok megfelelően lettek kialakítva. Az alegységek képesek az önálló tevékenységre gépcsoport-, raj-, szakasz-, századkötelékében is. Minden esetben biztosítva volt a fegyelmezett és biztonságos végrehajtás, a technikai eszközök szakszerű üzemeltetése és karbantartása. Mindenkor megtalálható volt a felelős parancsnok is.

A személyi állomány kiválasztása, az alegységek megalakítása

Az IFOR-tevékenységet tervező és szervező valamennyi szintű parancsnoknak és törzstisztnak nyilvánvaló volt, hogy a vállalkozás sikere elsősorban a kontingens személyi állományától függ.

Elsőrendű kérdés volt, hogy sikerül-e olyan katonákat összeválogatni, akik nemcsak az anyagi előnyökért vagy kalandvágyból jelentkeznek, hanem megfelelően értik a küldetés nemzetközi és hazai jelentőségét. Olyanokat, akik képesek kritikus időszakban is higgadtan, a megfelelő szakmai tudásra alapozva dönteni vagy tevékenykedni.

Ma már az állampolgárok is tudják, hogy a konkrét szervezőmunka csak a parlamenti döntést (december 5.) követően kezdődhetett meg. A pályázat meghirdetésére és a jelentkezési lapok kiértékelésére alig egy hét állt rendelkezésre. A pályázati felhívás december 11-én jelent meg december 13-i jelentkezési határidővel.

A meghatározott időre *mindösszesen 2680 fő jelentkezett*. Ebből a fegyveres erőktől és rendvédelmi szervektől 1263 fő, melynek állománykategória szerinti megoszlása 272 tiszt, 463 tiszthelyettes, 194 belügyi alkalmazott, 295 utolsó időszakos sor-katona, 29 továbbszolgáló katona, 10 honvédségi közalkalmazott volt. Meglepő, hogy 1417 fő jelentkezett tartalékos állományból. A tartalékosok legnagyobb számmal Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 175-en és a fővárosból 153-an fogalmazták meg szándékukat. A rövid jelentkezési határidő ellenére közel 30 nő is benyújtotta kérelmét.

A rövid idő ellenére a politikai és katonai vezetést is meglepte a viszonylag nagyszámú jelentkező annak ellenére, hogy pont a jelentkezés időszakában a médiumokban több tudósítást jelent meg a békefenntartókat ért támadásokról Bosznia–Hercegovina területén.

Gondos előkészítés alapján került kiválasztásra a parancsnoki állomány. Elsőként a kontingens parancsnokával, törzsfőnökével és a műszaki zászlóalj parancsnokával folytattak le személyi beszélgetést.

A kiválasztásnál szempont volt:

- a megfelelő parancsnoki gyakorlat;
- az idegennyelv-tudás, mindenekelőtt az angol és orosz, valamint NATO-vezetési ismeretek;
- a zászlóalj parancsnokával szemben ezenkívül a megfelelő műszaki szakmai tudás, munkaszervezési tapasztalat;
- mindhárom személynél döntően vettük figyelembe az emberi kapcsolatteremtés képességét.

A teljes állománnyal a személyi beszélgetést december 14–15-én hajtotta végre egy felelős személyekből álló bizottság. Vezetője a Magyar Honvédség műszaki főnöke volt. Így látszott biztosítottak a megfelelő szakmai felkészültségű szaktisztek, tiszthelyettesek kiválasztása a legfontosabb posztokra.

A jelentkezési okmányok tanulmányozása és katonai szakmai számok szerinti rendezése után berendelése került 742 fő.

A beosztott parancsnoki állomány tevékenyen részt vett az alegység személyi állományának kiválogatásában.

A legfontosabb követelmények voltak a tökéletes fizikai és pszichikai állapot mellett:

- a megfelelő katonai és szakmai végzettség;
- cél volt a több polgári szakmával, harc- és gépjárművezetői jogosítvánnyal rendelkezők beválogatása,
- fontos szempont volt a rendezett családi háttér;
- a katonás, fegyelmezett megjelenés, kulturált külső;
- a bizottság igyekezett lehetőséget adni az önhibájukon kívül munkanélkülivé váltak részére.

Mindenkivel ismertetük, hogy mi az elvárás személyét illetően, előreláthatólag milyen konkrét feladatokat hajt végre és milyen juttatásokra jogosult. Sajnálatos volt, hogy a szerződés jogi tisztázatlanságok miatt ekkorra – a személyi meghallgatások idejére – még nem készült el végleges formában.

December 18-ra sikerült megalakítani a szakalegységeket és megkezdeni a szakmai és az általános felkészítést. Csupán néhány műszaki gépkezelőből (hajóvezetőből) és pontonos katonából nem állt megfelelő létszám rendelkezésünkre, de a hiányokat rövid időn belül tudtuk pótolni.

A féléves szolgálat főbb tapasztalatai

A pályázati felhívás tartalmazta, hogy a szolgálatteljesítés tartama hat hónap, amely egy alkalommal legfeljebb további hét hónapra meghosszabítható (a parlamenti hozzájárulásig 1996. december 31-ig). Az első hat hónap június 30-án lejárt.

Azzal a céllal, hogy az esetleges szerződésbontások pótlására, valamint hogy a hat hónap utáni váltáshoz megfelelő létszám legyen tartalékban – annak ellenére, hogy újólág nem hirdettünk és sokan vissza is vonták jelentkezésüket –, június 15-én

3354 olyan személyt tartottunk nyilván, aki önként vállalna szolgálatot a kontingensben.

1996. július elsején megtörtént a hazatért állomány pótlása. Meglepő volt, hogy az előzetes beszélgetések során csupán alig 40 fő nyilatkozott úgy, hogy nem hosszabítja meg a szolgálatát. A szerződéses katonák 86%-a kérte kinttartózkodásának meghosszabítását. A szakmai érdekű és kisszámú fegyelmi ok miatt hazatértekkel együtt csupán 82 fő került váltásra. Így alakult ki a jelenlegi állomány.

A műszaki kontingens – mint működő önkéntes katonai szervezet – igen sok használható tapasztalatot nyújtott és még nyújt a jövő hadsereg szervezetét illetően. Nem szabad kihasználatlanul hagyni ezt a lehetőséget.

Annak érdekében, hogy részletesebben megismerjük: miként vélekedik a szolgálatot teljesítő állomány az önkéntes katonai szolgálatról, a szerződéses katonáknál felmérését hajtottuk végre. A felmérés nem terjedt ki a hivatásos tisztekre és tiszthelyettesekre.

A kérdőív 24 kérdést tartalmazott. Az adott válaszok értékelése alapján következtetésekete lehet levonni arról, hogy a lakosság mely rétegéből, az ország mely területéről számíthatunk önkéntes katonákra, valamint arra, hogy milyen szolgálati, anyagi és egyéb viszonyokat kell kialakítani a folyamatos utánpótlás érdekében.

A szerződéses katonák közel 60%-a az életet kezdő 20–25 éves korosztályból került ki. Érdekes, hogy igen jelentős arányt – mintegy 20%-ot – képvisel a 30–40 év közötti korosztály, amely valószínűleg sikertelenül kezdett az élet valamilyen területén, és a hadsereg most csak ideiglenes pályamódosítást jelent számára.

Az állomány több mint 70%-a nőtlen (hajadon), csupán 29%-ának van gyermeke. A katonai végzettség szerint legnagyobb arányban gép- és gépkocsivezetők jelentkeztek (40%) a sima rajbeosztottak után, akiknek aránya 56% volt.

A polgári végzettség szerint nagy számban, 73%-ban jelentkeztek szakmunkások, meglepő, hogy az állomány 20%-a rendelkezett érettségivel.

A polgári szakmák közül 35%-kal a gépszerelő és 22%-kal a fémmunkás szakmák emelkedtek ki, de jelentős volt, 15%-ot meghaladó az építőipari végzettség is (ács, kőműves, festő), közelítette a 10%-ot a vendéglátóipari szakmunkások aránya is.

Érdekes következtetést vonhatunk le a jelentkezők lakóhelyét illetően is. Az állomány több mint fele a Tiszántúlról és Észak-Magyarországról származik, a Dunántúlról csupán 33%.

A település nagyságát illetően 62%-ot tesz ki a kisvárosból és faluból származottak aránya, a fővárosiak aránya nem éri el a 10%-ot. A szolgálatot vállalók csupán 13%-a rendelkezik önálló lakással. A jelentkezetek 55%-ának van valamilyen saját tulajdona (föld, lakás, gépkocsi stb.).

A szolgálat vállalásának okai közül kiemelkedik a magas kereseti lehetőség (61%), csupán 8%-t képvisel a kalandvágy. Közel 30%-ot ér el a katonai pálya vonzása, a szakmai megmérettetés igénye.

Milyenek voltak a konkrét anyagi motivációk? Első helyen áll a család anyagi helyzetének javítása, közel 10% volt munkanélküli. A szerződések 27%-a lakás vásárlását tűzte ki célul, és jelentős volt azoknak az aránya is, akik továbbtanulásukat, vállalkozásukat szeretnék megalapozni keresetükből (több mint 20%).

A megkérdezettek 78,8%-a megtalálta a számításait, 54% egyértelműen elégedett volt a szolgálati körülményekkel.

Az állomány jelentős hányada meghosszabbította a szolgálatát a második fél-évre is. Érdekes, hogy itt már csak 50%-os arányban volt motivációs tényező az anyagi juttatás. Hasonló nagyságot képviselt a feladat és a közösség vonzása.

Végezetül a kérdőívben válaszokat kértünk arra is, hogy miként viszonyulnának egy otthoni szerződéses szolgálathoz, mik lennének azok a motivációs tényezők, amelyek erősítenék ezt a szándékukat.

Igen meglepő, hogy a kintlévő állomány 82,5%-a vállalna odahaza is szolgálattot. Az anyagi elismerést illetően a legtöbb válaszadó a jelenlegi itthoni fizetés duplájáért folytatná a katonáskodást, ez közel 31%. Elgondolkodtató, hogy 14% a jelenlegi illetménnyel is, de hasonló körülmények mellett maradna. Csupán 23,3% az aki egyértelműen a jelenlegi dolláros anyagi kondíciókkal vállalna szerződéses szolgálatot.

Érdekes volt a válasz arra a kérdésre, hogy milyen időközönként kellene szerződést újírtani. A katonák 80%-a az 1-2 évenkénti szerződés megújítást látna célszerűnek. A maximális szerződéses szolgálati időt 50% 15 évnél kevesebb időre, 50% húsz évre határozta meg.

Hasonló arányban értékelték motiváló eszközként az évente növekvő végkielgítést, a polgári szakmaszerzés lehetőségét, a hivatásos állományba vételt, az adókedvezményt, a lakáshoz jutás lehetőségét.

A felmérés a fél éves szolgálat után történt, mintegy 150 katona válaszai alapján. Ennek ellenére néhány következtetést vonhatunk le belőle arra, hogy milyen megközelítést igényel egy hivatásos haderő kialakítása.

Miben különbözött ez a zászlóalj a sorozott katonákból álló csapatától?

Mindenekelőtt fegyelmében. A fél éves szolgálati idő alatt mindössze egy jelentősebb fegyelemsértés és egy baleset történt. Annak ellenére, hogy a katonák feladataikat igen bonyolult viszonyok között hajtották végre, több mint félmillió kilométert vezettek balesetmentesen. Az a tudat, hogy a szerződés fegyelmi okból bármikor felbontható, visszatartotta a katonákat, hisz a szolgálat megszüntetése jelentős anyagi hátránnyal is járhatott.

Pozitív jelenséggént tapasztalható volt az igényesség a munkában, a szakfeladatban és a környezetre is. Ez bizonyos mértékig adódott abból, hogy nemcsak azonos korosztályúak – 18–20 évesek – szolgáltak egy alegységben, hanem jelen volt a tapasztaltabb, higgadtabb korosztály is.

Ugyancsak pozitív jelenség volt a technikai eszközökről, fegyverzettről való gondoskodás. A katonák többsége úgy viszonyult a felszereléséhez, mint a jó szakmunkás a szerszáamához, a gépéhez. Az eszközök folyamatos karbantartása magától értetődő volt számukra.

Nagyfokú önállóság jellemezte az alegységparancsnokokat. Az esetleges kisebb fegyelemsértésekkel szemben sem volt elnéző a közösség.

A személyi beszélgetések során az alegységek tettek javaslatot azok hazaküldésére, akik nem vállalták az azonos szolgálati megterhelést.

Összességében a katonai szolgálatot és feladatot illetően az önkéntes katonai szolgálat tapasztalatai igen pozitívak. Bevezetésével lehetőség lesz arra, hogy rövid időn belül fegyelmében szilárdabb, a szakmai tudást és a technikai állapotot illetően jelentősen magasabb színvonalú alegységek alakuljanak ki a Magyar Honvédségben belül.

Következtetések

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi gazdasági viszonyok mellett Magyarországon megvan a lehetősége annak, hogy egy 35–45 ezer fős önkéntes hadsereg kialakuljon. Ennek mintegy 50–55%-át tenné ki a szerződéses állomány, ami 20–25 ezer főt jelent. Ehhez – a szerződés időtartamát átlagosan 5 évre számolva – évente mintegy 4000–5000 katonát kell toborozni. Ebből adódik, hogy félévenként 2000–2500 főt kellene bevonultatni, amely a példából láthatóan nem tűnik lehetetlennek, különösen akkor, ha 15–20% lehet a nők aránya is.

Melyek azok a követelmények, amelyeket ennek biztosításához feltétlenül teljesíteni kell?

- Legalább duplájára kellene növelni az anyagi juttatást. Biztosítani a természetbeni ellátást, évente egy összegben fizetni a bér jelentős hányadát. Bevezetni esetleges adókedvezményt.
- Ki kell dolgozni egy olyan továbbképzési rendszert, mely a katonai szakképesítés mellett biztosítana a polgári életben is megfelelően konvertálható tudást (különböző magasabb szintű vezetői képesítést, gépkezelői képesítést, szakmunkásképzést stb.).
- Lehetőséget kell biztosítani 6–8 éves szolgálat után a hivatásos szolgálatba vételre.
- A katonai szervezetek diszlokációjánál figyelembe kell venni az utánpótlásra alkalmas körzeteket.
- Jelentős mértékben csökkenteni kell a nem katonai jellegű elfoglaltságot.
- Szükséges javítani az ellátás és a felkészítés színvonalát.

Mit eredményez ez az önkéntes hadsereg?

- a) Megszüntethető, de legalábbis csökkenthető a mozgósítást biztosító apparátus. Helyét a toborzóirodák váltanák fel, szorosan kapcsolódva az alakulatokhoz.
- b) Az évente leszerelt 4000–5000 szerződéses 20–25 évig (50 éves korig) visszahívható, így egy 120 ezres M hadsereg létszáma biztosítható.
- c) Jelentősen javulna a hadsereg fegyelme és valamennyi harckészültségi mutatója (kiképzettség, technikai állapota stb.).
- d) Csökkenne a kiképzésre fordítandó összeg, a technikai eszközök és felszerelések felhasználódásának ideje.

Lehet, hogy a következtetések sokak számára meghökkentőek, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy egy jól szervezett, ellátott és megbecsült hadsereg vonzó a fiatalok számára. Arról is meggyőződtem, hogy ha helyőrségeink hasonló formában működnének, mint a műszaki zászlóalj az IFOR-kötélékében, nem haldokló szervezetek tömkelege alkotná a Magyar Honvédséget.

Bak Antal

A Magyar Köztársaság első digitális topográfiai térképe

Jelentős állomásához érkezett a magyar katonai térképészet, az MH Tóth Ágoston Térképészeti és Katonaföldrajzi Intézet. Elkészült és 1996. június 20-án mutatták be a sajtó képviselőinek az első digitális topográfiai térképet. Az esemény nem pusztán szakmatörténeti jelentőségű – bár ez a tény önmagában is egy új korszak határának átlépése, lényeges változások kezdetét jelenti a hadsereg hadműveleti-harcászati, tágabb értelemben a védelmi feladatai számára is.

Tekintettel arra, hogy a hagyományos térkép korszakos határához érkeztünk, indokolt röviden áttekinteni a magyar katonai térképészet közel 80 éves útjának főbb állomásait, amelyek a digitális topográfiai térkép megvalósításáig vezettek.

A magyar katonai térképészet volt – a Monarchia felbontását követően – a topográfia térképművek letéteményese, megalapozója; elsőként alkalmazta a térképezés technikai forradalmi változását jelentő légifényképezést (az 1920-as éveket követően), illetve ennek feldolgozási módszerét, a fotogrammetriát, amelynek alkalmazásával légifényképből készültek a topográfiai térképek; jelentősek a geodézia területén elért tudományos és gyakorlati eredmények (1935–56), amelyeknek mai megjelenése a műholdas helymeghatározó és navigációs (GPS=Global Positioning System) rendszer első közötti hazai alkalmazása (1990). Mindezek csak a legfontosabb területek, amelyek bázisul szolgáltak ahhoz, hogy az elmúlt évtizedekben korszerű és pontos (magas használati értékű) térképeket adott elsősorban a hadsereg tevékenységéhez, de emellett jelentős térképművek készültek a polgári élet számára is.

A fentebb vázolt, nem csupán technikátörténeti folyamat jelentős fejlesztései mindig megelőzték valamelyest a hadsereg igényeinek konkrét jelentkezését. Erre a megelőzésre szükség volt és szükség van ma is. A korábbi időszakban sem lehetett, manapság pedig teljesen kizárt, hogy a hadműveletekkel egy időben állítsanak elő a hadműveleti feladatoknak a haditechnika szükségleteinek megfelelő térbeli, földrajzi információkat.

Az 1970-es évek második felében megkezdődött a számítógépek térképészeti alkalmazását, ezen belül a térképek digitális feldolgozásának kutatását. Ez az időszak közelítően egybeesett a fejlett nyugati országok (hadseregek) hasonló tárgyú fejlesztéseivel, technikai feltételeink korszerűsége azonban messze elmaradt tőlük. Mind-

amellett gondolkodásban, szellemi tevékenységben nem voltunk korlátozva. Ennek révén néhány év alatt kidolgoztuk a szükséges elméleti alapokat és szervezési követelményeket. Olyan rendszer (digitális topográfiai adatbázis) létrehozása volt a cél, amely *országos topográfiai információs alapként* funkcionálna, biztosítva a sokoldalú nemzetgazdasági felhasználást és egyben a védelmi alkalmazás igényeinek a kielégítését is.

A számítógéppel támogatott térképészet főbb állomásai

A 80-as években elkészült az ország geodéziai hálózatának számítógépes adatbázisa (GAB), amely a geodéziai pontok koordinátáit, abszolút magasságát és egyéb információkat tartalmazza. Ez akkor az ország első térképészeti (geodéziai) célú számítógépes adatbázisa volt. Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy már ekkor lehetőség volt a tűzércsapatokat nem hagyományos, hanem mágneses adathordozón lévő geodéziai adatokkal ellátni, jóllehet azok fogadásának technikai előfeltételei még nem voltak meg.

A 88–90-es években létrehoztuk az 1:200 000 ma. topográfiai térkép digitális változatát (DTA–200); ez jóllehet máig használható, mégis inkább kísérleti modellnek tekinthető.

A 90-es évek elején felgyorsultak az események. Ebben az időszakban készült el a felszín magassági viszonyait reprezentáló digitális domborzati modell (DDM), amely 50x50, illetve 10x10 m rácsháló sarokpontjaiban tartalmazza az abszolút magasság értékeit, az egész ország területére kiterjedően.

Jelentős fejlesztés történt az intézetben a számítógépes eszközállomány területén. Ezek az eszközök már valóban a kor technikai színvonalán álltak, és megfelelő alapot szolgáltatott ahhoz, hogy létrejöjjön az érdemi együttműködés az amerikai katonai térképészettel is.

A DMA (Defence Mapping Agency = az USA katonai térképésszolgálat), úgy vélem, erre alapozva döntött a hatékony szakmai támogatás mellett, a digitális térképészet korszerű eszközeit (hardver) és programjait (szoftver) átadta az intézetnek, illetve szakképzési lehetőséget biztosított. Meg kell említeni itt még az OMFB pénzügyi támogatását is, amely szintén hozzájárult a digitális topográfiai térkép létrehozására irányuló fejlesztés finanszírozásához.

Az előkészítő munka igen fontos eredménye volt *A katonai digitális térképek általános követelményei* című katonai szabvány (MSZK–1066.) kidolgozása, amely meghatározta a digitális térkép teljes követelményrendszerét.

A digitális térképnek a szabvány által definiált szerkezete, felépítése egzakt módon megfeleltethető a NATO-országok digitális földrajzi információs munkacsoportja (digital geographic information working group) által kidolgozott ajánlásnak, a DIGEST-nek (digital geographic exchange standard = digitális földrajzi csereszabvány). Így maga a digitális térkép lehetővé teszi és megkönnyíti a nyugati térinformatikai rendszerekhez való csatlakozást is mind szakmai, mind katonai értelemben.

Végül 1993-ban a versenyszféra (AGM Rt.) is bekapcsolódott az érdemi munkába. Mindezek eredményeként 1995. december 31-re elkészült az ország első digitális topográfiai (váz)térképe a DTA–50. 1.0 verzió

Az MH térképésszolgálat, szűkebb értelemben az intézet már ma korszerű digitális térbeli (földrajzi) információkat tud adni a hadsereg számára.

Felmerülhet a kérdés, hogy *miközben a hadsereg reformja, átfogó fejlesztése évek óta húzódik – nem volt-e túl korai ezeknek a korszerű digitális rendszereknek a létrehozása.*

A hadművészet és a haditechnika terén a 70-es években bekövetkezett változások az amerikai hadvezetés számára (is) nyilvánvalóvá tették, hogy a hadseregek működéséhez (és haditechnikájához) a térbeli (terepi, földrajzi, helyzeti) információs igényeket hagyományos térképekkel, geodéziai adatokkal és szervezettel kielégíteni már nem lehet. Az amerikai hadseregnek mintegy 15 évre volt szüksége, amíg a digitális térképre alapozott geoinformatikai rendszerek eljutottak a konkrét harcászati-hadműveleti alkalmazásig. A nyugat-európai hadseregek azonos témájú fejlesztései is hasonló képet mutatnak.

A nyugati katonai tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy a *digitális térkép*, illetve az erre alapozott vezetési és szakértői rendszerek (földrajzi információs rendszerek) integrált és speciális alkalmazásai olyan *kulcstechnológiát* nyújtanak, amelyek földrajzi, topográfiai információk terén az összes hadászati, hadműveleti, harcászati követelményt, valamint az intelligens haditechnika és fegyverrendszerek igényeit kielégítik.

Feltehető, hogy a digitális térképekre alapozott fejlesztések, alkalmazások az MH-nál ennél rövidebb időt vesznek majd igénybe, már csak abból következően is, hogy ma korszerűbb technikai eszközök állnak rendelkezésre, mint 10–15 évvel ezelőtt, illetve mód nyílt megvalósult számítástechnikai (katonai) módszerek (programok, szakértői rendszerek) átvételére.

A korszerű digitális térképek (térbeli) adatbázisok létrehozása a katonai térképészet részéről megteremti azokat az előfeltételeket, amelyekre a hadsereg fejlesztése kapcsán a vezetési rendszereknek, fegyverrendszereknek és fegyvereknek szüksége lesz. Mindez azért állítható biztosan a hadseregfejlesztés konkrét ismerete nélkül is, mivel az eddig létrehozott geoinformatikai rendszerek:

- geodéziai adatbázis (GAB);
- digitális domborzati modell (DDM);
- digitális topográfiai térkép (DTA–50. 1.0)

elég univerzális jellegűek, így az alkalmazás úgyszólván bármilyen specifikus követelményeinek lényegüket tekintve megfelelnek. Analóg a viszony, mint volt a hagyományos térkép és az alkalmazott haditechnika között. A fejlesztés során rendszerbe állított korszerűbb harckocsik számára az általános topográfiai térkép ugyanúgy megfelelt, mint az előző, esetleg elavult típus részére.

Természetes mindezt nem úgy értelmezzük, hogy a fentebb felsorolt digitális rendszereket ne kellene az alkalmazás specifikus feltételeihez igazítani, ez azonban a már létrehozott alapokat nem érinti, azokat nem kell újra más módon felépíteni. Ezért levonhatjuk azt a következtetést, hogy a fentebb felsorolt korszerű digitális geoinformációs állományok, adatbázisok létrehozása *időben is indokolt volt* ahhoz, hogy a *hadseregfejlesztéshez* ezek az *előfeltételek* már többé-kevésbé készen álljanak.

Végezetül is az intézet – az európai műszaki fejlődés eredményeit átvéve, illetve ahhoz a maga területén hozzájárulva – több évtizedes katonai-műszaki hagyományok alapján, Európában is az elsők között hozta létre az AGM Rt.-vel (földrajzi

informatikai tanácsadó), mint magánvállalkozással az ország digitális topográfiai térképét.

A hagyományos és a digitális térkép

Mielőtt az alkalmazás kérdéseit felvázolnánk, célszerű áttekintenünk a *hagyományos térkép és a digitális térkép közötti különbségeket*. Hiszen ezek egyben meghatározzák az alkalmazás lehetséges irányait és eljárás módjait.

Egy fontos megjegyzést még előre kell bocsátanunk. A hagyományos térkép számítógépes feldolgozása során a térkép elemei (közel 800) kaptak úgymond digitális értelmezést. Ez azt jelenti, hogy pl. az utak, vasutak tengelyét digitalizáltuk, a hidak a helyükön vannak mint hidak, de hiányoznak – a számítógépes feldolgozási tervben és az MSZK-1066. szabványban a helyük megvan, ezek az ún. attributumtáblák – a hozzájuk tartozó leíró adatok, így pl. az utak építési anyaga, szélessége, száma stb. vagy a hidak hossza, szélessége, teherbírása. Ez azt jelenti, hogy a DT-n (DT=digitális térkép) különbséget tudunk ugyan tenni (és ennek megfelelően elemzéseket végezni) az utak fajtái között, de nem tudunk az utak és a hidak méretei szerint. A kiépítés ezen fokozata miatt határozzuk meg digitális vázterképnek a DTA-50 1.0-t.

Mindez bizonyos mértékig korlátozza a DT alkalmazását, de nem teszi lehetetlenné. Az említett adatok feltöltése nem a hibás tervezés miatt nem történt meg, hanem azért, mert ebben az időszakban sem idő, sem pénz nem volt ennek végrehajtására.

Fel kell tételezni, hogy a digitális térkép adatbázisainak feltöltésére rövidesen sor kerül, hiszen ennek révén válik valóban széleskörűen alkalmazhatóvá mind védelmi, mind nemzetgazdasági célra. Amennyiben a minisztériumok ezt a közös érdeket össze tudják hangolni, akkor jelentős költségvetési megtakarítás is adódhat.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a digitális térkép alkalmazási előnyeit nem lehet azonnal kihasználni, de mint potenciális lehetőség, ezek mégis adottak a fejlesztés részére.

Lássuk akkor a térkép és a digitális térkép legfontosabb különbségeit!

Tárolás: A hagyományos 1:50 000 ma. térkép (a továbbiakban: HT=hagyományos térkép, DT=digitális térkép) 312 db szelvényen (papírlapon) tartalmazza az ország területét. A DTA-50 1.0 egy CD-lemezen tárolja a fenti információt (információtartalma: 650 < Mbyt). Megfelelően megtervezett és megszervezett rendszerben és technikai feltételek mellett nem kell tonnaszámra térképet nyomni és tárolni. A biztonsági tartalék erre elegendő. Amikor, amelyik területre, amelyen térképre hagyományos formában szükség van, akkor és azokat megfelelő mennyiségben elő lehet állítani számítógépes technológiával.

Kezelésmód: A hagyományos térképek esetén ki kell válogatni a szükséges szelvényeket, azokat illeszteni és ragasztani kell a felhasználónak. A digitális térkép esetén bármely és bármilyen nagyságú terület másodpercek alatt elérhető. Ha szükséges, percek alatt hagyományos formában kinyomtatható (plotter).

Szállítás: A hagyományos térképet a maga anyagi valóságában kell eljuttatni a felhasználóhoz. Alkalmasint ez mind távolságban, mind mennyiségben jelentős lehet. A DT egyrészt szállítható mint CD, súlya, terjedelme szinte elhanyagolható; igazi előny az a tulajdonsága, hogy akár hálózaton, akár rádióan (URH) továbbítható másodpercek, percek alatt akár az egész ország térképi információja.

Tartalom, változásvezetés: A HT meghatározott, rögzített tartalommal bír, ezért grafikailag kissé zsúfolt. A DT elemei megfelelnek a HT elemeinek, itt azonban lehetőség van a felhasználó számára szükséges térképtartalom kiemelésére, megjelenítésére. A terepi változásokat (helyesbítést) 80–90%-ban megfelelően megválasztott légi fényképezéssel lehet nyerni. A jövő technológiáját csak a digitálisan átalakított légi fényképre alapozva lehet elképzelni.

A terepi változások átvezetése a HT esetén történhet felülnyomással (csak ideiglenes megoldás lehet), illetve a változásokat tartalmazó hagyományos térkép kartográfiai nyomdai úton való újbóli előállításával. Mindkettő elég hosszadalmas többórás, többnapos eljárás. A DT esetén a változásokat a számítógép révén a képernyőn módosítjuk és azonnal használhatjuk az új térképi tartalmat. Mód van a változásokkal korrigált térkép kinyomtatására is.

Műveleti lehetőség: A HT passzív információs alap, amelyen az alkalmazó elvégzi a szükséges feladatokat. Az eljárás gyorsasága és minősége döntően annak a személynek a felkészültségétől és egyéni adottságaitól függ, aki a térképpel dolgozik.

A DT ezzel szemben aktív műveleti lehetőségeket teremt és „teljesen” személytelenítheti számos feladat megoldását, hiszen a számítógép a megfelelő programok alapján gyorsan és pontosan elvégzi a kívánt műveleteket. (Ki kell emelnünk a DT-nek, illetve az erre épült különböző alkalmazói rendszereknek azt a képességét is, hogy a térkép jelei és adatbázisai, illetve a harcászati-hadműveleti információk alapján általuk olyan műveletek, elemzések is elvégezhetők, amelyek a hagyományos térkép alapján nem oldhatók meg.)

Nyitottság: A HT-re bármilyen alkalmazási információt hagyományos formában fel lehet vinni, de ennek megvannak a grafikai határai és technikai korlátai. A DT teljesen nyitott, minden képi (űrfelvétel; légi fénykép, videokép stb.) és szöveges v. számszerű (alfanumerikus) információ bevihető a rendszerbe. Így a harcászati, hadműveleti helyzet is, illetve annak változásai.

Méretarány: A HT-nek kötött méretaránya van (1:50 000; 1:100 000, 1:200 000 ma.). Ez egyben meghatározza a térkép pontosságát és tartalmi felbontóképességét. A DT méretarány száma arról tájékoztat, hogy milyen volt a feldolgozott térkép méretaránya, de nem kötött, mert a képernyőn a térkép a számítógéppel a vizuális olvashatóság határára belül tetszés szerint nagyítható és kisebbíthető. Ez a hadműveleti feladatok térképi tervezésénél, vezetésénél igen jelentős segítség lehet. Ebből következően az eddigi hagyományos topográfiai térképsorozat, 1:50 000; 1:100 000; 1:200 000, amelyeket a hadműveleti tervező és irányító feladatoknál alkalmaztak (pl. vezetési szintek kapcsolatai), megfelelő programokkal kiépített számítógépes rendszerben egyetlen digitális térképpel, a DTA–50-nel helyettesíthető.

Meg kell jegyezni, hogy az egyetlen digitális térképi alaphoz megfelelő számítógépes programokkal bármilyen méretarányú térkép levezethető. A parancsnoki munka, a vezetési szintek kapcsolatait úgy szolgálva hibátlanra teheti, terepi, térképi vonatkozásban az a körülmény, hogy egyetlen térképi alapot használnak, de az áttekintés szükséges kiterjedése és részletessége szerint a maguk számára azt nagyíthatják, v. kicsinyíthetik.

Jelkulcs: A HT meghatározott számú (közel 900), alakú, méretű stb. jelet használ a terepi, földrajzi objektumok ábrázolására (egyezményes jelek). A DTA–50 1.0 jelenlegi kiépítésében a vonalas jeleket (pl. közút) egyetlen tengelyvonallal „ábrázolja” (tartalmazza). Az egyéb (pontoszerű) objektumokat egyezményes jellel is meg tudja jeleníteni. (Ez megegyezik a hagyományos térkép jeleivel). Indokolt lenne ezt a részben felemás állapotot feloldani. Olyan módon volna ez elképzelhető, hogy a digitális térkép harcászati, hadműveleti alkalmazásának (és a számítógép természetének) legjobban megfelelő jelrendszer kellene kidolgozni. A jelenleg alkalmazásban lévő ugyanis nem felel meg ezeknek a követelményeknek.

A térkép előállítása: A HT bonyolult matematikai eljárások és technológiai folyamat (geodéziától a légi fényképezésen át a nyomdáig) terméke, amelynek előállítása (leg)korszerű(bb) technológiáját figyelembe véve is viszonylag hosszadalmas.

A DT-t először ugyan hagyományos térképből építjük fel, nem kevésbé bonyolult számítógépes eljárásokkal, távlatilag azonban a digitális légi fényképekre kell támaszkodnia.

Fontos kiemelnünk, hogy a DT információbázisán bármilyen hagyományos térkép, tematikus térkép gyorsan előállítható, ha ehhez a szükséges programokkal rendelkezünk.

Az eddigiekből világosan kitűnik a DT számos előnye a hagyományos térképpel szemben, mindez azonban teljesértékűen csak az alkalmazás céljainak megfelelően kiépített technikai és számítógépes környezetben valósulhat meg. A DT vitathatatlan előnyeit ismervé, mégis hibás, sőt végzetes lenne az a következtetés, hogy a hagyományos térképnek nincs létjogosultsága korszerű hadműveleti technikai feltételek között.

Az hogy a DT-t és a bázisán épített térinformatikai rendszereket, valamint a hagyományos térképet a harcászati-hadműveleti feladatok sorában és fegyvereknél, fegyverrendszereknél (haditechnikai eszközöknél) hol alkalmazzák az annak alapján dönthető el, hogy az adott feladat végrehajtását, illetve az adott technikai eszközök alkalmazását melyik információs forma támogatja hatékonyabban. Hozzátehetjük még azt is, hogy amelyik az alkalmazás technikai feltételeinek egyáltalában megfelel. Bár ez a kritérium elég triviálisnak látszik, mégis a lényegre helyezi a hangsúlyt: melyik forma felel meg legjobban a gyakorlatnak.

A hagyományos térképet nem csupán a DT-vel összefüggő fejlesztési időszakban alkalmazzák, hanem a tereppel közvetlen kapcsolatban ténykedő, harcoló katonára és parancsnokra számára változatlanul fontos információhordozó szerepet tölt be és alternatív módon hozzájárul bizonyos területek főbb jellemzők szerinti áttekintéséhez. E körben a felhasználás körülményeihez, feltételeihez és/vagy a közvetlen tájékozódáshoz a hagyományos térkép a legcélszerűbb információs forma a terepről. Nagy valószínűséggel prognosztizálható, hogy a hagyományos térkép – bármilyen mértékű és tartalmú legyen is az MH fejlesztése – meghatározott alkalmazási köre, alternatív formaként mindvégig megmarad a DT mellett.

A DTA-50-hez még egy fontos megjegyzést kell fűznünk. Felépítése és jellemzői alapján a topográfiai információk sávjában *egységes országos alaprendszer* lehetne, mint ahogy ezt már 1991-ben megfogalmaztuk (mármint a katonai térképészet). Kielegíti mind a nemzetgazdaság, mind a védelem igényeit és egyben nem kis költségvetési megtakarítással a béke és a háborús információs infrastruktúra kívánatos egybeesését is megvalósíthatná.

Mindmáig ugyanis két, egymástól részben eltérő térképrendszere van az országnak: a VSZ-időszakból eredő katonai és az ezt kiváltó polgári (EOTR). *Ezen kettősség fenntartásának semmiféle szakmai vagy katonai indoka nincs.* A kettősség feloldása törvényi vagy kormányzati szinten volna lehetséges, ám mind ez idáig az érdekelt tárcák nem jutottak e tekintetben megegyezésre. Félő, hogy az új földmérési és térképészeti törvény is megkerüli a kettősség racionális rendezését.

A DTA-50 alkalmazási lehetőségei

Az előzőekben említettük, hogy a DT létrehozása igen lényeges változásokat indukáló szakmatörténeti fordulópont. A térbeli, földrajzi információ azonban nem öncélú, gyakorlati alkalmazása minősíti, hogy mennyiben felel meg a korszerű katonai rendszereknek.

A digitális térkép kiindulópontja a széles körű katonai alkalmazásnak, amely számos vonatkozásban különbözik a hagyományostól. Nem túlzás azt állítani, hogy a hadműveleti vezetés, de a katonai felhasználás egyéb területén a metodika

a térkép, a térképészeti adatok alkalmazása lényegét tekintve mit sem változott a napóleoni idők óta. Nem a hadműveleti vezetés konzervativizmusát mutatja ez a tény, még azt sem, hogy a katonai térképészet nem adott a hadsereg részére más, jobban használható térképészeti információt. Ugyanis adott, ám ezek formai és tartalmi megjelenése a lényegét nem érintette, bár adatai egyre pontosabbak és tartalmasabbak voltak.

A változatlanság okát abban kell látnunk, hogy a hadműveleti alkalmazás követelményeit, valamint a haditechnikai eszközök igényeit a hagyományos térképek, a geodéziai adatok, a katona-földrajzi leírások, stb. eddig kielégítették. *Felmerülhet a kérdés hazai viszonylatban is, hogy most miért nem elégíti ki.* Bár évek óta húzódik a hadseregfejlesztés átfogó koncepciójának kidolgozása, előbb-utóbb mégis meg kell indulnia a folyamatnak.

A fejlesztés és a reformok két általános vonását minden különösebb jóstehetség nélkül biztosan prognosztizálhatjuk: a haditechnika, illetve a vezetési rendszerek korszerűsítése.

Bár ez a prognózis elég általános, ennek ellenére mód van konkrét következtetéseket levonni belőle a geoinformatikai követelményekre nézve. Egy korszerűbb, kisebb hadseregnek gyorsabban és rugalmasabban (pontosabban) kell reagálnia, mert az alacsonyabb technikai színvonalú, ám nagyobb hadsereget csak ilyen módon lehet kiváltani.

A fenti két jellemzőből adódik, hogy minimálisra kell korlátozni a terepi, földrajzi tényezők bizonytalanságát, ismeretlenségét. Ez az igény ugyan a korábbi időszakokban is megvolt, de a gyorsaság és rugalmasság követelményei, valamint a fejlett haditechnikai eszközök minőségileg és időben az eddiginél lényegesen többet és mást kívánnak meg. Nevezetesen, rövidebb idő alatt nagyobb pontosságot és komplexebb előkészítést a parancsnoki döntésekben. A manőverek szempontjából az van előnyben, aki jobban ismeri a kerülő v. rövidítő útvonalakat, aki meglátja a terepben a földrajzi környezetben rejlő lehetőségeket és ezt alkalmazni képes.

Hazánkban nincs „hadműveleti tartalék területe”, ezért nekünk minden négyzetkilométer fontos, amelyet megtartunk vagy elveszítünk.

Levonható a következtetés mindezek alapján: egy korszerű(bb) magyar hadsereg térképészeti biztosítását csak *hagyományos térképekkel, térképészeti anyagokkal és adatokkal megoldani nem lehet.*

A vezetési rendszerekkel szemben is követelmény, hogy rugalmas(abb)an, gyorsabban és pontosan kell meghozniuk döntéseiket. Két szemben álló, közel azonos feltételekkel rendelkező hadsereg körül az van/lesz előnyösebb helyzetben, amelyekben a hadműveleti vezetés gyorsabban dönt. (Természetesen azzal a kritériummal, hogy a gyors döntésnek helyes döntésnek is kell lennie!) A helyzetnek megfelelő helyes döntést csak valós adatok, információk bázisán lehet hozni. Ennek egyik lényeges összetevője a földrajzi, terepi környezetet reprezentáló térbeli, térképi információ.

A hadműveleti törzsek (vezetési) információs rendszerei, amelyek számítógépes rendszerekre épülnek, szükségessé teszik, hogy a hadműveleti-harcászati helyzetek és a térképi információk a számítógépen együttesen elemezhetők, kezelhetők, továbbíthatók legyenek. Ezt a feltételt csak digitális térképpel lehet megteremteni.

Az egyik legdöntőbb ok, amiért *digitális térképekre*, digitális térbeli információkra van szükség, a vezetési rendszerek módszerbeli és technikai korszerűsítése.

A hadseregfejlesztés természetes módon együtt jár a haditechnika korszerűsítésével. Ahogyan a katonai vezetési információs rendszer követelményeinek nem felel meg csak a hagyományos térkép, ugyanúgy a haditechnika korszerű eszköztárában is számos olyan rendszer vagy eszköz van/lehet, amely csak digitális térképet vagy digitális térbeli információkat tud fogadni. (Megemlítjük, hogy ilyen elmentmondás már ma is van, hiszen a sikeresen kifejlesztett Árpád számítógépes tűzvezető rendszerbe hagyományos térképről manuálisan levett adatokat visznek be. Ez mindenképpen behatárolja a rendszer teljesítményét)

A hagyományos térképpel és adatai felhasználásával elvégezhető feladatok annak a felkészültségétől függenek, aki azt végrehajtja. Tudása és gyakorlottsága határozza meg, hogy mit tud megoldani, mennyi idő alatt és milyen minőségben. A várható teljesítmény ezért elég ingadozó lehet mind időben, mind mennyiségben és minőségben. Ez a körülmény nyilván befolyásolja a döntések meghozatalának idejét és helyességét.

A számítógépen lévő DT már felépítésénél fogva is nagyobb lehetőségeket kínál. Ettől azonban még a DT ugyanolyan passzív információs eszköz, mint a HT, csak hogy a DT-n elvégzendő műveletek algoritmusát, vagyis az ember tudásának egy részét – minél többet, annál intelligensebb lesz a rendszer! – bevihetjük a számítógépbe programok útján. És most már nagy biztonsággal számíthatunk arra, hogy a rendszer teljesítménye mind időben, mind pedig pontosságban, illetve mennyiségben kevésbé lesz függő az ember szubjektív adottságaitól.

A digitális térképre alapozva a hadműveleti feladatok tervezése és vezetése számára olyan szakértői térinformatikai rendszerek építhetők ki, amelyek már szinte matematikai egzakttsággal képesek kezelni, segíteni a hadműveleti munkát. Nem az ember, a parancsnok mellőzése valósul meg tehát ily módon, hanem éppenséggel a bonyolult döntés-előkészítés, a helyzetek modellezése, elemzése, amelyben a számítógép jelentős számú algoritmizálható feladatot képes gyorsabban és pontosabban megoldani, mint az ember. Megmarad a parancsnok részére az, amiben csak ő tud dönteni, amelyhez intellektuális és tapasztalati adottság szükséges, és amely képesség soha nem helyettesíthető a számítógéppel.

A Magyar Honvédségnek tehát rendelkezésére áll a digitális topográfiai térkép (DTA-50 1.0) a digitális domborzati modell (DDM) és a geodéziai adatbázis (GAB). Mindezek alapján megkezdődhet az alkalmazás előkészítése, megvalósítása. Az eljárás mód digitális geoinformatikai adatállományok esetében azonban lényegesen különbözik a hagyományos térkép felhasználásától. Egyrészt abban, hogy új ismeretekre van szükség, másrészt itt nem elegendő azokat átadni a felhasználóknak azzal, hogy maga találja ki az alkalmazás legcélszerűbb módszereit. Minden haditechnikai eszköz eredményes alkalmazásának – még a félig vagy teljesen automatizált rendszerek esetében is – döntő tényezője az ember felkészültsége.

A digitális geoinformatikai rendszerek alkalmazására a hadsereg szervezeti szintjein és a haderőnemi, fegyvernemi területeken egyaránt differenciáltan kell felkészíteni a tiszteket, tiszthelyetteseket, katonákat. Ennek kereteit részben a katonai tanintézetek adhatják, szükséges azonban a polgári, egyetemi szakemberek bevonása is az oktatásba.

A DT és az erre épülő geoinformatikai (szakértői) rendszerek esetében a rendszer építőjének a lehető legközelebb kell jutnia az alkalmazóhoz. Részletesen kell ismernie a felhasználás minden sajátosságát, a gyakorlati munka módszereit, pontossági és időbeli követelményeit ahhoz, hogy a felépített rendszer a lehető leghatékonyabban szolgálja az adott terület eredményességét.

A világpiacon számítógépes (katonai) alkalmazói programokat, (katonai) szakértői rendszereket már-már úgyszólván „korlátlanul” lehet venni. Mégis úgy véljük, hogy a konkrét alkalmazási igényeknek, a Magyar Honvédség adottságainak, a jövőbeni fejlesztéseknek mindenben megfelelő rendszert, rendszereket készen nem lehet megvásárolni, mint ahogy nem lehet a hazai terület digitális térképét sem importálni. Ahogyan szükség van a polgári szakemberek bevonására, ugyanúgy elképzelhetetlen, hogy megfelelő katonai, katona-műszaki tudás nélkül hatékony alkalmazói rendszereket lehessen megvalósítani. Ezért nem mellőzhető a hazai alkalmazói fejlesztés és a szellemi kapacitás széles körű bevonása, amelyek korszerű technikai alapokra támaszkodva, a fejlett rendszerek felhasználásával és adaptációjával, a Magyar Honvédség számára legalkalmasabb alkalmazói, szakértői számítógépes rendszereket valósítják meg a geoinformatikai területen.

A megújuló magyar hadsereg működése, a harcászati-hadműveleti feladatok hatékony – a korszerű haditechnika követelményeinek is megfelelő – térképészeti biztosítása ezen terület lényegi megújulásával, korszerűsítésével teremthető meg.

Jelentős, új térképészeti információs alapokat hozott létre a magyar katonai térképészet. A geodéziai adatbázis, a digitális domborzati modell, az 1:50 000 ma. topográfiai térkép digitális változata korszerű geoinformatikai alapokat nyújtanak mind a katonai vezetés információs rendszere, mind a haditechnika várható fejlesztéséhez.

Az alkalmazás legjobb, leghatékonyabb és gazdaságos megoldását kidolgozni, megvalósítani: ez a hazai katonai és polgári szakemberek jelentős szellemi feladványa.

IRODALOMJEGYZÉK

Bak Antal: Katonaföldrajz, védelmi földrajz; Hadtudomány 1994/4.

Bak Antal: A digitális térkép és a földrajzi információs rendszer; Hadtudomány 1995/3.

DTA-50 műszaki leírása.

A katonai térképészet története; TÁTI, 1991.

Pataky Iván

Gondolatok a katasztrófatörvény szükségességéről

A szerző – több kutatótársával* együttműködésben – a Belügyminisztérium felkérésére tanulmányban fogalmazta meg elvi álláspontját a kidolgozásra kerülő katasztrófavédelmi törvénytervezet felépítéséről, tartalmáról és szükségességéről. Az elemzés értékeli Magyarország katasztrófa-veszélyeztetettségét, számba veszi: milyen veszélytényezők ellen kell védekezni, melyek ezek jellemzői, bemutatja az ilyen feladatra bevonható erőket és állást foglal – változatokat ad – a katasztrófavédelmi törvény kidolgozását illetően.

A Belügyminisztérium felkérésnek előzménye volt, hogy az elmúlt években kidolgozott törvénytervezeteket rendszeresen bíráltuk, rámutatva alapvető hibáikra. Ezek közül is elsősorban arra, hogy nem vették figyelembe a jelenleg is meglévő, a katasztrófavédelmet megvalósító és jól működő szervezetek nyújtotta realitást, hanem egységes katasztrófavédelem ürügyén olyan újabb csúcsszervet kívántak létrehozni, amelyben az eddigi szervezetek önálló felelősségvállalása elsikkadt volna és egy túlzottan centralizált, bürokratikus gépezet lépett volna helyükbe. Észrevételeinknek – a többi véleményező meglehetősen azonos álláspontját is figyelembe véve – a belügyi tárca vezetése helyt adott. A korábbi törvénytervezeteket elvetették. Így került sor megbízásunkra.

A katasztrófatörvény kérdésének rendezését, a jelenlegi alkotmányunk egyik pontjából fakadó némi tisztázatlanság, illetve egy korábbi alkotmánybíróági állásfoglalás is sürgette.

Az eddigi katasztrófavédelmi törvénytervezetekben vissza-visszatérő elem, alkotmánymódosítást igénylő problématerület volt a *szükségállapot és a veszélyhelyzet alkotmányi szabályozásának alkalmazása* a katasztrófavédelem – illetve a polgári védelem – jogi és szervezeti rendjének megalapozásában.

A szükségállapot és a vészhelyzet a magyar alkotmányos rendben viszonylag jól körülhatárolható: ezek olyan esettípusokat jelölnek, amikor a köztársaság intézményes és jogrendje csak rendkívüli intézkedések útján és szervezeti erőforrások

* Az összefoglaló tanulmányt készítette: dr. Pataky Iván ny. ezredes, dr. Murányi Zoltán (ELTE), Tokai Gábor ny. mk. ezredes, Rutkai István ny. ezredes. Az alapozó résztanulmányokat készítették: dr. Farkas József ny. orvos főorvos, dr. Padányi József őrgy., dr. Szlávik Lajos (OVF), Németh János (KTM) és dr. Szafir Zoltán.

koncentrálásával védhető meg. A szükségállapothoz tartozó szabályokat – amint ez az alkotmány szövegezéséből is kitűnik – alapvetően a belső rend társadalmi vagy politikai konfliktusok okán történő megrendülése esetére alakították ki, és csak másodlagosan kerültek ide az elemi csapás, illetve az ipari szerencsétlenség esetei.

Ez utóbbiakra elsősorban a veszélyhelyzet fogalma vonatkozik. Következtetések szerint erre egyáltalában azért volt szükség, hogy a rendkívüli felhatalmazás alapján történő kormányzás jogi szabályozása körébe bevonják ezeket az eseteket, mert egyes helyzetekben szükség lehet az állampolgári jogok viszonylag széles körű korlátozására (pl. a kitelepítés vagy a mentés érdekében) vagy pedig olyan kivételes intézkedésekre, amelyek az állampolgárok vagyont, illetve a közigazgatás alkotmányos szabályozását érintik. Ezek azonban csak egészen szélsőséges esetekben érinthetik az államrend és a jogrendszer egészét, előreláthatóan csak egyes jogterületeken, illetve régiókban igényelnek fellépést, és ezért véleményünk szerint elegendő a kormány számára felhatalmazást adni a megfelelő intézkedések meghozatalára. Ilyen összefüggésben kell értékelni a szükségállapot és a veszélyhelyzet egymáshoz való viszonyát a szabályozás kialakításakor. Elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén szükségállapot kihirdetésére csak akkor kerülhet sor, ha az valóban ugyanolyan mértékben és kiterjedésben veszélyezteteti az államrend és a jogbiztonság egészét, mint az ugyanabban a szakaszban említett, az élet- és vagyónbiztonságot nagymértékben veszélyeztető tömeges erőszakos cselekmény. Az 1995. májusi budapesti, NATO-békepartnerségi konferencia tapasztalatai szerint ez az értelmezés nagymértékben azonos a NATO-államok alkotmányos, illetve törvénykezési felfogásával és gyakorlatával.

Felfogásunk szerint az elemi csapások, természeti és ipari katasztrófák elleni védekezés jogrendje elvileg alkotmánymódosítás nélkül is teljesnek tekinthető lenne, és pontosabb megoldást eredményezne, ha az új alkotmány az elemi csapás, természeti és ipari katasztrófa esetét is tétélesen feltüntetné a veszélyhelyzet fogalmánál.

A felmerült kérdésre a választ Magyarország katasztrófa-veszélyeztetettségéből kiindulva fogalmaztuk meg. Arra kerestünk választ, hogy milyen veszélytényezők ellen kell védekezni és melyek ezek jellemzői.

Magyarország katasztrófa-veszélyeztetettsége

Minden országnak sajátos és meghatározott földrajzi helyzete van, amely determinálja katasztrófaveszélyeztetettségét. Ennek tükrében röviden megkíséreltem megfogalmazni Magyarország veszélyeztetettségének legfontosabb jellemzőit.

Magyarország egyedi – egyetlen országgal sem összehasonlítható – helyet foglal el Európában: földrészünk földrajzi középpontjában, a Kárpát-medence középső területén, a Duna vízgyűjtőjének középső szakaszán terül el.

Katasztrófaveszélyeztetettsége is egyedi. Nagy általánosságban kimondható, hogy „hazánk nem tartozik a természeti katasztrófák által veszélyeztetett geológiai zónák közé”, ugyanakkor – szintén egyedi esetként – „hazánk árvízi veszélyeztetettsége – az árter arányát (23%) tekintve – Európában a legnagyobb. Ehhez egyedül Hollandia helyzete hasonlítható, ahol az ország területének 20%-a fekszik a folyók árvizei és a tenger szintje alatt.” Mindent összevetve Magyarország viszonylag ked-

vező helyzetben van, az *árvizeket* leszámítva nem elsősorban katasztrófaveszélyes területen fekszik, sőt – bizonyos kérdésekben, például a meteorológiai katasztrófák esetén – kimondottan előnyös az Alpok–Kárpátok–Dinári-hegység koszorúja nyújtotta védettség.

Az elemi csapások, természeti katasztrófák közül a legnagyobb veszélyt a meghatározott rendszerességgel visszatérő árvizek jelentik. A történelemben visszapillantva megállapítható, hogy a járványok kivételével, emberéletben és anyagi javakban is az árvizek okozták a legnagyobb pusztítást. Egy-egy nagyobb árvíz képes volt az ország egyes területeinek életét hosszabb időre megbénítani. A védekezés pedig többnyire országos, de legalább regionális szintű szervezést, összefogást és irányítást követelt. Magyarország különleges helyzetét jellemzi, hogy a történelmi Magyarország szétadarabolását követően a Duna és a Tisza vízgyűjtőjében kialakult árvizek kivétel nélkül hatékony nemzetközi együttműködést követeltek (volna) meg a szomszédos országokkal.

A hazánkban előforduló további elemi csapások, természeti katasztrófák – így a földrengések, a szélviharok, a hókatasztrófák, a szárazságok, az erőd-, bozóttüzek stb. – méreteiket tekintve ritkán haladták meg egy-egy megye, legfeljebb régió határait. A védekezést legtöbbször regionális vagy helyi szervezéssel, erőikkel meg lehetett oldani. Kivételek természetesen is itt akadtak. Az 1863–64. évi katasztrófális szárazság például a legtöbb alföldi megyére is kiterjedt. A katasztrófák hatásai gyakran iniciáltak más katasztrófákat is. Az említett alföldi szárazság például éhínséget és járványokat idézett elő. Megállapítható, hogy az árvizek kivételével az összes elemi csapás, természeti katasztrófa méreteit, intenzitását, hatását és időtartamát tekintve legtöbbször nem érte el a hasonló jellegű külföldi katasztrófák pusztító hatásainak erejét. A Kárpát-medence földrajzi adottságaiból adódóan rendkívül kicsi a valószínűsége annak, hogy olyan nagyméretű természeti katasztrófa következzen be, amely a világ más térségeit jellemzi és óriási anyagi kárral, az állampolgárok tömegei életének veszélyeztetésével járna.

A technikai – vagy ipari (nevezik civilizációsna is) –, azaz az emberi tevékenység következtében vagy következményeként kialakult katasztrófák lehetősége az ország gazdasági fejlődésével együtt, azzal összhangban nagyjából arányosan nő. E katasztrófafajták (mint az atomerőmű, vegyiipari, az ipari-közlekedési, a szállítási robbanások, veszélyeshulladék-katasztrófák, emberi-állati járványok... stb.) közül a legnagyobb veszélyt, a legtöbb anyagi kárt a tüzek okozták, emberéletben pedig a legnagyobb pusztítást a járványok. Egyetlen adat: 1918 októberében – az utolsó még pontos nyilvántartás hónapjában – 44 000-en haltak meg Magyarországon spanyolnáthában. Vannak adatok, amelyek 200 000-re becsülik a járvány áldozatainak számát (vö.: az I. világháború magyarországi embervesztesége 661 000 lélek volt).

Természetesen nem szabad elhanyagolni a vegyipari létesítmények katasztrófáit, továbbá a veszélyes anyagok szállítása következtében előfordult veszélyhelyzeteket sem. Elsősorban nem kielégítő ellenőrzöttségük miatt jelentenek ezek veszélyt. Az ország lakossága köztudatában a legnagyobb fenyegetést a nukleáris erőművek esetleges baleseti katasztrófái jelentik, pedig az ellenük való védekezés a legjobban szabályozott és leghatékonyabban működő rendszer mind hazánkban, mind nemzetközileg.

Napjainkban a veszélyt fokozza, hogy a veszélyeztető ipari létesítmények egy része határainkon kívül a szomszédos vagy távolabbi országok területén van.

Az elemi csapások, a természeti és az ipari katasztrófák történelmünk folyamán sohasem veszélyeztették az ország létét, biztonságát és életét, még a legsúlyosabb árvíz, járvány (pestis, kolera, spanyolnátha), szárazság, éhínség sem borította fel az ország egész területén a megszokott életvitelt, csupán egyes részein. A súlyos károk ellenére az ország viszonylag gyorsan regenerálódott. Az állam, a kormányzat egyensúlyát egyetlen katasztrófa sem ingatta meg. A katasztrófák nem igényelték az egész országra kiterjedő rendkívüli intézkedések bevezetését. Megjegyzendő, hogy az elmúlt évtizedekben a magyar közvélemény és a sajtó által „katasztrófának” minősített események túlnyomó többsége nem haladta túl a baleset, tömeges baleset vagy a tüzeset mértékét, és mint ilyenek, nem tekinthetők katasztrófának.

A századunk hazai katasztrófáinak jelentős többsége – egyes statisztikusok szerint közel 98–99%-a – *helyi*, tehát egy-egy önkormányzat (helység) határait meg nem haladó méretű volt. A statisztika azonban csak a tendenciákat bemutató adatként vehető számításba. Pontosságuk vitatható. Viszonylag szerényebb nagyságú a *területi katasztrófák* száma. Éves átlagban nem haladja meg a 10–20-at és általában több év is eltelik, amíg egy *országos katasztrófa* bekövetkezik. Az utolsó negyedszázadban mindössze három ilyen méretű volt, az 1970-es tiszai árvíz, az 1972–73-as (hat megyét érintő) száj- és körömfájásjárvány és végül az 1986. évi csernobili atomerőmű katasztrófáját követő hetek eseményei.

Magyarország katasztrófaveszélyeztetettségénél figyelembe kell még venni, hogy az ország az észak–déli és a kelet–nyugati (vasúti, közúti, vízi és légi) forgalom közepén helyezkedik el és tranzitszerepet betöltő országnak tekinthető mind a forgalom és a szállítás, mind a népmozgások (migráció), mind pedig a bűnözés terén. Mindez növeli a katasztrófaveszélyeztetettség iránti érzékenységét.

Magyarország földrajzi helyzetéből adódik, hogy az országos és a területi katasztrófák jelentős része – esetenként a helyi katasztrófák egy hányada is – külföldön, szomszédainknál (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában stb.) alakult ki, vagy az adott ország tranzitszerepet játszik, onnan kerül át hazánkba, gyakran közvetítő útján. Ezért a hatékony katasztrófavédelem nélkülözhetetlen előfeltétele, hogy nemzetközi szerződések rögzítsék a kölcsönös és folyamatos tájékoztatást, az előrejelzést, a riasztást, a szoros és sokoldalú együttműködést, a kölcsönös segítségnyújtást, a menekülők befogadását, ellátását, elhelyezést ... stb. E szerződések lehetnek: alapszerződések, két- és sokoldalú egyezmények, országos és helyi együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmények ... stb.

A katasztrófavédelem erői, helyzete

Magyarországon – a történelmi fejlődés eredményeként – a katasztrófák ellen hatékony és törvényileg, jogilag részletesen szabályozott védelmi szervezetek működnek. E szervezetek gyakorlatilag fedik a legnagyobb veszélyt jelentő katasztrófák túlnyomó többségét. Bár az utóbbi évek, a társadalmi és a gazdasági átalakulás, valamint a közismert gazdasági nehézségek nemkívánatos (elsősorban a krónikus költségvetési hiány miatt) következményeként hatékonyságuk bizonyos mértékig

csökkent, összességükben a magyar katasztrófavédelem megbízható alapját alkotják. A rendelkezésre álló, illetve bevonható erők főbb csoportjai a következők:

- a) a fegyveres erők és a rendvédelmi szervezetek: a Magyar Honvédség, a tűzoltóság, a rendőrség, a polgári védelem, a Határőrség, a vám- és pénzügyőrség és a Büntetés-végrehajtás;
- b) az állam, a közigazgatás által irányított vagy felügyelt szervezetek (pl. az árvízvédelmi, nukleáris baleset-elhárítási szervezetek, a mentők, az egészségügyi, állat-egészségügyi és növényvédelmi szervezetek stb.);
- c) a társadalmi szervezetek – a Magyar Vöröskereszt Szövetségtől a Magyar Polgári Védelmi Szövetségig, az önkéntes tűzoltó-szervezetekig, polgárőrségig, illetve a különböző karitatív szervezetekig;
- d) az 1993. évi CX. sz., a honvédelemről szóló és a jelenlegi, az Országgyűlés előtt álló polgári védelmi törvény által az önkormányzatok (védelmi bizottságok) által igénybe vehető, lakosságból létrehozott szervezetek, munkacsoportok;
- e) a gazdálkodó szervezetek által kötelező jogszabályokban előírtak alapján vagy önként (esetleg gazdasági, biztosítási érdekből, előírásra) létrehozott speciális katasztrófavédelmi szervezetek.

A hazai katasztrófavédelem gyakorlatának tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a leghatékonyabbak és legnagyobb teljesítményre a honvédség, a tűzoltóság, a rendőrség, a polgári védelem, az árvízvédelem, az egészségügy, az állat-egészségügy szervezetei képesek. A speciális feladatra létrehozott, azt eredményesen végrehajtó összes többi szervezet nem képes más közreműködők összefogására, irányítására.

A katasztrófavédelem feladatait általában két nagyobb csoportra bontják, és pedig *megelőzésre* és *védekezésre*. Mi más megközelítésben a feladatok térbeli és időbeli elhatárolhatósága miatt hasznosabbnak tartjuk négy ütemre – és pedig *megelőzésre, védekezésre, a katasztrófák elleni küzdelemre, a károk felszámolására, mentésre, mentésítésre, fertőtlenítésre* és végül *helyreállításra* – való bontást.

E csoportosítást követve:

1. A katasztrófák *megelőzésének célja*: a katasztrófa bekövetkezési lehetőségének (valószínűségének) csökkentése, a bekövetkezés késleltetése, amennyiben lehetséges, megakadályozása; az eredményes védekezés feltételeinek megteremtése, a mentés, a kárfelszámolás és a helyreállítás előkészítése.
2. A katasztrófák *elleni védekezés* (a katasztrófa elhárítása) magába foglalja a katasztrófa kialakulásakor, bekövetkezésekor megvalósítandó felkészülési, védelmi, elhárító és mentő feladatokat, az élet és a vagyon azonnali mentését.
3. A károk *felszámolásának tartalma*: a katasztrófa bekövetkezését és az emberek közvetlen életveszélyének megszüntetését követően mentő, mentesítő feladatok végrehajtása; a minimális létfeltételek megteremtése.
4. A katasztrófák *utáni helyreállítás* tartalma a katasztrófát megelőző állapot, azaz a normális emberi élet visszaállítása, vagy ha ez valamilyen okból – pl. a rombolás mértéke, az létfeltételek megszűnése stb. miatt – nem lehetséges, akkor legalább a korábbival azonos színvonalú létfeltételek megteremtése; ez az egész katasztrófavédelem lezáró szakasza, melynek az időigénye akár évekig is eltarthat; az állampolgárok, a gazdasági szervezetek, az önkormányzatok és az állami szervezetek összehangolt, egymásra épülő tevékenysége.

Magyarország katasztrófaveszélyeztetettségét és a katasztrófavédelem jelenlegi helyzetét, a rendelkezésre álló erőket, azok felkészültségét, valamint a törvényi, jogi szabályozottságot összevetve megállapítható, hogy hazánkban a katasztrófavédelem kérdése alapvetően rendezett. Bár az országnak nincs átfogó katasztrófavédelmi törvénye, a katasztrófavédelem mégis hatékonyan működött. Az 1970-es nagy tiszai árvíztől számított negyed évszázad alatt az érintett vezető és közreműködő szervezetek gyakorlatilag minden katasztrófát sikeresen tudtak kezelni. A tevékenységet összefoglaló területi és helyi védelmi (korábban honvédelmi és védelmi) bizottságok hatékony koordináló és irányító szervezeteknek bizonyultak.

Az eddig megoldatlan kérdéseket, az Országgyűlés által elfogadott 1996. évi XXXVII. sz., a polgári védelemről szóló törvény által biztosított jogkörrel a polgári védelem képes eredményesen összefogni és a védekezést megszervezni. Vonatkozik e megállapításunk a lakásvédelem kérdéseire is.

Az 1996 áprilisában és májusában az Országgyűlés által elfogadott új tűzvédelmi, illetve polgári védelmi törvények a katasztrófavédelem összes területét oly módon szabályozták, hogy minden érintett, valamint közreműködő szervezet feladatát, jogát és hatáskörét pontosan meghatározták. E szabályozás összhangban van a történelmileg kialakult szokásokkal, hagyományokkal és – ami szerintünk legalább olyan fontos – az országos, a szakterületi, valamint a helyi érdekekkel, a jó értelemben vett lobbierdekekkel.

Az elmúlt fél évtizedben oly gyakran és oly sokat emlegetett „egységes katasztrófavédelmi rendszer”, véleményünk szerint, kivétel nélkül minden esetben egy-egy meghatározott szervezet vagy csoport érdekeit volt hivatva érvényesíteni, a katasztrófavédelemben érintett többi szervezet ellenében. A gyakorlatban egyszerűen nem lehet egységes rendszerről beszélni. Egészen más módszerek és elvek szerint kell például működni a védelemnek egy nukleáris erőmű katasztrófája esetén, amely méretétől függetlenül – veszélyessége és hatásai miatt – az egész országot veszélyeztet, mint egy, akár országos méretű árvíz esetében, ahol bár a védekezéshez mozgósítani kell az ország erőforrásainak nagy részét, a valóságosan veszélyeztetett területek nagysága mégis a legrosszabb esetben sem haladja meg az ország területének 23%-át ...stb. Nem is beszélve – minden tragikumát is beszámítva – az ipari, a vasúti stb. katasztrófákról, amelyek ritkán haladják meg a helyi méreteket.

A katasztrófavédelmi feladatok és szervezetek értékeléséből megállapítottuk, hogy a gyakorlatban minden katasztrófafajta esetén más és más megelőző intézkedésekkel, speciális felkészültségű szervezetekkel stb. kell megvalósítani a védelmet. Nincs értelme egy „egységes”, mindent egy kaptafára ráhúzó, egyformán tervező, szervező és vezető, végrehajtó rendszert kiépíteni, felrúgva ezzel az eddig eredményesen funkcionáló szervezetek önállóságát és felelősségét. Úgy kell összehangolni az összes katasztrófavédelmi és közreműködő szervezet tevékenységét, hogy képesek legyenek erőfeszítéseiket összefogni, vezetésüket, munkájukat összehangolni egy-egy meghatározott feladat megvalósítására.

E feladatra a jelenleg működő rendszer megfelelő korrekciókkal teljes mértékben alkalmas. Az alkotmányban és az 1993. évi CX. törvényben meghatározottak biztosítják a szükséges kereteket, felhatalmazásokat, és determinálják a vezetési rendszert. Az elmúlt évek katasztrófavédelmi feladatai és a védelmi bizottsági gya-

korlatok tapasztalatainak elemzése alapján az a meggyőződésünk alakult ki, hogy – a kormány, a belügyminiszter irányításával – a védelmi bizottságok képesek a területi, helyi irányításra és koordinálásra. Az új polgári védelmi törvény megteremti a feltételeit annak, hogy a polgári védelmi parancsnokságok alkalmassá váljanak a vezetők, a vezető szervek döntéseit követően a feladatokat integráló szaktörzsek működtetésére, összefogják a tervező, szervező tevékenységet. A polgári védelmet tartjuk az egyetlen szervezetnek, amely mind állományát, mind logisztikai rendszerét tekintve képes teljesíteni – és ezzel párhuzamosan a szaktörzsi feladatokat is ellátni – az országos (a belügyminiszter), a fővárosi és a megyei védelmi bizottságok elnökeinek, illetve a polgármesterek katasztrófavédelmi követelményeit.

Összegezve: egy esetleges katasztrófavédelmi törvény szükségességét tekintve két lehetőség alakítható ki:

Fontossági sorrendben az első: nem szükséges önálló katasztrófavédelmi törvényt kidolgozni és életbe léptetni. Az érvényes törvények és a közeljövőben hatályba lépő polgári védelmi, továbbá tűzvédelmi törvények megfelelő jogalapot nyújtanak az összes katasztrófavédelmi feladat megnyugtató megoldásához és gyakorlatilag átfogják a katasztrófaveszélyeztetettség összes területét.

A gyakorlatokat – pl. a Tisza-95 –, valamint a katasztrófák elleni korábbi és idei védelem eddigi tapasztalatai szerint nem a konkrét védelmi feladatok megvalósításában jelentkeztek a problémák, hanem a feladatok összehangolásában, a háttérmunkálatok és a logisztikai feladatok biztosításában stb. – röviden az irányításban és a logisztikában. E területek egy részének megoldására alkalmas az új polgári védelmi törvény, a többi feladat pedig rendezhető megfelelő kormányrendeletekkel is.

Magyarország jelenleg mind gazdasági életét, szervezetét, mind nemzetközi politikai helyzetét tekintve átmeneti állapotban van. Leggyorsabban éppen a katasztrófavédelem egyik meghatározó alapja, a gazdaság szerkezeti átalakulása folyik. Nem látjuk célszerűnek megelőzni sem az átalakulást, sem az ehhez kapcsolódó gazdasági törvénykezési folyamatot, sem az alkotmánymódosítást. Sokkal célszerűbb arra törekedni, hogy a katasztrófavédelem igényei következetesen jelenjenek meg az átalakuláshoz kapcsolódó törvényekben és a különböző multinacionális szerződésekben. Hasonló a helyzet az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozási törekvésünk által felvetett problémákkal. Mindkét csatlakozással együtt jár, hogy törvényeink nagy részét hozzá kell igazítani az e szervezetekben elfogadott elvekhez, rendszerekhez, normákhoz.

Célszerű tehát megvárni a csatlakozással és a beilleszkedéssel kapcsolatos, pontosan megfogalmazott elvárásokat – az eddig hangoztatott általánosságok ugyanis nem nyújtanak még megbízható alapot a jogi szabályozáshoz –, és csak azt követően kidolgozni egy esetleges új törvényt, vagy módosítani, a meglévő törvényeket. Hangsúlyozzuk azonban: Magyarország katasztrófaveszélyeztetettsége annyira egyedi, hogy a teljesen más veszélyeztetettségre felépülő nyugati törvények nem vehetők át „egy az egyben”. Csak rendezőelvként használhatók, megfelelő adaptáció után.

A másik lehetőség: amennyiben mégis olyan politikai döntés születik, hogy szükség van önálló katasztrófavédelmi törvényre, akkor az *kerettörvény* legyen. Fogja át az eddig szabályozatlan területeket (vegyipari, ipari katasztrófák, lakosságvédelem

stb.), és az egyes szakterületek önállóságának, feladatainak csorbítása nélkül szabályozza a vezetés, az irányítás, a logisztika kérdéseit.

Még egy ilyen, viszonylag „szellős” kerettörvény esetében is számolni kell azonban azzal, hogy érinteni fogja az alkotmányt és a honvédelmi, valamint az új polgári védelmi, tűzvédelmi és több más törvényt, ezért ez esetben is célszerű megvárni az új alkotmányt, és ahhoz igazítani a kerettörvényt.

Meggyőződésünk, hogy egy új, mindent átfogó törvénybe sűrített katasztrófavédelmi szabályozás sokkal több kárt okozna, mint amennyi hasznot hozna. Egy ilyen döntés esetén számolni kell azzal, hogy felújul a végtelen törvényalkotási folyamat, mivel túl sok valós érdeket sért és jól működő struktúrát borít fel. E felfogás túlzottan centralizál. Nehézked, lassítja a döntési folyamatokat, mivel kiveszi a szakterületek, a helyi szervek kezéből a dinamikus döntés lehetőségét. Adott helyzetben valószínűleg csak növelné a kárt és az áldozatok számát. Ellentétes a jelenlegi decentralizálási, valamint fokozatos társadalmasítási folyamatokkal. Semmi biztosíték nincs arra, hogy egy „egységes katasztrófavédelmi rendszer” jobban működjön, mint a mostani, történelmi tapasztalatok alapján kialakult és funkcionáló szisztéma.

A katasztrófavédelem jelenlegi magyarországi helyzete félreérthetetlenül tükrözi egy, a honvédeleméhez hasonlóan átfogó politikai-kormányzati koncepció hiányát. Erre utalt az eddig kidolgozott katasztrófavédelmi törvénytervezetek sorsa is. Mivel az elmúlt évtizedben nem volt az országban jelentős katasztrófaveszély, és mivel a katasztrófavédelemmel kapcsolatos beruházások hosszú távon meglegelősen költségesek, az egymást követő kormányok nem tartották szükségesnek távlati koncepció kialakítását. Ad hoc megoldásokkal, szubjektív elképzelésekkel operáltak. Meggyőződésünk, hogy minden további lépés – az előzőekben vázoltaké is – megtételének előfeltétele egy olyan legfelső szintű, az Országgyűlés által elfogadott hosszú távú politikai koncepció kidolgozása és döntéshozatal, amely pontosan megfogalmazza a várható katasztrófaveszélyeztetettséget, a védelem célját, feladatait, területeit, súlypontjait, mértékét és a megvalósításhoz szükséges pénzügyi és más feltételeket, továbbá a külpolitikai kapcsolattrendszert. A rövid távú tervezés és személet nem vezet célra, csak a meglévő feltételeket rontja, gyengíti.

A katasztrófavédelem hosszú távú feladat. Hiba lenne alárendelni a napi politikai céloknak. Ismételten aláhúzzuk: évtizedekben kell gondolkodni! Meggyőződésünk, hogy minden esetleges politikai, szakmai vagy lobbierdekből eredő nyomás ellenére nem a „legrosszabb rossz”, hanem a „legvalószínűbb rossz” elleni védekezésre kell felkészülni. A szükséges beruházások rendkívül költségesek. Ezért nagyon alaposan meg kell fontolni minden beruházást, hogy a pénz a legcélravezetőbb, leghasznosabb helyre kerüljön. A napi politikai presztízsharcok csatározásaiban túl gyakran szerepel ultima ratióként a „legnagyobb rossz” elve. Utalunk például az elmúlt évek politikai harcai közül a Bős-Nagymaros „Dunaszauroszt”, vagy a mohi (mochovcei) atomerőmű körüli vitákra, ahol a politikai érdekek minden esetben elnyomták a mérsékeltebb szakmai véleményeket. A „legnagyobb rosszat” sem lehet soha teljes biztonsággal kizárni, de az ellene való felkészülés oly mértékben megemelné – egyes nyugati szakemberek számításai szerint háromszorozná, négyszerelné – a költségeket, ami eleve lehetetlenné tenné a valóban hatékony védelem

megvalósítását. Élni kell tudni a reális kockázatvállalás eszközeivel. A valóban hatékony katasztrófavédelem nem tűri sem a kapkodást, sem a szubjektív pártpolitikai érdekeket szem előtt tartó, emóciókra, pillanatnyi benyomásokra épülő döntéseket. Semmi sem indokolja a túlzott sietséget, hiszen a meglévő katasztrófavédelmünk a normális hibahatárokon belül jól és hatékonyan működik. Lényegbevágón fontosnak tartjuk, hogy a döntésre jogosult személy vagy szerv minden esetben legyen pontosan tisztában az egyes alternatívák költségkihatásaival is. Ezért minden javaslatához, elgondoláshoz, tervhez részletes hatáselemzést, valamint költségkihatás-vizsgálatot (költségkihatás-elemzést) szükséges hozzákapcsolni. Csak így lehet elkerülni a megalapozatlan és felesleges kiadásokat okozó döntéseket.

A katasztrófavédelem nem nélkülözheti a társadalom aktív részvételét. Ezért az erre való felkészülést, az ehhez kapcsolódó propagandát, az állampolgárok, az önkormányzatok, a gazdasági szervezetek, vállalkozók, egyszóval a civil szervezetek felelősségének hangsúlyozását természetes jelenségnek kell tekinteni. A veszély, a katasztrófák lehetősége az élet természetes velejárója. A jövő útja az állam fokozatos „visszavonulása”. Mind nagyobb szerep jut a humanitárius szervezeteknek, az állampolgárok tudatos és szervezett önvédelmének, a társadalmi aktivitásnak, Tisztában vagyok vele, hogy nagyon nehéz a több évszázad során megszokott, az emberek zsigereibe beleivódott alattvalói szemléletet átalakítani felelős állampolgári szemléletté. Sokkal kényelmesebb volt abban a tudatban élni, hogy „majd az állam gondolkodik helyettem és megvéd”. Ennek azonban vége! A társadalom demokratizálódásával együtt jár az is, hogy az állampolgár felelős önmagáért, tetteiért és elsősorban – természetesen a lehetőségein belül – ő köteles megvédeni önmagát, családját. Az állam szerepe elsősorban a feltételek megteremtése, majd a védelem megszervezése, vezetése... akkor, amikor az már meghaladja az állampolgárok, az önkormányzatok lehetőségeit.

Gelencsér Gyula

Matematikai modell a bűncselekményi latencia minimumának meghatározására

Összetevői alapján a bűnözés több szempontból vizsgálható. Léteznek cselekményi és elkövetői; minőségi és mennyiségi alkotóelemek, amelyek maguk is számos részhalmazból állnak. A címben jelzett feladat megoldása érdekében a szerző a cselekményi oldalra vonatkozóan a bűnözés mennyiségi összetevőjével foglalkozik.

A mennyiségi összetevő vizsgálata lehetővé teszi matematikai ismeretek alkalmazását, ami megalapozott eredményekkel kecsegtet, hiszen ami matematikailag alátámasztható, bizonyítható, az iránt kétség nem merülhet fel. Tudjuk azt is, hogy a mennyiségi viszonyok bizonyos mértéken túl minőségi változásokat is jeleznek. Így például a bűnözés egészének, ezen belül egyes súlyos bűncselekményfajtáknak a gyors növekedése minőségi változásokat mutat. A bűnözés elleni harc stratégiája és taktikája ezeket nem hagyhatja figyelmen kívül. Sajnos, vannak olyan esetek, amikor nem vesszük komolyan a bűnözés mennyiségi viszonyait és az ebből következő feladatokat. Ez a felfogás aligha tartható a jövőben.

A bűnözés egésze (B) mennyiségi szempontból két részből áll: az ismertté vált bűncselekmények (B_i) és a latens bűncselekmények (B_l) számából. Képletben:

$$B = B_i + B_l$$

Ezen belül a B_l összetevő meghatározása a célunk.

Kiváló magyar kriminalisták – dr. Déri Pál, dr. Diczig István, dr. Láposi Lőrinc és mások – véleménye szerint a bűnözési latencia számértéke többszöröse az ismertté vált bűncselekményekének, vagyis

$$B_l = k \cdot B_i$$

(ahol a k arányossági tényező értéke meghatározatlan). Dr. Láposi ezt a számértéket a 3 és a 4 közé tette egy 1994-ben lefolytatott televíziós politikai vita során.

Nagyon fontos az említett kriminalisták szakértői véleménye, de nem kielégítő abból a szempontból, hogy a k értékét szeretnénk matematikai pontossággal meghatározni. A kutatási tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a k , illetve a bűnözési latencia teljes nagyságát nem lehet matematikailag meghatározni. Ebből következően csak a bűnözési latencia minimuma számértékének meghatározására töre-

kedhetünk. Ha ezt a feladatot sikerül megoldani, akkor jelentős lépést teszünk előre, hiszen a számítások eredményei bővítik ismereteinket a bűnözésről és azok kiválónan felhasználhatók a bűnüldözés elemző-értékelő, tervező és végrehajtó munkájában. Utálnak arra is, hogy a társadalomnak a bűnözés elleni eredményes harchoz milyen anyagi, személyi és egyéb feltételeket kell biztosítania az érintett szervezetek, szervezetek részére.

E leszűkített feladat megoldásánál nyilvánvalóan abból kell kiindulni, hogy melyik az a befolyásolható folyamat, amely a legnagyobb mértékben hat a bűnözési latencia számértékének alakulására. Ez a folyamat a rendőrségi nyomozás, pontosabban az ún. ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények nyomozása. Ebben az összefüggésben a nyomozásnak nemcsak a nyílt, hanem a titkos szakaszára is gondolunk. Adódik tehát az a gondolat, hogy az említett k arányossági tényező képzéséhez használjuk fel az ún. ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények százalékban kifejezett felderítési mutatójának alakulását meghatározó tényezőket.

A felderítési mutató (F_m) az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények számának ($B_{i,l}$) és az eredményesen nyomozott ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények számának ($B_{i,i}$) hányadosa. Százalékban kifejezve:

$$F_m\% = B_{i,i} : B_{i,l} \cdot 100.$$

Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a k arányossági tényezőt a $B_{i,l} : B_{i,i}$ hányadosban találjuk meg. Rögtön leszögezem azt a fontos tény, hogy

$$B_{i,l} : B_{i,i} = 100 : F_m,$$

ami a számítások elvégzését teszi könnyebbé. Ezek szerint megoldottuk a feladatot: a bűncselekményi latencia minimuma meghatározásának matematikai modellje a következő.

$$B_{l \text{ min.}} = B_i \cdot B_{i,l} : B_{i,i}.$$

Következésképpen

$$B_{min.} = B_i \cdot B_{i,l} : B_{i,i} + B_i.$$

Ez pedig a bűncselekmények minimuma meghatározásának matematikai modellje. Ha a bűnözési latencia minimumának meghatározására előállított modellt matematikailag elemezzük, akkor észrevehetjük a következőket:

A bűncselekményi latencia elméleti minimuma

$$B_{l \text{ elm. min.}} = B_i$$

akkor következik be, ha $B_{i,i} = B_{i,l}$, vagyis amikor az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények felderítési mutatója 100%. Ez az eset még soha nem fordult elő. Következésképpen teljesen biztos, hogy a latencia számértéke sokkal nagyobb az ismertté vált bűncselekmények számánál.

A bűncselekményi latencia elméleti maximuma

$$B_{l \text{ elm. max.}} = B_i \cdot B_{i,l},$$

ami akkor következik be, ha $B_{i,j} = 1$, vagyis a rendőrség csak egy ügyet derítene fel az ismeretlenes ügyek közül. Ilyen eset szerencsére szintén nem fordult elő, ha pl. éves időintervallumot veszünk figyelembe. Fontos következtetés azonban, hogy a *bűncselekményi latencia gyakorlati értéke e két szélső érték közé esik*. Úgy tűnik, hogy ez a modell jó közelítéssel tükrözi a valóságot.

A következőkben konkrét számításokat végzünk a hivatalos bűnügyi statisztikai adatok alapján a közvélemény bűncselekményekre nézve az 1986–1995 évekre vonatkozóan, országos viszonylatban:

Év	B_i	$F_m \%$	$B_l \text{ min.}$	$B_{min.}$
1986	182 867	48,1	380 181	563 048
1987	188 397	46,8	402 558	590 955
1988	185 344	42,5	436 104	621 448
1989	225 393	36,2	622 633	848 026
1990	341 061	27,6	1 235 728	1 576 789
1991	440 370	27,4	1 607 190	2 047 560
1992	447 222	38,3	1 167 681	1 614 903
1993	400 935	42,0	954 607	1 355 542
1994	389 451	44,3	879 122	1 268 573
1995	502 036	44,9	1 118 120	1 620 156

Látható, hogy az ismeretlen tetteses bűncselekmények felderítési mutatói fokozatosan csökkentek 1986 és 1991 között. Ehhez képest az 1992–1995 évi mutatók feltűnően megnöttek. Ez azt sejteti, hogy a korábbi évekhez képest megváltozott az eredményesen lezárt ismeretlen tetteses bűncselekmények statisztikai számbavétele. Érdeemes lenne ezt a kérdést részletesen megvizsgálni!

Ha az említett mutatókat országos viszonylatban hitelesnek fogadjuk el: akkor is megállapíthatók a következők:

- Már 1990-ben legalább 1,5 millió bűncselekményt követtek el Magyarországon, nem pedig 341 061-et. Ez nagy különbség! 1991-ben ez a szám meghaladta a 2 milliót.
- Az 1993–1994-es években csökkent ugyan a bűncselekmények száma, de ezekben az években is elkövettek legalább 1,2 millió bűncselekményt. 1995-ben ez a szám újra meghaladta az 1,5 milliót.

Minden vizsgált évre igaz, hogy a latens bűncselekmények száma többszöröse az ismertté vált bűncselekményeknek.

Pest Megyei Rendőr-főkapitányság

Év	B_i	F_m %	B_l min.	$B_{min.}$
1986	14 609	45,2	32 321	46 930
1987	16 304	43,7	37 309	53 613
1988	16 645	39,4	42 246	58 891
1989	21 438	45,2	47 429	68 867
1990	32 862	41,3	79 569	112 431
1991	40 325	34,8	115 876	156 201
1992	44 589	55,1	80 924	125 513
1993	37 754	44,6	84 650	122 404
1994	32 074	47,0	68 243	100 317
1995	39 891	37,1	107 523	147 414

A bűncselekményi latencia minimuma 1991-ben és 1995-ben érte el a legmagasabb értéket. A többi évek viszonylatában is igaz, hogy meghaladja az ismertté vált bűncselekmények számának kétszeresét.

Szentendrei Rendőrkapitányság

Év	B_i	F_m %	B_l min.	$B_{min.}$
1986	904	40,5	2 232	3 136
1987	800	37,5	2 145	2 945
1988	1174	37,5	3 131	4 305
1989	1901	47,0	4 045	5 946
1990	3275	51,6	6 347	9 622
1991	3530	20,0	17 650	21 180
1992	4933	46,5	10 609	15 542
1993	3167	10,8	29 324	32 491
1994	2040	20,9	9 761	11 801
1995	3715	18,0	20 639	24 354

A vizsgált időszakban 1993-ban volt a legmagasabb a latencia értéke, ami elsősorban azzal függ össze, hogy ekkor volt legkisebb az ismeretlen tetteses felderítési mutató. Hasonló a helyzet 1995-ben is.

Ez az eljárás, modell természetesen ugyanígy alkalmazható az ország valamennyi rendőr-főkapitányságának és rendőrkapitányságának illetékességi területére vonatkozóan.

A példák mutatják, hogy a bűncselekményi latencia minimumának meghatározásával fontos, új információk kaphatók a bűnözésről. Ennek örülnünk kell, mert a jelenlegi és a várható nagyon aggályos bűnügyi helyzetben minden érdemi, új információ felhasználása elősegíti a bűnözés elleni harc sikerét, amelyre a magyar társadalomnak nagy szüksége lenne. A bűncselekményi latencia minimumának meghatározása révén kapott új információk ugyanis jól felhasználhatók, ezért nagy hiba lenne azokat figyelmen kívül hagyni, kihasználatlanul elfektetni. Ezzel összefüggésben ajánlatos mindenféle presztízsszemponzt mellőzni!

Ezeket az információkat fel lehet használni egyrészt a lakosság érdemi tájékoztatására a bűnözési helyzet tényleges alakulásáról, hiszen itt nemcsak a bűncselekmények bizonyos hányadáról, az ismertté vált bűncselekmények számáról van szó, hanem az ezt kiegészítő összetevőről, a latenciaminimum számszerű mértékéről is, ami többszöröse az előbbinek. Erre nagy szükség van, mert a lakosság alaposan motivált, tevékeny közreműködése nélkül nem várható komoly eredmény a bűnözés elleni harcban. Ugyanakkor a nyomozó hatóságok is fontos információkhoz jutnak a bűnözés elleni harcban szükséges helyzetelemzésekhez, értékelésekhez, koncepciók kialakításához, tervek készítéséhez és a végrehajtáshoz egyaránt.

Fontos ez az új ismerettömeg azért is, mert jelzi a társadalomnak, hogy az eddigieknél minden tekintetben kedvezőbb anyagi, tárgyi és személyi feltételeket kell biztosítani a rendőrség részére. Enélkül csak vágyakozni lehet a jó eredmények elérésére, ami köztudomásúan soha nem vezet el a kívánt célhoz.

Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum közös rendezésében

Magyarország honvédelmének 1100 éve

címmel 1996. november 26-án 9 órakor a ZMNE dísztermében emlékülést tart.

Az emlékülésre az MHTT tagjait tisztelettel meghívjuk.

a Társaság Elnöksége

Szternák György

A NATO bővítésének lehetőségeiről

A Hadtudomány 1996. évi első számában megjelent „Közép-európai alternatíva” című tanulmány egyes részleteihez – különös tekintettel az euroatlanti integrációról, a NATO-ba történő felvételünkről – kapcsolódva kívánom elmondani véleményemet. Először *gratulálok a tisztelt szerzőnek* a tanulmányhoz és különösen ahhoz, hogy felvállalta véleménye kifejtését a folyóiratban.

Véleményem több ponton eltérő, ezért külön köszönöm, hogy a személyes találkozás lehetőségét is biztosította nézeteink ütköztetése céljából. Ez a módszer az, amit esetenként hiányolok fontos kérdések megválaszolása esetén. Tanulmánya számos, igen jól hasznosítható információt adott számomra a tanári munkámhoz. Úgy gondolom, hogy a személyes véleménycseré felment az alól is, hogy a hozzászólásomban bizonyos kérdésekben vallott eltérő álláspontokra hivatkozzam. Az olvasó pedig, miután mindkét anyag – a szerző tanulmánya és a hozzászólás is – a rendelkezésére áll, könnyen eligazodhat a kérdésekben.

A tanulmány csupán egy véleményt tükröz, a NATO-hoz történő csatlakozásról annak kapcsán, hogy a Magyar Hadtudományi Társaság ez év februárjában – neves szakértők meghívásával – a témáról nyilvános fórumot rendezett, amelyről a folyóirat 1996. évi 1. száma részletesen beszámol. A szakértők véleménye is

megoszlott a csatlakozással kapcsolatban, abban azonban mindenki egyetértett, hogy a vélemények ütköztetésére, a közvélemény teljes részletességű tájékoztatására van szükség az előnyök és hátrányok jobb megismeréséhez.

A polgári demokráciákhoz történő csatlakozás feladatai közül kiemelt jelentőségű a fegyveres erők szempontjából a NATO-tagság lehetősége. A NATO kibővítésének kérdése a tagországok és a szervezet legfelső szintjén már elfogadott alapelvnek tekinthető. Erről a NATO 1994. decemberi, brüsszeli miniszteri tanácsüléséről kiadott nyilatkozat 7. pontjának harmadik bekezdésében a következőket olvashatjuk: „A NATO valamennyi új tagja a szövetség teljes jogú tagja lesz, akik élvezik az azzal járó jogokat, és magukra vállalják a tagságból fakadó összes kötelezettségeket. Egységesek vagyunk abban, hogy a kibővítésről – ha az bekövetkezik – esetről esetre kell döntenie, s azt egyes országok lehetőség szerint korábban elérik, mint mások.”¹

A NATO elsősorban a kelet-közép-európai országokkal történő gyors bővítésének legfőbb akadálya Oroszország ellenvéleménye és esetleges ellenlépései. A vizsgált időszakban a kemény és határozott orosz ellenvélemény miatt a NATO felső vezetése, különösen pedig az Egyesült Államok – amely elkötelezte magát Jelcin, orosz elnök demokratikus

lépései mellett – a NATO keleti irányú bővítésének kérdését „lebegteti”.

A NATO az elmúlt év januárjában, Brüsszelben három fő ok miatt döntött az új tagok felvétele mellett.

Először, a kollektív védelemre továbbra is szükség van az európai és a transzatlanti biztonsághoz. A Szovjetunió széthullásával, a Varsói Szerződés felbomlásával megszűnt az a fenyegetés, amellyel szemben létrehozták a szövetséget(!) – hangoztatta Strobe Talbott, az Egyesült Államok külügyminisztériumának államtitkár-helyettese.² Ugyanakkor jelentkeznek új veszélyek, amelyek szükségessé tehetik, hogy a NATO megvédje tagjait.

Másodszor, a tagság reménye ösztönző lehet Európa keleti felében is a problémák békés rendezésére, elsősorban a gazdaság megerősítésével.

Harmadszor, a tagság lehetősége azt is elősegítheti, hogy a jelentkező országok nagyobb hajlandóságot mutatsanak majd az európai békefenntartó műveletekben való részvétellel.

A NATO tervezett keleti kibővítéséről éles vita zajlott le például 1996. február elején a müncheni nemzetközi biztonságpolitikai konferencián. A jelenlévő biztonságpolitikai szakemberek hangsúlyozták, hogy a jövőben elkerülhetetlen a NATO kibővítése. A bővítéssel azonban gondosan és körültekintően kell foglalkozni, mert a szövetség és az európai biztonság szempontjából is meghatározó jelentőségű lépésről van szó. Németországnak például kifejezetten érdeke a kelet-közép-európai országok felvétele az Európai Unióba, és a német politikai vezetők véleménye alapján hasonló folyamat várható a NATO-val kapcsolatban is. A müncheni biztonságpolitikai tanácskozáson az orosz szakemberek által benyújtott írásos értékelés a katonai

szembenállás korszakának hangulatát idézte az olvasókban. A dokumentum kihangsúlyozta, hogy a balti államok befogadása a NATO-ba „olyan provokatív lépés lenne” Oroszországgal szemben, mint annak idején az orosz rakétatelepítés volt az amerikaiak számára. Az orosz diplomácia fenyegetése a „hideg békével” tekinthető ugyan az állam gyengeségéből adódó agresszivitásnak is (ebben van is valami, ha a katonai szakértők véleményét elfogadjuk: az orosz fegyveres erők „zilált” helyzetével kapcsolatosan), de nem feledkezhetünk meg az orosz atomfegyverekről sem.

Úgy gondolom, hogy a NATO a határozott orosz ellenzéstől függetlenül is meghívhatná a szövetségbe a felvétellel váró országokat. Igaz, rendkívül sokat kockáztatna. Romolhat az európai biztonság- és katonapolitikai helyzet, visszatérhet a szembenállás időszak, és új fegyverkezési hullám kezdődhet el. Gyengülhet az Oroszországgal kialakult vagy kialakulóban lévő kapcsolat, együttműködés a terrorizmus, a kábítószer-kereskedelem, a nukleáris anyagok csempészetének megakadályozása területén. Oroszország esetleg érvénytelenítené a már korábban vállalt kötelezettségeit, felbonthatja az érvényben lévő szerződéseket. Az ország belpolitikai helyzete még kiszámíthatatlanabbá válna és esetleg kedvezőtlenebb irányba fordulna.

A NATO-kibővítéssel kapcsolatban *François Heisbourg vezető biztonságpolitikai szakértő*, aki korábban a Londonban működő Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézetének igazgatója volt, *négy lehetséges utat képzel el.*³

Az első változat szerint egyáltalán nem, tehát még az Európai Unió új tagjaival sem bővülne a szervezet. Ez azonban furcsa lenne – mondja a szerző –, már csak azért is, mert az EU-tagság lehetővé

teszi, hogy az oda felvett tagok jelentkezzenek a Nyugat-európai Unióba. Jogilag és politikailag ez a szervezet viszont szorosan kötődik a NATO-hoz. A teljes jogú tagság az egyik szervezetben eddig együtt járt a teljes jogú tagsággal a másikban is.

A második lehetőség, ha a NATO-t azonnal kibővítjük az összes jelentkezővel, beleértve mind a balti, mind a kelet-közép-európai államokat, Romániával és Bulgáriával együtt. Ez megoldana ugyan „minden NATO-problémát”, viszont teljes és tartós feszültséget alakítana ki Oroszországgal. Ez azzal a kockázattal járna, hogy a NATO olyan kihívással nézne szembe, amelyre napjainkban nem tud meggyőző választ adni.

A harmadik változat az, ha a NATO felveszi Lengyelországot, Csehországot és hazánkat. Ekkor a kérdés az: mi történik a többi országgal.

A negyedik eset lehetne, hogy a NATO kibővítésének ütemét összehangolják a más nyugat-európai szervezetek kibővítésével.

Az 1994. évi brüsszeli csúcstalálkozó megerősítette, hogy a washingtoni egyezmény 10. cikkelyének rendelkezése értelmében tervezik más európai országok meghívását is a szövetségbe, ezzel is erősíteni kívánják az európai térség biztonságát. Ezt a következőkkel kívánják elérni:

Támogatni akarják a demokratikus reformokat a kelet-közép-európai térségben, beleértve a fegyveres erők feletti demokratikus és polgári ellenőrzést is. Segítik az együttműködési módszerek megvalósítását az új tagállamok és a szövetség, valamint az új tagállamok között. Erősíteni szeretnék a jószomszédi kapcsolatokat, amelyek az egész európai térség biztonságát is szilárdíthatják. Hangsúlyt kívánnak adni a közös védelem előnyeinek, a védelmi tervezés és a katonai költségvetés átláthatóságának, ezáltal

tal csökkenteni a védelmi politika nemzeti megközelítéséből eredő esetleges zavarokat.

A NATO így kíván hozzájárulni az európai és a nemzetközi biztonság megszilárdításához, beleértve a kontinensen végrehajtandó békefenntartó tevékenységet is.⁴

John Shalikashvili egy iskolai látogatása során hangsúlyozta, hogy a NATO kibővítésének igen szigorú feltételek között kell végbemennie. Véleménye szerint a folyamatnak összhangban kell lennie a washingtoni szerződés 10. cikkelyével. Ezt úgy kell végrehajtani, hogy az új tagok is megkapják a szerződésből eredő jogokat, ugyanakkor viseljék az abból eredő kötelezettségeket is. Fogadják el a kibővítéssel kapcsolatos irányelveket és eljárási módszereket. A kibővítésnek erősítenie kell a szövetség hatékonyságát, meg kell őriznie politikai és katonai képességét, és fel kell készülnie az európai békefenntartó feladatok eredményes végrehajtására az új tagok bevonásával.

Magyarország NATO-csatlakozása elősorsban politikai kérdés. A NATO-tagállamok főleg biztonságpolitikai megfontolások alapján döntenek arról, hogy mely európai országokat fogadják be a szövetségi rendszerbe.⁵

Hazánk csatlakozási érdekeivel viszont az a probléma, hogy a NATO-tagság mellett felhozott érvek nem eléggé egyértelműek és nem győzik meg teljesen az ország lakosságát. A lehetséges tagság előnyeiről és hátrányairól, a különböző felmérések adatai alapján, elég vegyesek az ismeretek. Mivel azonban alapvetően védelmi jellegű szövetségről van szó, a politikai megfontolások mellett a katonai feltételek is fontos szerepet játszanak. Ilyen lehet például az az elvárás, hogy az új tag képes legyen saját biztonságát reális keretek között szavatolni,

és járuljon hozzá a szövetség biztonságához is. Más szavakkal, az új tagállam a szövetség szempontjából ne biztonságcsökkentő, hanem biztonságnövelő szerepet játsszon.⁶

Megkerülhetetlen a tagfelvételi követelményekkel kapcsolatban, hogy *teljesíteniük kell majd a fegyveres erők és a katonai költségvetés polgári ellenőrzésének minden feltételét.*

Ugyancsak fontos lesz néhány, a NATO-tagállamok munkájában alkalmazott módszer megismerése és átvétele – a nemzeti hagyományok és sajátosságok megtartása mellett – a fegyveres erőkre vonatkozóan. Nem lesz elhanyagolható a döntéshozatali és intézményi kapcsolódás, továbbá a jogharmonizáció sem.

Katonai szempontból a követelményeknek akkor tudunk megfelelni, ha olyan haderővel rendelkezünk, amelyik megfelel az ország biztonsági igényeinek, alkalmas az együttműködésre a szövetség fegyveres erőivel és katonai szervezeteivel.

Az alapidokumentumok, az országgyűlési és a kormányhatározatban foglaltaknak megfelelően *hazánk elfogadja a NATO stratégiáját és politikai célkitűzéseit.* Szándékunk, hogy teljes mértékig részt veszünk a szövetség katonai szervezeteinek munkájában is. A NATO politikai és katonai vezetőinek nyilatkozatai alapján a csatlakozni szándékozókkal szemben a *főbb követelmények az alábbiak lehetnek:* a demokratikus államrend; a piacgazdaság megléte; az egyéni szabadságjogok érvényesülése; jószomszédi viszony kialakítása a szomszédos országokkal; a fegyveres erők demokratikus és polgári ellenőrzésének megvalósítása; a katonai költségvetés elkészítésekor a NATO-országokban alkalmazott módszerek átvétele; a védelmi tervezés módszertanának alkalmazása; aktív részvétel továbbra is

a Partnerség a békéért programban; az eljárási és technikai standardizálás felgyorsítása.

A Honvédelmi Minisztérium elmúlt évi értékelése alapján a demokratikus és polgári ellenőrzés személyi feltételeit tekintve csak minimális fejlődés tapasztalható. A költségvetési tervezési módszerek magyar gyakorlata nem a NATO-ban alkalmazott elvek alapján épül fel. A jelenlegi költségvetési tételrend és a pénzügyi számviteli számlarend a tervezés és a beszámolás során elsősorban a Pénzügyminisztérium által kért adatcsoportosításokat, másodsorban a katonai vezetés által igényelt információkat szolgáltatja. Ez a tervezési rend nem teszi lehetővé a hosszú, a közép- és a rövid távú tervezés feladatainak konkrét meghatározását.⁷

A NATO-kibővítéssel kapcsolatban a Honvédelmi Minisztérium nemzetközi kapcsolatokat felügyelő volt helyettes államtitkára szerint *hazánk az ezredfordulóra a szövetség teljes jogú tagja lehet.*⁸ Ez azt jelentheti, hogy hazánk számára növekszik majd a biztonság és ez hosszú távon garancia lesz a külföldi tőke részére. Az is lényeges szempont, hogy a szövetségi rendszeren belül a katonai védelem fenntartása kisebb költséggel jár, mint ha erről egyedül kellene gondoskodni. A közvéleményt gyakran foglalkoztatja az esetleges csatlakozás költsége is. Ezzel kapcsolatban álljon itt a helyettes államtitkár véleménye, a már említett cikkből idézve „A tekintélyes amerikai Rand Corporation szerint a szövetség kibővítése Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia esetében a NATO-tagországoknak tíz év alatt – az integráció mélységétől függően – 20–80 milliárd dollárt jelentene, ami a NATO-tagállamok évi összesített katonai költségvetésének 1-2 százaléka. Mi is végeztünk számításokat, s ezek nem igazolják az elvi-

selhetetlen anyagi terhekről szóló híreket. Portugália gyakorlatából kiindulva úgy tűnik, Magyarország esetében a NATO-tagság éves kiadásai nem haladnák meg a Partnerség a békéért program költségeit, amelynek költségvetési kerete a múlt évben 473 millió forint volt.”

Ma még nem lehet tudni pontosan, mikor és milyen lesz a nyugat-európai szervezetek kibővítése. Azt sem tudjuk pontosan, hogy melyik ország válik az első körben a szervezetek tagjává, mely országok maradnak az első körön kívül. Ebben a kérdésben döntő szava lesz a szervezetek tagországainak, elsősorban az Egyesült Államoknak, de nem hagyható majd figyelmen kívül az orosz állásfoglalás sem.

Arra is gondolnunk kell, hogy ha az a nem valószínűsíthető helyzet következik be: *hazánk úgy lesz a nyugat-európai szervezetek tagja, hogy közvetlen szomszédaink többsége nem válik azzá – akkor milyen helyzet alakulhat ki.* Magyarország nem lehet érdekelt a szomszédos országoktól történő elhatárolódásnak, ezért ápolni és erősíteni kell szomszédainkhoz fűződő kapcsolatainkat.

Mi lesz akkor, ha valamilyen oknál fogva nem leszünk a NATO tagja? Véleményem szerint ezt megelőzően több lehetőségre célszerű felkészülni. Egy dolog azonban biztos, a demokratikus átalakítás feladatait teljes egészében meg kell valósítanunk. Ami a legfontosabb: arra kell törekedni, hogy tagságot nyerjünk az európai szervezetekbe. Más szóval, ezekkel a szervezetekkel akkor is folytatni kell a tárgyalásokat és a jó kapcsolatok kialakítását, ha nem nyerjük el a tagságot, vagy erre csak egy későbbi időpontban kerül sor. Indokolja ezt a lépést az is, hogy a nemzetközi feladatokba történő bekapcsolódás igénye, valamint a gazdasági helyzetünk miatt a fegyveres erők átalakítására mindenképpen szükség van.

Az esetleges csatlakozás megvalósulása érdekében fontosnak tartjuk a kétoldalú együttműködés és konzultációk fenntartását a szomszédainkkal és a kelet-közép-európai térség országaival, a kölcsönös érdekek érvényesülése alapján. Ezen lépések eredményeként hazánk akkor sem kerülhet kényes helyzetbe, ha esetleg nem válik a nyugat-európai szervezetek, elsősorban a NATO tagjává. Továbbá hozzájárulnak a bizalom és a kiszámíthatóság légkörének fenntartásához, ha szomszédainknál előbb kerülünk be a NATO-ba. Ez azt jelenti, hogy a nyugat-európai szervezetekhez történő csatlakozás érdekében hazánkban komoly erőfeszítésekre lesz még a jövőben szüksége.⁹ Ezeket az erőfeszítéseket két irányba célszerű folytatni: egyrészt a nyugat-európai szervezetek irányába, másrészt ugyanilyen intenzitással az ország közvéleményét kell meggyőzni a csatlakozás szükségességéről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. NATO Moves Towards Elargement (NATO Review 1996. January 3–6. old.)
2. East Europeans Seek New Security... (The Washington Post, July 6, 1995.)
3. François Heisbourg: European Conflict Prevention and Crisis Management: The NATO Approach (Brassey's, 1994.)
4. NATO-WEU hírlevél 1. sz. (a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet címen)
5. Pirityi Sándor: NATO: Négy bebocsátás tanulságai (Hadtudomány, 1994. 4. szám)
6. MHPK továbbképzés anyaga (Honvédezerkar 1995.)
7. A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség euroatlanti integrációs feladatainak meghatározásáról, tanulmány (HM NATO-főosztály)
8. Katonadiplomata a NATO-csatlakozásról (HVG 1996. március 2., 94. old.)
9. Szőnyi István: Magyarország és a NATO-bővítés, tanulmány (Forrás: a Magyar Külügyi Intézet)

Nagy Miklós–Siposné Kecskeméthy Klára

Az angolszász geostratégia

A hazánkban folyó hadtudományi paradigmaváltás eredményeként a geopolitikai, geostratégiai elméletek egyre nagyobb szerepet kapnak a magyar hadtudományban. Az e kérdéskörrel foglalkozó kutatások központi problémája az, hogy melyek azok az elméleti, tudományos rendszerek, amelyek a magyar hadtudományba is integrálhatók. A hazánkban Kovács Jenő nevéhez fűződő kutatások egyértelműen bizonyították: a német és az angolszász geopolitikai, geostratégiai elméletek képezik minden ilyen tudományos rendszer alapját. A nyugati elméletek évtizedek óta meghatározzák az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Németország biztonságpolitikáját. Így az erős gyakorlati vonásokkal rendelkező angolszász geopolitika, geostratégia fejlődéstörténete mindenképpen nagy érdeklődésre tarthat számot. Bár problémaköre elsősorban a tengeri hatalomra koncentrálódik, az egyetemes hadtudományon és a napi biztonságpolitikai eseményeken keresztül a magyar hadtudományra is jelentős hatást gyakorol. A szerzők e kérdéseket mutatják be.

A tudományos szemlélet

Az angol nyelvű szakirodalomban a geostratégia mint gondolkodásmód jelenik meg. A politikai, történelmi és hadtudományi munkák jelentős része a földrajzi determinizmus oldaláról szemléli a világ eseményeit, és sokszor ilyenként alkalmazza a geopolitikát. Ugyanakkor a külpolitikai, katonai döntési folyamatokban a geopolitikai, geostratégiai megfontolások gyarkorta jelen vannak.¹

Az Alfred Thayer Mahan² személyével kezdődő angolszász geopolitikai elmélet a 20. században két tevékenységi körre nyomta rá bélyegét: a külpolitika irányítására és a társadalomtudományi – és ezen belül is kiemelten a történettudományi – értékelésekre. Mahan, aki maga is hivatásos katona volt, előbb egy katonai kollégiumban viselt tanári tisztségén keresztül, majd élete végén Rooseveltnél katonai

tanácsadójaként nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a geopolitika, geostratégia elmélete ma az amerikai politikai vezetés elméleti alapját adja.³ Mahan érdeme, hogy felismerte a tengerek jelentőségét az amerikai nagyhatalom számára. Elsődlegesnek tekintette a nemzeti tengeri kereskedelmi útvonalakat és azok fegyveres erővel való biztosítását. Hadtudományi munkáival és az állami felső vezetéshez fűződő jó viszonyával Mahan komoly hatást gyakorolt az USA külpolitikájának alakulására. Mint a geopolitika egyik megteremtője, a földrajzi determinizmust a tudományos gondolkodás szintjére emelte. A geopolitikai elmélet egyik megalapozójaként nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájában az „indirekt hadászat” koncepciója élvez azóta is prioritást.⁴ Ugyanakkor Mahan elmélete eredményezte azt is, hogy az amerikai katonai el-

méletben a tengeri uralom és így a flották szerepe lett elsődleges.⁵

Mahan elméletét újította fel Sir Halford Mackinder⁶ brit geográfus, aki az emberiség történetét a tengeri és a szárazföldi hatalmak közötti harcként fogta fel. Ő is a földrajzi determinizmusból indult ki. Ezen belül nála kulcskérdés volt a szárazföldek és a tengerek megoszlása a Földön. Mackinder Európát és Afrikát az ázsiai kontinens nyúlványaként fogta fel és ebből kiindulva a szárazföld tömegének hangsúlyozása mellett megalkotta a „világsziget” fogalmát.

A politikai események hatására jutott arra a felismerésre, hogy ha a „világsziget” központi területe — Közép-Európát értette ez alatt — kiterjeszti hatalmát Ázsia területeire is, akkor olyan nagyszámú lakosságot és nyersanyagforrásokat képes egyesíteni, amely már potenciális hatalmi centrum létrejöttét eredményezheti. E központi terület pedig egy tengeri hatalom számára megközelíthetetlen. Ezt geopolitikai törvényben foglalta össze: „...Aki Kelet-Európát uralja, uralja a központi területet, aki a központi területet uralja, uralja a világszigetet, aki a világszigetet uralja, uralja a világot...”⁷ A második világháborús események hatása tükröződik már N. Spykman amerikai geográfus és történész műveiben, aki Mahan és Mackinder elméletét fejlesztette tovább.⁸

Az angolszász geopolitika, geostratégia hadtudományi megjelenésének egyik alapművévé Elmar B. Potter és Chester W. Nimitz *A Naval History* című műve vált. A Potter–Nimitz-féle monográfia hadtörténelmi műnek íródott, de gondolatmenetén megfigyelhető Mahan és Mackinder elmélete. A mű 1960-as kiadásához írott kiadói előszóban a XV. oldalon e mondat olvasható: „...A könyvre Alfred Thayer Mahan írásai is jelentős befolyást gyakoroltak...” Bár a szerzők szerint a

tengeri uralom témája olyan fő területet foglalt magába, mint a tengeri hatalom hatása a történelemre, a hadászati döntések alapjai, a sikeres vezetési metódus sajátosságai, a tengeri háború eszközeinek fejlődése, a tengeri harcászat fejlődése, valamint a kettős (szárazföldi és tengeri) doktrína fejlődése, elsősorban az eseménytörténetre összpontosít. A nagyszabású monográfia utolsó fejezete – amely *A tengeri hatalom szerepe napjainkban* címet viseli – tartalmazza igazából a geostratégiai elmélet napi politikai problémáit. A szerzők olyan kérdéseket vizsgálnak, mint a hagyományos tengeri elméletek, a tengeri uralom és hatalom, a támadás és a védekezés viszonya a tengeri háborúk esetében, a hadi tengerészeti jelenlét hatása a napi politikában. A Potter–Nimitz-féle monográfia a háborúk történetét az országok, történelmi birodalmak földrajzi helyzetéből kiindulva vizsgálja.

Mahan és Mackinder elmélete még napjaink tudományos gondolkodására is kihat. Paul Kennedy, Harry Hearder, Mary Fulbrook és Roger Price a történelem, vagy Joseph Smith a politológia területén kisebb-nagyobb mértékben szintén a földrajzi determinizmus szempontjából vizsgálja a történelmi folyamatokat.⁹ Érdekes jelenség, hogy a geostratégiát mint fogalmat alig-alig használják. Úgy tűnik, hogy napjaink angol nyelvű szakirodalmában elsődleges a geopolitikai gondolkodásnak alárendelt indirekt geostratégiai szemlélet. Paul Kennedy *A nagyhatalmak tiündöklése és bukása* című, több mint félezer oldalas monográfiája is csak egy helyen használja a geostratégia kifejezést, bár maga a mű a háborúk, a földrajzi tér és a gazdasági kapcsolatok közötti viszony feltárását célozza meg. Így külön fejezetben foglalkozik a pénzügy, a földrajz és a győztes háborúk viszonyával.¹⁰ Ezen belül is önálló fejezetet

szentel a geopolitikának. E fejezetben használja egyébként a geostratégia fogalmat is.¹¹

Ugyanakkor le kell szögezni azt is, hogy az azonos geostratégiai problémákból ugyanazon következtetést vonják le a különböző szerzők. Így például Franciaország és Poroszország geostratégiai helyzetét egységesen értelmezik.¹² Ez arra utal, hogy a második világháború után angol és amerikai kül- és biztonságpolitikát, valamint a társadalomtudományok jelentős részét áthatja a geopolitikai, geostratégiai szemlélet.

Geopolitika és biztonságpolitika

A geopolitikai, geostratégiai szemlélet legelősebben az amerikai külpolitika napi gyakorlati tevékenységében jelenik meg. Az amerikai külpolitika olyan neves személyiségei, mint Zbigniew Brzezinski és Henry Kissinger munkássága is a geopolitikai, geostratégiai elméleten nyugszik.¹³

A hidegháborús időszak amerikai külpolitikája a geopolitikában használatos érdekszférákra való felosztás elméletén alapult.¹⁴ Henry Kissinger, aki 1968-tól a nemzetbiztonsági kérdésekkel foglalkozó tanácsadóként jelentős szerepet játszott az amerikai külpolitikában és így az egész világ történetének menetére, szintén a geopolitikai érdekszférák alapján történő politizálás híve volt.¹⁵ Ez tükröződött az amerikai külpolitika központi kérdései című tanulmányában is, amikor így fogalmazott: „...Bármilyen fokú is formális önállóságuk, majdnem elképzelhetetlen, hogy szövetségeseink az Egyesült Államok támoga-

tása nélkül háborúba bonyolódnának, tekintettel a rendelkezésükre álló csekély nukleáris erőkre. Az Európa és az Egyesült Államok közötti szoros koordinációt katonai téren saját érdekeik diktálják, s ebből Európa többet nyerhet, mint az Egyesült Államok...”¹⁶

Hasonlóan az érdekszférák alapján politizált Zbigniew Brzezinski is.¹⁷ Nála a földrajzi elem erősebben jelent meg, mint Kissinger elméletében. Ezért tudta már 1965-ben a kelet-közép-európai változások politika-földrajzi következményeit előre vetíteni.¹⁸ Brzezinski geopolitikai elmélete már a kisebb államok érdekeit is figyelembe vette az európai biztonság kérdéseinél.¹⁹

A geostratégiai értékelések gyakorlati felhasználása a hidegháború időszakától kezdve az amerikai biztonságpolitika alapvető módszerei közé tartozott. Nagy László kutatásai során bebizonyította, hogy az országok földrajzi fekvéséből levont következtetések milyen mélyen határozták meg az egyes országok katonapolitikai értékeléseit.²⁰

A történelem, a hadtörténelem és a külpolitika mellett a geopolitikai, geostratégiai gondolkodásmód áthatja az angolszász hadtudományt is. A geopolitikát a hadtudomány egyik és ezen belül a katonaföldrajz ágazatának tartják.²¹ A mai amerikai felfogás szerint a katonaföldrajzt három részre osztják: geopolitikára, hadszíntérelmezésre és terepelemzésre. E hármas tagozódást pedig a hadművészet hármas rendszerének rendelik alá és ezt egyben megfeleltetik a terület nagyságának is.

Katonaföldrajzi ágazat	Hadviselési szint	Terület
geopolitika	hadászat	globális (világ)
hadszíntérelmezés	hadműveleti művészet	hadszíntér
terepelemzés	harcászat	harc tér

Felfogásuk szerint a katonaföldrajz alkalmazása a hadászati hadműveletek, illetve a hadászati vezetés szintjén nem más, mint geopolitika. Az amerikai elképzelések szerint a politikai, a diplomáciai, a társadalmi, a gazdasági és a katonai szempontok egységes rendszerbe való összefogása adja a geopolitikát.²² A geopolitika lényegét pedig abban látják, hogy a nemzetek nagyságát, az országok alakját, földrajzi helyzetét és jellegzetességeit figyelembe veszik. A geopolitika jelentőségét a hadtudományban így fogalmazzák meg:

„...A nukleáris korszakban gondolkodva, a geopolitika a katonai stratégia fő eleme. A relatív helyzet és erő geopolitikai koncepciója fontos a globális erőegyensúly fenntartásában. Ez a szuper- és középhatalmak közötti koalíció útján valósul meg. A geopolitikai eszmék az Egyesült Államokban a tengeri stratégia képviselői és a koalíciós stratégia támogatói közötti vita alapjául szolgálnak. A geostratégia segít megérteni, hogy a nemzetek relatív erőviszonyainak változásai mennyiben befolyásolják a jövőbeli lehetséges katonai hadműveleteket...”²³

Mindezek alapján az angolszász geostratégiáról az alábbi következtetéseket vontuk le:

- Külön geostratégiáról, mint egységesen értelmezett hadtudományi fogalomról nem beszélhetünk.

- A geopolitika, bár az angolszász hadtudomány egyik részterülete, inkább jelent gondolkodás- és szemléletmódot, mint elméleti rendszert.
- A geopolitikai gondolkodás fegyveres erőkre vonatkozó részeként célszerű értelmezni az angolszász geostratégiát.
- A geopolitikai, geostratégiai gondolkodás áthatja a kül- és a biztonságpolitika mindennapi tevékenységét.
- A geopolitikai, geostratégiai gondolkodás indirekt módon áthatja a történelem- és hadtudomány jelentős részét.
- A geopolitikai, geostratégiai kutatások, elméletek kidolgozása során alapvetően építenek e tudományterület megteremtőire.

Véleményünk szerint különösen fontos, hogy az angolszász geostratégia, geopolitika ugyan a földrajzi viszonyok és a társadalmi tényezők közötti kapcsolatot kutatja, de döntő jelentőséget az országok Földön elfoglalt helyzetének tulajdonít.

Az angolszász geostratégia mint önálló tudomány nem létezik. Azonban az a tény, hogy a geopolitikát, amelynek elemei a német geostratégia elemeivel közös vonásokat mutatnak, a hadtudomány körébe sorolják, azt jelenti, hogy az angolszász geostratégiát a hadtudomány láten részének lehet tekinteni.

JEGYZETEK

1. Nagy Miklós: A geostratégia fogalmának értelmezése (kézirat, Budapest, 1994) 14. old..
2. Alfred Thayer Mahanról bővebben lásd Bruce W. Watson: Mahan, Alfred Thayer (1840–1914) című címszavát az International Military and Defense Encyclopedia (Brassey's, Washington–New York, 1993.) című hatkötetes lexikon 1596–1597. oldalán. Mahan geopolitikai elméletének sztalínista–marxista bírálatát lásd Szemjonov: A fasiszta geopolitika az amerikai imperializmus szolgálatában (Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953) című művében. E könyv, bár erősen ideológiai szempontok szerint

tárgyalja a geopolitikai elméletek történetét, tárgyi adatai pontossága miatt még napjainkban is jól használható. Mahanról jó utalásokat tartalmaz Friedrich Korkisch: Geopolitik–Geostrategie–Geökonomie című tanulmánya is, amely az Österreichische Militärische Zeitschrift 1987/1. számában (18–27. old.) jelent meg. Elsősorban e két utóbbi forrás alapján foglalkozott az angolszász geostratégiával Kovács Jenő is, akinek a Honvédelem 1990/4. számban megjelent, Magyarország geopolitikai–geostratégiai manőverszabadsága, kényszerpályái című tanulmánya tartalmaz adatokat Mahanról.

3. Bruce W. Watson id. m.
4. Az amerikai „indirekt” hadászat és a geopolitika,

a geostratégia kapcsolatát Kovács Jenő: Hadászat és geopolitika című tanulmányában (Magyar Tudomány 1991/9. szám) tárta fel. E tanulmány 1083-1084. oldalán így fogalmaz: „...A jelenlegi amerikai hadászat geopolitikai okok miatt és gazdasági potenciálja következtében eleve közelebb áll az „indirekt hatások hadászatának” elméletéhez, bár ez a hadászat is tartalmazza az ellenség megsemmisítésének és területe birtokba vételének célját, amennyiben ez feltétlenül elkerülhetetlenné válik számára...”

5. Bruce W. Watson id. m.

6. Mackinderről lásd Szemjonov: A fasiszta geopolitika az amerikai imperializmus szolgálatában című művének negyedik fejezetét a 138-187. oldalon. (A fejezet címe: Az amerikai fasiszta geopolitika az új világháborús gyűjtogatók ideológiai fegyvere.) Valamint jó adatokat közöl róla a Mayers Enzyklopedie der Erde 8. kötetének Geopolitik címszáva a 986-987. oldalon.

7. Mayers Enzyklopedie der Erde uo.

8. Erről részletesebben lásd a Mayers Enzyklopedie der Erde 987. oldalát és Szemjonov id.m. 144-147. oldalát.

9. E szemléletben íródott Paul Kennedy: A nagyhatalmak tündöklése és bukása (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992), Harry Hearder: Olaszország rövid története (Maecenas Kiadó, Budapest, 1992), Mary Fulbrook: Németország története (Maecenas Kiadó, Budapest, 1992) és Roger Price: Franciaország története (Maecenas Kiadó, Budapest, 1994) című műve. A politikatörténet területén e szempontból Joseph Smith: A hidegháború 1945-1965 (IKVA, Budapest, 1992) című tanulmánya érdemel figyelmet.

10. Paul Kennedy id. m. 3. fejezet Pénzügy, földrajz és győztes háborúk, 1660-1815, 70-138. old.

11. Paul Kennedy az i. m. 86. oldalán a geostratégia fogalmát így használja: „...Franciaországnak az a *geostratégiai problémája*, hogy több fronton kellett szembenéznie potenciális ellenséggel, nem volt egyedülálló még akkor sem, ha az ország saját maga is súlyosbította helyzetét ismétlődő fegyveres konfliktusokkal és a kormányzatban uralkodó, krónikusan anarchikus állapotokkal...” (Saját kiemelés)

12. Paul Kennedy 86-89. oldal, Price 9-15. oldal és Fulbrook 7-14. oldal.

13. A két neves amerikai politikus munkásságának elméleti alapjairól jó összefoglalást ad Békés Rezső: Kissinger és Brzezinski (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980) című könyve. A mű végén a két politikus által írt művek bibliográfiája is fellelhető.

14. Erről lásd Joseph Smith: A hidegháború 1945-1965 című művének 59-73. oldalát.

15. Kissinger külpolitikai nézeteiről és szerepéről lásd Joseph Pozsgai: Führungsdefizit und Sowjetexpansion 1975-78, Amerikanische Aussenpolitik von Kissinger zu Carter (Verlag SOI, Bern, 1978) és Henry A. Kissinger: Az amerikai külpolitika. Három tanulmány (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, é. n.) című művét. Figyelmet érdemel egy szerző megnevezése nélküli tanulmánykötet is, amely Kissinger Person, Politik, Hintermänner (Verlag für zeitgenössische Dokumentation GmbH, Euskirchen, 1974) címmel jelent meg, valamint Avar István: Kissinger korszak című tanulmánya (Magvető Kiadó, Budapest, 1980).

16. Henry A. Kissinger: Az amerikai külpolitika, 80. oldal.

17. Zbigniew Brzezinski: Válogatott írások és beszédek (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, é.n.) és Zbigniew Brzezinski: A megosztottság alternatívája (Amerika európai szerepének szélesebb koncepciójáért) (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, é.n.).

18. Erről lásd Zbigniew Brzezinski: A megosztottság alternatívája című művét. Ennek 58. oldalán a kínai-szovjet szembenállás hatásáról az európai biztonságra így fogalmaz: „...E két szuperhatalom közötti versengés folytatódni fog, mert mindkettő továbbra is rendelkezik – még ha határozatlan formában is – az egyetemes küldetés tudatával, és mert mindkettő a világ fő katonai hatalma marad. Az érdekelentétek elkerülhetetlenek közöttük. De a konfliktus természete és földrajzi fókuszja változhat a szovjet társadalom és nemzeti orientáció fejlődésével. Európa olyan térséggé válhat, ahol mindkét fél előnyösnek láthatja a stabilitás elérését még akkor is, ha másutt politikai háborút vívnak egymás ellen...”

19. Zbigniew Brzezinski: A megosztott világ alternatívája című művének Németország és Kelet-Európa című fejezetében már alapvetően figyelembe veszi a német egyesítéssel szembeni cseh és lengyel érdekeket.

20. Nagy László: Az USA európai jelenléte; (a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet és a Zrínyi Kiadó közös kiadványa, Budapest, 1995) című könyvének III. fejezete: Az Egyesült Államok európai katonai jelenléte a hidegháború időszakában 53-91. oldalak.

21. John R. Brinkerhoff: Military Geography, in: Military International and Defense Encyclopedia 1055-1062. oldal.

22. Uo.

23. Uo. Siposné dr. Kecskeméthy Klára fordítása. A dokumentum a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Tudományos Könyvtár Archívumában az AF 7846. számon Nemzetközi katonai és védelmi enciklopédia (Részletek) cím alatt található, kézirat formájában.

Emlékülés az 1956. évi forradalom és szabadságharc 40. évfordulója alkalmából

1996. szeptember 18-án a HM Oktatási és Tudománysszervező Főosztály és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum emlékülést rendezett.

Az emlékülés levezetését *Vitányi Iván* szocialista parlamenti képviselő vállalta. Bevezető szavaival méltatta az évforduló történelmi jelentőségét, kiemelve, hogy a magyar forradalom nemcsak hazánk és népünk történetében volt sorsforduló, hanem a nemzetközi politikát is nagymértékben befolyásolta. 1956-ban szenvedte el ugyanis első vereségét a sztálini típusú diktatúra. Ettől az időponttól kezdve nyilvánvalóvá vált, hogy áthidalhatatlan szakadék keletkezett a szocialista elvek és azok mindennapi politikai gyakorlata között.

❖ Az első előadást *Vida István* tartotta *Az 1956-os fegyveres felkelés általános vonásai* címmel. A jeles történész az utóbbi években több hazai és nemzetközi dokumentumot közölt 1956-ról. Moszkvában is kutatott, s jól ismeri a magyarországi levéltárakban található anyagokat. Előadásában megkísérelte az 1956-os események helyét kijelölni a magyar történelemben. Kijelentette: az ötvenes évek nagy válságát nem tekintí sem forradalomnak, sem szabadságharcnak, mivel – szorinte – a dokumentumok azt igazolják, hogy a néptömegek követelése nem voltak forradalmiak, hanem csupán a politikai rendszer kijavítását tartalmazták. Nem volt olyan számottevő erő – hangsúlyozta –, amely kifogásolta volna az ipari és a mezőgazdasági nagyüzemek köztulajdonba vételét, s azokat az eredményeket, amelyek a szegény, kétkezi dolgozó nép kulturális és anyagi felemelése érdekében történtek. Ami ellen felkelt a magyarság, az a kíméletlen diktatúra volt. Mivel nem volt alapvető igény a társadalmi viszonyok megváltoztatására, a szabadságharc kifejezés használata sem helytálló, helyette javasolta a nemzeti felkelés kategória használatát.

Levéltári anyagok ismertetésén keresztül vázolta a város lakó és a falusi népesség 1956-os mozgalmait. Leszögezte, hogy a termelőszövetkezetek felbomlasztására irányu-

ló követelés nem volt rendszerellenes, mivel nem a világháború előtti tulajdonviszonyok visszaállítását célozta, hanem az 1945. évi földosztás utáni vidéki közállapotok rekonstrukcióját. A munkásság mozgalma – megfogalmazása szerint – főleg szakszervezeti, érdekvédelmi jellegű volt, s szintén elsősorban korrekciós szándékú, hanem pedig alapvető változtatásokat követelő. A történések centrumában mindvégig a munkásság és a parasztság állott, s követeléseiket leginkább a demokratikus szocializmus melletti kiállás jellemezte. A mozgalom vezetői csaknem kizárólag a szocializmust igenlő személyek köréből kerültek ki. Ezzel némiképpen ellentétben részletesen szölt a többpártrendszer gyors talpra állásáról, megállapítván, hogy a Kádár-rendszer vádjai, miszerint több száz politikai párt jött volna létre, köztük öskonzervatív erőké is, nem állják meg a helyüket, mert lényegében a második világháború utáni népi demokratikus időszak pártstruktúrája éledt újra, meglepően rövid idő alatt. 1956 októberében nem volt döntő a rendszerváltó törekvés Magyarországon. A felkelés kirobbanását főleg a hatalmon levő erők hibás politikájának és rossz konkrét döntéseinek tulajdonította. A népmozgalom könyörtelen leverését az okozta, hogy sem a Szovjetunióban, sem a szocialista világrendszerben nem értek meg még addigra a feltételei egy általános demokratizálódási folyamatnak.

❖ *M. Kiss Sándor* *Politika és erőszakszervezetek – 1956* cím alatt foglalta össze mondani-
valóját.

A forradalom kitörésének az eseményei köré csoportosítva mondani-
valóját, megállapította, hogy mind a kortársak, mind az utókor tévesen ítéli meg a BM Belső Karhatalmának a szerepét az események során. Az ÁVH 1956 őszére teljes mértékben alkalmatlanná vált eredeti céljai megvalósítására. A törvénytelen ségek kitudódása s a rehabilitációk megkezdése után általános gyűlölet vette körül az ávósokat. Diszkreditálódásuk olyan nagy

mértékű volt, hogy az állami és a pártvezetés sem számolt komolyan igénybevételükkel az esetleges elégedetlenség jelentkezésekor. A máig élő általános közvélekedéssel szemben a kommunista hatalom nem nézte tetlenül az események alakulását. Részletes forgatókönyvet dolgoztak ki a társadalmi-politikai rendszer védelmére. A döntések a pártfunkcionáriusoktól függtek volna. A karhatalmi bizottságok élén minden szinten a pártbizottsági titkárok álltak, s csak utánuk következtek rangsorban az állami vezetők és az erőszak-szervezetek vezetői. Az ÁVH kompromittálódása és népszerűtlensége miatt kulcsszerephez jutott a néphadsereg. A rendőrség szerepe az elképzelések szerint csak másodlagos lett volna. Kétségtelen – állapította meg az előadó –, hogy jelentős ellentétek voltak a fegyveres testületek között. Egyre nyíltabb volt a tiltakozás az ávós előjogokkal szemben.

Az előadó kimutatta, hogy ebben a sajátos helyzetben a hatalmához mereven ragaszkodó pártvezetés, élén *Gerő Ernő*-vel – akit a nép csak úgy, mint *Rákosit*, elutasított – az első adandó alkalommal a szovjet beavatkozás eszközéhez fordult. Azzal azonban, hogy az elégedetlen tömegek már a felkelés első óráiban idegen katonasággal találták szembe magukat, az átalakulás békés jellege megpecsétlődött, s politikai megoldás helyett a fegyvereké lett a szó. Az előadás foglalkozott Nagy Imre kényes helyzetével is, amit az jellemzett, hogy kénytelen volt a nevét adni a kijárási tilalom meghirdetéséhez és a megmegismétlődő statáriális fenyegetőzésekhez.

❖ *Horváth Miklós*, a Hadtörténeti Intézet munkatársa már több mint egy évtizede foglalkozik az 1956-os fegyveres harcok kérdéskörével. Előadásában elsősorban a *szovjet haderőkkel foglalkozott*, bár szükségszerűen ki kellett térnie a magyar hadsereg tevékenységére is.

A fegyveres erők közül eddig a legkevesebb kutatási eredmény a szovjet Vörös Hadsereg tevékenységével kapcsolatban született. Az orosz archívumok megnyílása volt szükséges ahhoz, hogy tisztázható legyen a forradalom leverésében meghatározó szerepet játszó szovjetek katonai erejének mennyisége és minősége.

Az előadó kutatási alapján megállapította, hogy a szovjet hírszerzés a XX. kongresszus (1956 január) óta fokozott figyelemmel kísérte a kelet-európai szatellit államokban élő lakosság hangulatát és a politikai fejlemé-

nyeket. Különleges hadtestet hoztak létre, amely Nyugat-Ukrajnában tartózkodott, s rendszeresen gyakorlatozva készült esetleges feladata végrehajtására. A különleges hadtestnek – a ceglédi és a székesfehérvári hadosztállyal együttműködve – nagyszabású fővárosi katonai demonstráció és a nyugati határ védelme lett volna a feladata. Az 1945 óta Szovjetunióhoz tartozó Kárpátaljáról újabb szovjet egységek behozatala volt lehetséges. Mint közismert, a forradalom leverésére Romániából, Temesvár körzetéből is érkeztek csapatok Magyarországra. *Horváth Miklós* szerint a beavatkozó szovjet haderő létszáma mintegy 100 000 fő volt. Parancsot kaptak a november 4-i, második támadás alkalmával arra, hogy pacifikálják a teljes magyar haderőt. Ellátásuk, felkészültségük azonban nem volt megfelelő, bázisként csak a magyar lakanyákat tudták felhasználni. A fővárosi fegyveres harcokban a mintegy 2000 magyar áldozat mellett közel 700 szovjet katona esett el. Az előadó utalt arra: szovjet haderő 1956-os magyarországi hadmozdulatainak értékelésekor számításba kell venni, hogy az itteni eseményekkel párhuzamosan zajlottak az egyiptomi harcok, ami nagymértékben befolyásolta a szovjetek katonai döntéseit.

❖ Az 56-os Intézet munkatársa, *Eörsi László* előadásában sorra vette a legfontosabb felkelőbázisok tevékenységét. Elemezte azokat a tényezőket, amelyek eredményeként a forradalom és szabadságharc első szakaszában a rosszul felfegyverzett, szervezetlen, akcióikat egymással nem koordináló felkelők le tudták győzni az oroszokat. A legnagyobb felkelőcsapat a Corvin közben gyülekezett október 24. óta. A hamarosan több száz főre gyarapodó harci egység, kiváló stratégiai elhelyezkedésének köszönhetően, mind az Üllői utat, mind a Körutat ellenőrizni tudta. Megsemmisítésére mindazonáltal azért nem sikerült sort keríteni, mert a nagyvárosi viszonyok nem tették lehetővé az összes lehetséges háborús eszköz igénybevételét a szovjetek részéről (tüzérségi előkészítés, bombázás stb.). A magyar reguláris alakulatok bevonásával tervezett október 28-i támadáshoz pedig Nagy Imre nem adta hozzájárulását, mert a kibontakozást nem katonai, hanem politikai eszközökkel kereste. *Eörsi László* a ferencvárosi felkelőcsoportok tevékenységét ismertette a legrészletesebben.

Az előadó kitért a felkelőcsapatok sze-

mélyi összetételére is. Tagadta a Kádár-korszakban kiadott brosrák állításait, miszerint a forradalom harcosai között a kétes elemek lettek volna többségben. Megállapította, hogy a legtöbb felkelő fiatal munkásember volt, akik a változtatni, javítani akarás őszinte szándékával kerültek bele az események sodrába.

❖ A hallgatóság nagy érdeklődéssel várta program egyetlen külföldi előadóját, Jan Staihl szlovák történészt. Egy másik tudományos konferencián való részvétel miatt azonban nem jött el személyesen, de elküldte előadását, amelyet felolvastak. Ebből kiderült, hogy mekkora riadalmat s nyomában milyen katonai készültséget váltott ki a szomszédos Csehszlovákiában a magyarországi forradalom. A magyar határ biztosítása az egész Szlovákiára kiterjedő II. katonai körzet feladata volt. *Novotny* csehszlovák pártvezető már október 24-én egyeztette lépéseit a szovjetekkel. Október 31-én már 12 540 fő, csaknem 300 harckocsi, 102 páncéltörő ágyú, 82 aknavető és 43 önjáró löveg tartózkodott a határtérségben. Magyar tartalékosokat nem hívtak be ezekben a hetekben a csehszlovák hadseregbe. A Csehszlovák Kommunista Párt vezetői határozatot hoztak arról, hogy szükség esetén részt vesznek a magyar forradalom leverésében.

A forradalom első napjaiban a szlovák lakosság is rokonszenvvel kísérte a magyarországi fejleményeket, de nacionalista propagandafigásokkal lassan sikerült őket a magyarok ellen hangolni.

Sajnos az előadás nem adott választ egy sor fontos kérdésre. Szlovákiai magyar szerzők már foglalkoztak azzal, hogy csehszlovák ügynökök is bekapcsolódtak a magyarországi eseményekbe. Hasonlóképpen nem szólt arról, vajon keresztülvonultak-e Csehszlovákián is a szovjet alakulatok. Egy utalás mégis elhangzott arra vonatkozóan, hogy északi szomszédunk is hadművelleti terület volt, mert megemlítette a pöstyéni incidenst, amelyben szovjet repülőgépek tévedésből megrongálták a repülőteret. Szovjetek csehszlovákiai jelenlétére utal az a körülmény is, hogy a szlovák határőröket visszavonták a Királyhelmece és Ágcsernyő közötti, legkeletibb határszakasról.

❖ *Szokolczay Attila* (56-os Intézet) előadásának címe a következő volt: *A forradalom utáni megtorlás Magyarországon* (1956–1963). Mivel az előadó a programban jelzett *Okvát*

Imre helyett lépett fel, nem rendelkezett előre megírt előadással. Ennek ellenére széles körű anyagismeretről győzte meg a hallgatóságot.

Több szakaszra lehet osztani a megtorlás időszakát – fejtette ki. 1956-ban még volt bizonyos esély a békésebb kibontakozásra. A lehetőség azonban elszállt azzal, hogy a Nagy Imre-kérdés az ismert fordulatot vette. 1957 tavaszán, a MUK-mozgalom (Márciusban Újra Kezdjük) leverése után indult be igazán nagy lendülettel a tömeges megtorlás, amelyik több mint 300 ember kivégzéséhez, több ezer elítéléséhez és több tízezer internálásához vezetett.

A megtorlástól való félelem volt az egyik legfontosabb komponense a tömeges emigrálásnak. A menekültek java része Ausztrián át menekült nyugatra, kevesebben mentek Jugoszlávia felé. Együttesen 200 000 fő körüli veszteséget szenvedett ezen a módon az ország.

Az előadó bebizonyította, hogy a megtorlás bizonyos szakaszaiban mellékes tényezőnek számított, hogy valóban bűnös volt-e az elítélt. A fő cél a forradalmi cselekedetektől, tüntetésektől, a sztrájkoktól való elriasztás volt. Egyszerű, szürke munkástanácsosság elégséges volt a súlyos ítélethez. Különösen vidéken, pedig ott, mint a többi előadó is bebizonyította, sokkal kisebb volt az események intenzitása.

A forradalom és szabadságharc utáni megtorlást könyörtelen terror jellemezte. Tömegesek voltak a durva bántalmazások, kínzások. Miközben megkísérelték a forradalom eseményeinek kriminalizálását, egy sor esetben maguk a megtorlók követtek el súlyos törvénytelenéseket, mi több, emberiségellenes bűnöket. A salgótarjáni sortűznek több mint száz, az egrinek, a miskolcinak közel húsz–húsz halálos áldozata volt. Közösleges gyilkosságok is terhelték a tisztí különítmények, a pufajkások számláját. A népfényre került túlkapásokért csak jelképes elmarasztalás járt. A megtorlók eszköztára kimeríthetetlen volt.

Az előadás arra is szolgáltatott bizonyítékokat, hogy Kádárék korántsem tekintették az októberi eseményeket demokratikus szocializmust követelő mozgalomnak, korrekciós kísérletnek a rendszeren belül, hanem egyenesen fasizmusnak, ellenforradalomnak tartották.

❖ A megemlékezésen jelen voltak a forradalom eseményeinek szereplői is. Például

Váradi Gyula páncélos tábornok, Kovács István vezérőrnagy és Márton András – 56-ban ezredes, ma tábornok –, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia korabeli parancsnoka. Mindannyian súlyos börtönbüntetést kaptak, pedig csak a dolgukat tették parancsra, a legitim kormányzat intézkedéseinek megfelelően.

Az emlékülés jó példát nyújtott arra, hogy jubileumainkat akkor üljük meg a legméltóbban, ha szakszerűen, tárgyilagosan közelítünk a történetekhez, s nem esünk a da-

gályos, tartalmatlan és őszintétlen ünneplés hibájába. A 40 éve történt eseménysor van olyan jelentős fejezete történelmünknek, hogy el tudja viselni a különféle értékeléseket, állásfoglalásokat. Az 1956. évi forradalom és szabadságharc eszményeinek, küzdelmeinek tanulmányozása — az előadások tanulsága szerint — napjaink problémáinak megoldásához is hozzásegíthet bennünket.

Dr. Szabó A. Ferenc

A Kiss Károly hadtudományi klub rendezvényeiről

13. munkaévünk során vizsgáltuk a katonai pálya preztízst, a hadtudomány struktúráját, a polgári védelem jövőjét, a biztonságpolitika kérdéseit, tájékoztunk a brit hadseregről. Megemlékeztünk névadónkról, a 130 éve elhunyt Kiss Károlyról. Megismerkedtünk a terrorveszélyeztetettség összefüggéseivel és tájékoztunk a humánerőforrás-gazdálkodás problémaköréről.

Szeptemberben Molnár Károly – széles körű elemzésekre alapozottan – ismertette a katonai pálya presztízscsökkenésének okait és következményeit. Kiemelte, hogy a szakismereteken túlmenően a hivatáscsoporthoz tartozás a gondolkodásban is kifejeződik: beállítottságban ugyanúgy, mint logikában, módszerben és etikában. A katonai pálya presztízscsökkenésének okait és a hadseregről való mindenoldalú gondoskodás fogyatékoságainak forrásvidékét a külső veszély aláértékelése, a honvédség szerepének bagatellizálása táján találja az előadó. Széles körű vita bontakozott ki a pályamodell, a karriermodell megalkotásának kérdéseiről. A résztvevők szükségesnek ítélték a kiút keresését, a reális keretek kimunkálását, a humánszolgálati munka erősítését.

Októberben dr. Vasvári Vilmos ismertette a hadművészet, a katonai védelem és a rendvédelem, a hadtudomány általános elmélete és a tudomány történetének új tartalmi kérdéseit. Éles vitára került sor a hadtudomány értelmezéséről, tartalmi kérdéseiről, annak hangsúlyozásával, hogy egyértelmű az igény a hadtudomány megújítására. A vitaülés megállapította,

hogy további egyeztető – a szakterületek szakembereinek véleményét feldolgozó – műhelymunkára van szükség, ami után konferencián célszerű bemutatni a hadtudomány magyar műveléséhez kidolgozott struktúrát és tartalmi felépítettséget. A vitaest a hadtudományi klub és az MTA IX. O. Hadtudományi Bizottság hadtudomány-elméleti munkabizottságának közös rendezvényeként került levezetésre.

Novemberben Pataky Iván – a hazai és a nemzetközi tapasztalatok ismeretében – a polgári védelem megújításának lehetőségeit vizsgálta. Az állami struktúrába, ezen belül kiemelten a közigazgatási keretbe illesztve elemezte azt a szélesedő feladatkomplexumot és együttműködési igényt, amelyek a polgári védelem európai irányultságú jövőjét körvonalazzák. A rendezvényen részt vevő klubtagok és a meghívottak közös vitában igyekeztek tisztázni a polgári védelem hovatartozásának előnyeit és hátrányait.

Decemberben dr. Vasvári Ferenc, a Biztonságtechnikai Hivatal vezetője ismertette a szakterületre vonatkozó törvényi előírásokat, a hivatali szervezetet és a munkarendet. Többen hozzászóltak az elmúlt évtizedek e témával összefüggő problémáikhoz. Általános volt a vélemény, hogy a humánszolgálat részére információkat is ad a hivatal munkája. Vita bontakozott ki a jogi megítélések és a károsultak kompenzáciási módjainak kérdésében. Véleményazonosság tükröződött a haditechnika „komfortja” és a kezelőszemélyzet igénybevitelével, sérülésmentességének erősítésével összefüggésben.

Januárban dr. Szenes Zoltán tartott előadást a brit hadseregről, amelynek továbbképzési rendszerében egy évet töltött, vezérkari – stratégiai – ismereteit bővítve. A színes diáképekkel illusztrált tájékoztatón megismertük a brit tisztképzés rendszerét. Az előadó szólt a tiszt karrierépítés angolai példái-ról is, a hazai lehetőségekkel szembeállított „másságok” kiemelésével. Örömmel hallgattuk a különféle szinteken ott tanuló magyar tisztek tanulmányi elismertségének méltatását. A kérdésre adott válaszokból kitűnt, hogy a brit hadseregben kevésbé jellemző a katonatiszti pálya presztízsének csökkenése, de az sem személyi tragédia, ha évek múltán a polgári életben töretlenül folytatódik a hadseregben megkezdett karrier.

Februárban dr. Ács Tibor nagy mennyiségű korabeli dokumentum másolatainak közrebocsátásával, tárgyyszerű és mértéktartó, de maradandó élményt adó visszaemlékezésben részesített bennünket. Kiss Károly nemesi származását, a jómódú szülők biztosította lehetőségeiből adódó tanultságát megemlítve, az életút sok epizódjával ismertetett meg bennünket. Kuriózusként értékeltük a 37. gyalogezrednél eltöltött, több évtizedes tiszt szolgálatlal összefüggő epizódok bemutatását.

Az előadó az MTA rendes tagjaként hadtudományi kutatómunkát végző hadtudós és katona fontosabb beosztásairól és tudományos műveiről is részletesen szólt.

A rendezvényt a klub közösen tartotta a Kiss Károly Honvéd Kollégiummal. Az ismertetés és beszélgetés befejeztével a kollégium épületét díszítő emléktáblát a résztvevők megkoszorúzták.

A klub és a kollégiumi hallgatók képviselői másnap megkoszorúzták a 130 éve elhunyt Kiss Károly síremlékét a Fiumei úti temetőben.

Márciusban dr. Gergely Attila előadásában ismertette a terrorizmus történetét, jellemzőit, tartalmát és módszereit, a szervezetek összefonódását. Részletesen szólt a Magyar Köztársaság helyzetéről, mint átutazási zónáról, amely magában hordja a terrorizmus, a bűnözés stb. veszélyeit. A témában jártas szakember részletesen szólt a terrorizmus elleni harc eszközeiről és módszereiről, a nemzetközi összefogás szükségességéről.

Áprilisban dr. Holló József tartott tájékoztatót a BJKMF-en – a humán erőforrás-gazdálkodás kérdéseiről. A részletes és vetített ada-

tokkal illusztrált helyzetismertetés, valamint az elgondolások variációinak körvonalazása erősítette szemléletünket. Kérdésfelvetéseket iniciált a tiszt karrier – perspektivikus – biztosítottasága, jövőképe. Mindannyian egyetértünk abban, hogy a tiszté avatástól – amire való felkészüléshez a katonai felsőoktatás ad formát, tartalmat – igen sok és néha estelegetesen ható attitűd befolyásolhatja a szolgálati életút eredményességét. Mindemellett fontos a tiszt–tiszthelyettes arány jövőbe mutató megváltoztatása, a vele járó vonatokkal, járáselemekkel.

Májusban, az évzáró ülésünkön, amelyen részt vett dr. Kovács Jenő úr is, az MHTT tudományos elnökhelyettese, a 2–2 ajánló méltatását elfogadva felvettük soraink közé Kovács István nyá. ezredes urat és Nagy László alezredes urat, a BJKMF humánosztályának vezetőjét.

A továbbiakban értékeltük a nem éppen legördülékenyebb munkaévünk szervezetségét, majd megterveztük a következő év munkaprogramját. Megállapodtunk abban, hogy a tudomány magyar művelésében általános érdeklődésre számot tartó, valamint a saját kutatási eredményeket bemutató vitaestek ki-forrott arányát (5:2) munkaévenként továbbra is tartjuk. Egyetértettünk abban is, hogy általános érdeklődésre számot tartó vitaesteknek csak akkor van értelmük, ha olyan témacsokrot választunk, amely a hadtudomány magyar művelése szempontjából lényeges kérdéseket ölel fel. Fontos, hogy továbbra is olyan meghívott vendégek – köztük a Nemzetvédelmi Egyetem docensei, kinevezett egyetemi tanárai – adjanak tájékoztatást, akik a vitaest témájának kiemelkedő szakértői, és vonzóak a hallgatóság számára. A jövő évet tervezve felvetődött, hogy célszerű lenne, ha a meghívott előadó témájához – a rendezvénytervben is rögzítetten – 1–2 szakreferálót is csatlakozna. A felkért hozzászólók a szakterületen dolgozók lennének, illetve idekapcsoltan az MHTT szakértői. A javaslat értékelésére a következő év során visszatérünk.

13. munkaévünk sajnálatos eseménye volt, hogy sokoldalúan tevékeny klubtársunk, a korszerűsítésre fogékony alapító tagunk, Tokai Gábor barátunk a novemberi rendezvényünkön – mint a szakmai téma házigazdája – utoljára volt körünkben. El kellett mennie, ez az elmúlás parancsa! Emlékszünk

rá a katasztrófáknál végzett közös munkák, az atomerőművi hulladékelszállítások során, a klub részére tartott ismertetői, a Központi Fizikai Kutatóintézetben szervezett konzultációi alapján. Az Atomenergia-bizottság tagjaként aktív társadalmi munkát végzett, sok

éven keresztül. Részes volt a polgári védelem fejlesztésének, a vegyi-radiológiai felkészítés korszerűsítésének.

*Dr. Vasvári Vilmos,
a klub titkára*

Emlékezés a határőr elődökre

A Magyar Hadtudományi Társaság határőrszakosztálya, a Határőrség Tudományos Bizottsága együttes szervezésében került sor *A magyar határőrizet 1100 éve* címet viselő tudományos emlékülés és kiállítás megrendezésére a Határőrség országos parancsnokságán. A millicentenáriumi rendezvénysorozat keretében – szerény lehetőségünkhöz mérten – ezzel kívántunk hozzájárulni szakmatörténünk mélyebb feltáráshoz és minél szélesebb körű megismertetéséhez. E szándék jelölte ki az előadókat is, akik eddigi tudományos munkásságuk vagy beosztásuk révén rangot vívtak ki a szakmai, sőt azon túli tudományos körökben is. Így előadók voltak *dr. Gáspár László*, *dr. Nagy József* társaságunk tagjai, *dr. Parádi József* és *dr. Keserű István* a Szemere Bertalan Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság képviselői és *dr. Bakondi György* vezérőrnagy, a Határőrség szervezési főigazgatója.

Az elnökségben helyet foglalt a BM rendezési helyettes államtitkára, a hallgatóság pedig szakosztályunk tagjaiból, meghívottakból és érdeklődőkből tevődött össze.

Az előadók az általuk elmondottakkal átfogták az 1100 esztendő főbb történelmi eseményeit, a határőrizet, a határvédelem és a határrendészet jellemző változásait, azok okait, összefüggéseit, főbb tendenciáit, önmagukban és az ország környezetében, biztonsági helyzetében is vizsgálva. A honfoglalástól a közelmúlt és jelen határőrségének vizsgálatán keresztül a jövőendő – a jövő évezred – korszerű, az Európai Unió normáinak, orszá-

gunk biztonsági helyzetének és a megtartható, úgymond haladó történelmi hagyományainknak is megfelelő magyar határrendészeti szervezet és tevékenységének felvázolásáig terjedt az előadók nagyívű áttekintése. Előadásaikban eddig megjelent munkáik, tudományos értekezéseik summázatát adták. Az előadások teljes anyaga a közeljövőben a Határőrség Tudományos Közlemények különszámaként megjelenik.

Az emlékülés előtt az országos parancsnokság díszlépcsőházában nyílt meg a Magyarország határainak térképi ábrázolását bemutató kamarakiállítás. A kiállítás magas hívója *dr. Kiss Géza*t, valamint a kiképzési, humánszolgálati és közművelődési főosztály közös munkálkodását dicséri.

A rendezvényen részt vevők – a többségben lévő határőr szakemberek is – sok új, érdekes ismerettel gazdagabban térhettek haza a millicentenáriumi megemlékezésről. A jövőben hasonló témájú rendezvényeinkre társaságunk tagjainak szélesebb körét tervezük meghívni. A szélesebb körű és az alaposabb tájékoztatás igényén túl az ilyen fórum arra is alkalmas, hogy társaságunk tagjai a hadtudomány egyes területeit, a honvédelem kérdéseit vizsgálva megalapozottabban tudjanak véleményt alkotni a határőrség helyéről, szerepéről, feladatairól.

Az emlékülés anyagát szívesen ajánljuk minden kedves érdeklődő figyelmébe.

Dr. Sándor Vilmos

Aus dem Inhalt

Die ersten drei Artikel der Zeitschrift beschäftigen sich mit der Begründung der Nationalen Verteidigungsuniversität Miklós Zrínyi, sowie mit dem Umbau des militärischen Hochschulwesens und mit aktuellen Fragen der Weiterentwicklung des Hochschulwesens.

Im Bereich Sicherheitspolitik, Militärwissenschaft sind folgende Artikel empfehlenswert: Herausforderungen und Gefahren der Sicherheit gegenüber; Möglichkeiten zur Erweiterung der NATO Vorbereitungen zum Beitritt der NATO Neue, Interpretation der Grundfragen der Landesverteidigung; Philosophische Aspekte der Streitkräfte-reform; Erfahrungen der Aufstellung des ungarischen IFOR-Kontigents.

Die Fachartikel informieren über die digitale topographische Landkarte, das Katastrofengesetz, die angelsächsische Geostrategie, sowie über wichtigere Veranstaltungen der Gesellschaft.

From the Contents

The first three articles of the periodical deal with the formation of Miklós Zrínyi Defence University, with the reorganisation and development of the military higher education.

Attention should be paid to topics concerning security policy and military science: challenges and dangers threatening security, possibilities of NATO enlargement, preparation for joining, new concepts in basic questions of home defence, area defence, questions concerning commandment and philosophy of armed forces and articles about establishment of Hungarian IFOR forces.

Special articles give information about digital topographic maps, about catastrophe law, British geostrategy and they give reports about important society meetings.

Содержание номера

Первые три статьи номера рассказывают об организации Института Национальной обороны им. Миклоша Зриньи, о преобразованиях в высшем военном обучении и вопросах его усовершенствования.

Следует обратить внимание на темы: вопросы политики безопасности и военной науки. Угроза безопасности и подготовка расширения НАТО, новые аспекты трактовки национальной обороны, философия управления перестройки вооруженных сил, опыт организации венгерских сил ИФОР.

Статьи о дигитальных топографических карта, о законах катастрофических ситуаций, об английской геостратегии и информация о важнейших мероприятиях общества.

HOZZON EGY JÓ DÖNTÉST!

Lépjen be az

Országos Zrínyi Könyvklubba!

Tagként könyveinket 20% kedvezménnyel rendelheti meg!
Kérje részletes tájékoztatónkat!

A ZRÍNYI KIADÓ könyvajánlatából

Angus Hall: A bűnüldözés nagy pillanatai

A brit szerző mintegy 200 fotót, dokumentumot és ábrát tartalmazó művében részint megírja a Scotland Yard, az FBI és az Interpol történetét, e történetbe beágyazva a bűnügyi nyomozás egész újkori és legújabb kori históriáját.

Bolti ára: 1558 Ft

Janusz Piekalkiewicz: Kémek, ügynökök, katonák

A szerző avatott tollal, a tények és módszerek alapos ismeretében, tárgyi-lagosan írt dokumentum értékű könyvet a második világháború egész sor jelentős kommandós akciójáról és kémteljesítményéről.

Bolti ára: 1564 Ft

Kozma Tóth István: Háború után

A Parlament – az ENSZ felkérésére – 1995. december 5-én hozta meg döntését: magyar műszaki alakulat is részt vesz a volt Jugoszlávia utódállamaiban az újjáépítésben. Ez a könyv ezt a nehéz, szakmailag nagyon komoly és szép munkát végzők mindennapjait, gondjaikat és örömeiket örökíti meg.

Bolti ára: 460 Ft

Laura Silber – Allan Little: Jugoszlávia halála

L. Silber, a nagy tekintélyű Financial Times balkáni tudósítja és A. Little, a BBC munkatársa olyan könyvvel rukkoltak elő, amelyet már régóta várt a jugoszláviai eseményeket esztendőök óta döbbenet figyelő európai közvélemény. E kötetben alapult a nálunk is sugárzott sikeres televízió-sorozat.

Bolti ára: 870 Ft

B. Szabó János – Somogyi Győző: Az Erdélyi Fejedelemség hadserege

A díszes kiállítású könyv Erdély hadügyének változásait vizsgálja János Zsigmond uralkodásától az önálló Erdély megszületéséig.

Bolti ára: 1950 Ft

Könyveink megrendelhetők: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B.

Levélcím: 1440 Budapest, Pf.: 22.

Telefon: 133-9113 Kenderes Kálmánné, 210-0099 Hampel Judith